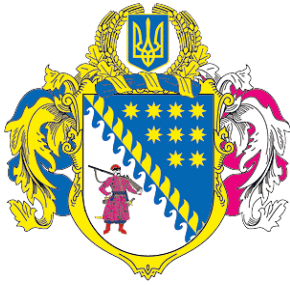

Додаток 1
до рішення обласної ради

СТРАТЕГІЯ

**регіонального розвитку
Дніпропетровської області
на період до 2027 року**

2020 р.

РОЗДІЛ 1

ГЕОПОЛІТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості

Дніпропетровська область є одним з найбільш розвинених в економічному відношенні регіонів України. За чисельністю населення, внеском у загальнодержавні обсяги виробництва валового внутрішнього продукту, масштабами промислового та сільськогосподарського виробництва, обсягами експорту товарів та надходжень до бюджету вона займає провідні місця серед інших регіонів України.

Територія Дніпропетровської області – 31 914 кв. км. (5,3 % площі України). Адміністративний центр області – місто Дніпро розташоване на обох берегах Дніпра та його притоків Самари.

Відповідно до адміністративно-територіального поділу на території Дніпропетровської області розташовано 13 міст обласного підпорядкування, 7 міст районного значення, 22 райони, 18 районів у містах, 46 селищ міського типу, селищ – 60 та 1 375 сіл. Протягом 2015 – 2018 рр. в області створено 63 об'єднані територіальні громади, дві громади об'єдналися навколо міст обласного значення до яких приєдналися 4 територіальні громади.

Чисельність населення на 01.01.2019 р. – 3 206 477 чоловік (7,6 % населення України). Кількість населення у місті Дніпро – 1 000 576 чоловік. Високий рівень урбанізації (чисельність міського населення області – 2 690 517 чоловік, сільського – 515 960 чоловік) визначає найвищу в Україні щільність населення – 102,7 на один квадратний кілометр (середня по Україні – 75,5).

Область розташована у степовій і лісостеповій зонах України. Ландшафт переважно рівнинний. На території Дніпропетровщини знаходяться близько 1,5 тисячі водойм та ставків площею понад 26 тисяч гектарів, з них більше 280 річок, понад 3 290 ставків та 1 120 озер (з яких 219 озер площею три і більше гектарів).

Головна водна артерія України ріка Дніпро – найбільша річка в Україні, друга за величиною з тих, що впадають у Чорне море, третя в Європі. Ріка поділяє область на дві частини: Лівобережжя та Правобережжя.

Мережа природно-заповідного фонду Дніпропетровської області становить 178 об'єктів площею 96,4 тис. га, що становить 2,99 % від загальної площі території області, із них: об'єктів загальнодержавного значення – 31 (площею 33,1 тис. га) та об'єктів місцевого значення – 147 (площею 63,3 тис. га).

Дніпропетровщина розташована в зоні помірних широт. Клімат області помірно-континентальний. Середня річна температура в межах +7 – +9 С. Найхолодніший місяць – січень (-5 – -7 С), найтепліший – липень (+22 – +23 С).

За різноманітністю і значимістю природних ресурсів Дніпропетровська область є однією з найбагатших в Україні. Майже на всій території області переважають родючі чорноземні ґрунти. Розгалужена система водопостачання дозволяє вести інтенсивне сільське господарство.

1.2. Природно-ресурсний потенціал

Дніпропетровщина багата на корисні копалини, адже тут зосереджені унікальні родовища копалин, значні запаси залізної і марганцевої руд, кам'яного та бурого вугілля, є нафта, природний газ, рідкісні та кольорові метали. Мінерально-сировинна база характеризується широкою різноманітністю видів і значними запасами деяких корисних копалин. В обліковується 249 родовищ і 79 об'єктів обліку (з врахуванням комплексності) різноманітних корисних копалин, з яких 94 родовища і 43 об'єкти обліку розробляються. Мінерально-сировинна база області на 30,8 % складається з корисних копалин паливно-енергетичного комплексу (нафта, газ, конденсат, кам'яне та буре вугілля), на 36,3 % – із сировини для виробництва будівельних матеріалів, решта – це руди металів, а також питні, технічні та мінеральні підземні води.

Потужною товщею вздовж річки Інгулець більше як на 100 км залягають залізні руди Криворізького басейну, який займає перше місце в Україні. Одним із найбільших у світі є Нікопольський басейн марганцевих руд. Значні родовища руд – Оріхово-Павлоградська та Чортотлицька магнітні аномалії, Жовтянське родовище. Також є поклади титану, рутило-ільменітових руд, цирконію, нікелю, кобальту. А родовища «Сергіївське» та «Балка Золота» мають схожість з аналогічними родовищами Канади, Австралії та Південної Африки.

В області сконцентровано більшу частину запасів марганцевої руди України (та 100 % її видобутку по країні). Головними центрами видобутку марганцю є Нікопольський та Томаківський райони. У надрах області зосереджені значні поклади каменеоблицювальної сировини багатой кольорової гама. Наявні значні запаси уранових руд, каоліну, знаходиться одно з крупніших у світі родовищ цирконію (Вільногірськ), є родовища природного газу, а також будівничої сировини: граніту, щебеню, вапняку, пісковика, крейди, різноманітних глин.

Головними центрами видобування кам'яного вугілля є Павлоградський та Петропавлівський райони. Серед найбільших центрів виділяються Павлоград, Першотравенськ, Тернівка. Найбільшим підприємством є ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля».

Господарський комплекс області – індустріально-аграрний. Провідною галуззю є промисловість, в якій зайнято більше третини всіх працюючих в економіці. На Дніпропетровщині сконцентровано приблизно п'яту частину промислового потенціалу країни. За обсягом промислової продукції на душу населення область займає перше місце.

Основа промисловості області – гірничо-металургійний комплекс. В області у 2017 р. вироблялось близько 78,5 % – сталейних труб, 34,7 % – прокату, 39,3 % (38,7 % у 2018 р.) – чавуну, 53,0 % – сталі, 41,3 % (42 % у 2018 р.) – коксу від загального обсягу виробництва в Україні. Більша частина продукції сертифікована і відповідає світовому рівню якості.

Енергогенеруючий комплекс області складається з двох теплових електростанцій – ВП «Придніпровська ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» та ВП «Криворізька ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», загальною потужністю 4 585 МВт, філії «Середньодніпровська ГЕС» ПАТ «Укргідроенерго» потужністю 388 МВт, АТ «Дніпровська ТЕЦ» потужністю 61,6 МВт, які входять до складу найпотужніших

електростанцій України та забезпечують близько 60 % потреб області в електроенергії.

Високий рівень економічного потенціалу області, густа заселеність території зумовили розвиток різних видів транспорту, що включають у себе всі його види (за винятком морського) – автомобільний, залізничний, повітряний, річковий, трубопровідний. В області діють 2 міжнародні аеропорти (в Дніпрі і Кривому Розі), які зв'язують регіон із країнами дальнього та ближнього зарубіжжя.

1.3. Адміністративно-територіальний устрій

Відповідно до адміністративно-територіального поділу на території Дніпропетровської області розташовано 13 міст обласного підпорядкування.

Адміністративний центр – Дніпро (до 2016 р. – Дніпропетровськ). Чисельність населення міста – 1 000 576 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 2 446,2 осіб на 1 кв. км (на 01.01.2018 р.). Територія міста – 405 кв. км.

Місто **Кам'янське** (до 2016 р. – Дніпродзержинськ). Територія міста – 138 кв. км, чисельність населення – 240 270 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 728,5 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Місто **Кривий Ріг** займає територію площею 431,4 кв. км, протяжністю в довжину – 126 км. та ширину до 20 км. Чисельність населення – 627 304 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 470,7 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Територія міста **Вільногірськ** – 10,4 кв. км. Чисельність населення – 22 979 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 2 323,5 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Територія міста **Жовті Води** – 33,25 кв. км, на якій проживає 44 870 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 517,3 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Місто **Марганець** розташоване на площі – 37 кв. км. Чисельність населення – 47 594 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 203,5 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Площа міста **Нікополь** – 50 кв. км., чисельність населення – 110 669 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 2 242 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Територія міста **Новомосковськ** – 36 кв. км., чисельність населення – 70 550 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 768,7 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Територія міста **Покров** (до 2016 р. – Орджонікідзе) – 26 кв. км, чисельність населення – 40 728 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 373,2 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Місто **Павлоград** розташоване на площі – 59,3 кв. км. Чисельність наявного населення – 105 238 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 769,7 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Територія міста **Першотравенськ** – 3,9 кв. км. Чисельність населення становить 28 178 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 9 454,3 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Територія міста **Синельникове** – 23 кв. км, чисельність населення – 30 556 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 536,2 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Місто **Тернівка** розташоване на площі – 17,61 кв. км., чисельність населення

– 27 944 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 1 415,8 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Крім того, відповідно до адміністративно-територіального поділу на території області розміщуються 22 адміністративних райони.

Апостолівський район поділяється на 2 міські та 2 сільські громади, які об'єднують 39 населених пунктів. Територія району складає 1 380 кв. км, сільськогосподарських угідь – 104,756 га. Чисельність населення – 53 427 чол. (на 01.01.2019 р.), густота населення – 39,4 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

У складі **Васильківський району** – 3 селищні та 10 сільських рад, три селища міського типу, два селища та 78 сільських населених пунктів. Чисельність населення – 31 511 чол. (на 01.01.2019 р.), у тому числі міське – 52 %, сільське – 48 %. Густота населення – 24 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Верхньодніпровський район адміністративно-територіально поділяється на 2 міські ради, 2 селищні ради та 11 сільських рад, які об'єднують 69 населених пунктів. Територія району – 1 286 кв. км. Населення становить 52 245 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 41,3 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Дніпровський район (до 2016 р. – Дніпропетровський) адміністративно-територіально поділяється на 1 міську раду, 2 селищні ради та 14 сільських рад, які об'єднують 43 населені пункти. Територія району – 1 410 кв. км, населення району складає 83 989 тис. осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 59,6 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Криворізький район поділяється на 2 селищні ради та 17 сільських рад, які об'єднують 89 населених пунктів. Загальна територія району складає 1 347 кв. км. У Криворізькому районі нараховується близько 44 340 осіб, густота населення – 33,4 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Криничанський район. поділяється на 3 селищні ради та 18 сільських рад, які об'єднують 111 населених пунктів. Районний центр – смт Кринички. Територія складає 1 684 кв. км., населення – 34 557 осіб (на 01.01.2019 р.), у тому числі міського – 10,9 тис. осіб, сільського – 23,6 тис. осіб. Густота населення – 20,8 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.)

Магдалинівський район адміністративно-територіально поділяється на 1 селищну раду та 21 сільську раду, які об'єднують 59 населених пунктів. Чисельність населення 33 168 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 21 особа на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Межівський район адміністративно-територіально поділяється на 2 селищні ради та 9 сільських рад, які об'єднують 52 населені пункти. Територія району складає 1 250 кв. км, кількість населення – 22 945 осіб (на 01.01.2019 р.) у тому числі сільське – 14 693 осіб, густота населення – 18,6 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Нікопольський район адміністративно-територіально поділяється на 1 селищну раду та 15 сільських рад, які об'єднують 68 населених пунктів. Територія району – 1 943 кв. км, чисельність населення 39 449 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 20,6 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Новомосковський район до складу якого входять міська, 4 селищні та 14 сільських рад, які об'єднують 58 населених пунктів. Чисельність населення

складає 72 385 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 36,8 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Павлоградський район адміністративно-територіально поділяється на 13 сільських рад, які об'єднують 39 населених пунктів. Територія району – 1 450 кв. км. Чисельність населення – 27 038 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 18,8 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Петриківський район адміністративно-територіально поділяється на 3 селищні ради та 6 сільських рад, які об'єднують 20 населених пунктів. Територія району – 938 кв. км. У районі проживає 24 848 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 27 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Петропавлівський район адміністративно-територіальний поділяється на 1 селищну раду та 12 сільських рад, які об'єднують 51 населений пункт. Адміністративний центр – смт. Петропавлівка. Площа району – 1 248 кв. км, з яких 4,98 тис. га – ліси, а 1,98 тис. га – водойми. Населення – 25 534 особи (на 01.01.2019 р.), з них 7 158 осіб міське населення, 18 376 осіб – сільське. Густота населення – 20,7 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Покровський район адміністративно-територіально поділяється на 2 селищні ради та 9 сільських рад, які об'єднують 71 населений пункт. Населення району – 33 700 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 28,3 особи на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

П'ятихатський район поділяється на 1 міську раду, 2 селищні ради та 16 сільських рад, які об'єднують 88 населених пунктів.

Територія району – 1 650 кв. км. Населення складає 44 081 особа (на 01.01.2019 р.), густота населення – 27 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Синельниківський район поділяється на 3 селищні ради та 20 сільських рад, які об'єднують 123 населені пункти. Територія району 1 648 кв. км, проживає 37 274 особи (на 01.01.2019 р.), густота населення – 22,8 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Солонянський район На його території розташовано 18 сільських і 2 селищних ради, 105 сіл і два селища міського типу (Солоне, Новопокровка). Загальна площа 1 732 кв. км. Населення району становить 37 936 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 22,2 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Софіївський район Загальна площа території району – 1 363 кв. км. Населення району становить 21 000 осіб (на 01.01.2019 р.), з них 94 % сільських жителів, густота населення – 15,8 особа на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Томаківський район поділяється на 1 селищну раду та 12 сільських рад, які об'єднують 55 населених пунктів. Кількість населення – 24 134 осіб (на 01.01.2019 р.), з них міського – 6 828 осіб. Густота населення – 20,7 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Царичанський район Район поділено на 11 територіальних громад: 1 селищну, 8 сільських рад та 2 об'єднані територіальні громади. Населення району складає 26 425 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 29,7 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Широківський район поділяється на 9 сільських та 2 селищні ради, яким підпорядковано 66 сільських населених пунктів та 2 селища міського типу. Загальна

площа району складає 1 210 кв. км. Населення району складає 26 245 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 22,2 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

Юр'ївський район поділено на 12 адміністративно-територіальних одиниць (11 сільських та 1 селищна рада). Територія Юр'ївського району – 902 кв. км. Населення району складає 12 790 осіб (на 01.01.2019 р.), густота населення – 14,4 осіб на 1 кв. км. (на 01.01.2018 р.).

1.5. Об'єднані територіальні громади області

Протягом 2015 – 2018 рр. в області створено 63 об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ), дві громади об'єдналися навколо міст обласного значення до яких приєдналися 4 територіальні громади. У 60 об'єднаних територіальних громадах пройшли перші вибори депутатів та голів до сільських, селищних об'єднаних територіальних громад.

Таблиця 1.1

Динаміка створення ОТГ в Дніпропетровській області

2015(15)	2016(19)	2017(22)	2018(7)
Апостолівська міська об'єднана територіальна громада	Аулівська селищна об'єднана територіальна громада	Верхньодніпровська міська об'єднана територіальна громада	Личківська сільська об'єднана територіальна громада
Богданівська сільська об'єднана територіальна громада	Божедарівська селищна об'єднана територіальна громада	Девладівська сільська об'єднана територіальна громада	Марганецька міська об'єднана територіальна громада
Вакулівська сільська об'єднана територіальна громада	Васильківська селищна об'єднана територіальна громада	Зайцівська сільська об'єднана територіальна громада	Перещепинська міська об'єднана територіальна громада
Вербівська сільська об'єднана територіальна громада	Варварівська сільська об'єднана територіальна громада	Іларіонівська селищна об'єднана територіальна громада	Покровська міська об'єднана територіальна громада
Грушівська сільська об'єднана територіальна громада	Великомихайлівська сільська об'єднана територіальна громада	Карпівська сільська об'єднана територіальна громада	Піщанська сільська об'єднана територіальна громада
Зеленодольська міська об'єднана територіальна громада	Вишнівська селищна об'єднана територіальна громада	Китайгородська сільська об'єднана територіальна громада I	Черкаська селищна об'єднана територіальна громада
Ляшківська сільська об'єднана територіальна громада	Гречаноподівська сільська об'єднана територіальна громада	Ложкарівська сільська об'єднана територіальна громада	Чумаківська сільська об'єднана територіальна громада
Могилівська сільська об'єднана територіальна громада	Криничанська селищна об'єднана територіальна громада	Любимівська сільська об'єднана територіальна громада	
Нивотрудівська сільська об'єднана територіальна громада	Лихівська селищна об'єднана територіальна громада	Межиріцька сільська об'єднана територіальна громада	
Новоолександрівська сільська об'єднана територіальна громада	Маломихайлівська сільська об'єднана територіальна громада	Межівська селищна об'єднана територіальна громада	
Новопокровська селищна об'єднана територіальна громада	Мирівська сільська об'єднана територіальна громада	Миколаївська сільська об'єднана територіальна громада	
Святовасилівська сільська об'єднана територіальна громада	Новолатівська сільська об'єднана територіальна громада	Миколаївська сільська об'єднана територіальна громада	

2015(15)	2016(19)	2017(22)	2018(7)
Слобожанська селищна об'єднана територіальна громада	Новопавлівська сільська об'єднана територіальна громада	Першотравневська сільська об'єднана територіальна громада	
Солонянська селищна об'єднана територіальна громада	Покровська селищна об'єднана територіальна громада	Петриківська селищна об'єднана територіальна громада	
Сурсько-Литовська сільська об'єднана територіальна громада	Роздорська селищна об'єднана територіальна громада	Раївська сільська об'єднана територіальна громада	
	Софіївська селищна об'єднана територіальна громада	Саксаганська сільська об'єднана територіальна громада	
	Томаківська селищна об'єднана територіальна громада	Славгородська селищна об'єднана територіальна і громада	
	Царичанська селищна об'єднана територіальна громада	Троїцька сільська об'єднана територіальна громада	
	Чкаловська сільська об'єднана територіальна громада	Українська сільська об'єднана територіальна громада	
		Червоногригорівська селищна об'єднана територіальна громад	
		Широківська селищна об'єднана територіальна громада	
		Юр'ївська селищна об'єднана територіальна громада	

1.6. Екологічна ситуація в області

Незважаючи на те, що в останні роки у Дніпропетровській області спостерігається тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, рівень техногенного навантаження залишається високим. Екологічні проблеми в області пов'язані, зокрема з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря. Промислові підприємства гірничо-металургійного, паливно-енергетичного, хімічного комплексів і транспорт є основними джерелами забруднення повітряного басейну. Так, викиди шкідливих речовин в атмосферу у 2018 р. становили 614,3 тис. т, що на 43,0 тис. т менше, ніж у 2017 р. (93,5 % від рівня 2017 р.). Викиди шкідливих речовин в атмосферу у 2017 р. становили 657,3 тис. т, що на 175,7 тис. т (21 %) менше, ніж у 2016 р. Із загальної кількості суб'єктів підприємницької діяльності у 2018 р. отримали дозвіл на викиди 684 підприємств.

У складі викинутих забруднюючих речовин у 2018 р. оксиди вуглецю становлять 317,8 тис. т; діоксиди та інші сполуки сірки 52,7 тис. т; речовини у вигляді суспендованих твердих частинок – 76,0 тис. т; метан – 128,7 тис. т; сполуки азоту – 30,5 тис. т; метали та їх сполуки – 0,8 тис. т тощо. Динаміка викидів забруднюючих речовин протягом 2014 – 2018 рр. наведена у табл. 1.2. Аналіз даних, що наведені у таблиці, свідчить про стійку тенденцію до зменшення викидів забруднюючих речовин протягом 2014 – 2018 рр.

**Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря
у Дніпропетровській області, тис. т**

Показник	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2014, %
Загальна кількість викидів, у т.ч.	1037,1	876,6	833,0*	657,3*	614,3*	59,2
від стаціонарних джерел забруднення	855,8	723,9	833,0	657,3	614,3	71,8
від пересувних джерел забруднення	181,3	152,6	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.

На підставі аналізу даних щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в розрізі міст Дніпропетровської області з'ясовано, що найбільшими забруднювачами у 2018 р. були м. Кривий Ріг (267,4 тис. т, або 43,5 % від загального обсягу Дніпропетровської області), м. Каменське (103,3 тис. т, або 16,8 % відповідно), м. Дніпро (47,1 тис. т., або 7,7 % відповідно).

У 2018 р. підприємства добувної промисловості і розроблення кар'єрів викинули в атмосферу 188,7 тис. т (30,7 %) шкідливих речовин від загального обсягу викидів по області. Частина викидів від підприємств постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у загальному обсязі викидів становить 9,0 %, від переробної промисловості – 58,0 %, від транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 0,4 %, підприємств, які спеціалізуються на водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами – 1,2 %.

Основними забруднювачами довкілля у 2018 р. залишалися підприємства металургійної, добувної промисловості та виробники електроенергії. Найбільш екологічно небезпечними видами економічної діяльності є видобування металевих руд, виробництво електроенергії, чавуну, сталі та феросплавів.

Систематичний нагляд за рівнем забруднення атмосферного повітря проводиться на стаціонарних постах Дніпропетровським регіональним центром з гідрометеорології у таких містах, як: Дніпро, Кривий Ріг та Кам'янське.

У 2018 р. середньорічні концентрації становили:

- м. Кривий Ріг: пилу – 2,7 ГДК, діоксиду азоту – 1,0 ГДК, фенолу – 0,3 ГДК, аміаку – 0,3 ГДК, формальдегіду – 3,7 ГДК, діоксиду сірки – 0,28 ГДК, оксиду вуглецю – 0,7 ГДК; оксиду азоту – 0,3 ГДК;
- м. Кам'янське: пилу – 2,7 ГДК, діоксиду азоту – 1,8 ГДК, фенолу – 2,3 ГДК, формальдегіду – 3,0 ГДК, аміаку – 1,3 ГДК; оксиду азоту – 0,7 ГДК, діоксиду сірки – 0,12 ГДК, оксид вуглецю – 1,0 ГДК;
- м. Дніпро: пилу – 2,0 ГДК, аміаку – 1,0 ГДК, діоксиду азоту – 3,0 ГДК, формальдегіду – 5,0 ГДК, оксиду азоту – 0,8 ГДК, фенолу – 1,0 ГДК, оксиду вуглецю – 1,0 ГДК, оксид азоту – 0,8 ГДК.

Результати спостережень свідчать, що в 2018 р. рівень забруднення атмосфери промислових міст області залишався ще досить високим. Екологічна ситуація загострюється тим, що викиди в атмосферу здійснюються нерівномірно, а переважно в промислових зонах, де велика концентрація підприємств металургійної, гірничодобувної, машинобудівної, хімічної та іншої промисловості.

Загальний обсяг забору води у 2018 р. з поверхневих та підземних водних об'єктів склав 1 179,0 млн. м³. Використання води становило 868,3 млн. м³, що на 66,3 млн. м³ більше, ніж у 2017 р. Основні галузі промислового виробництва – найбільші енергетичні та металургійні об'єкти, комунально-побутове

водокористування та зрошення земель пов'язані з використанням водних ресурсів р. Дніпро. Обсяги водних ресурсів у містах і селищах є значно меншими від потреби в них. Внаслідок цього, в більшості міст області склалася передкризова та кризова водогосподарська та гідроекологічна ситуація, коли самовідновлювальна здатність Дніпра та багатьох річок басейну вже не забезпечує відновлення порушеної екологічної рівноваги. Але якість річкової води в районах основних питних водозаборів Дніпропетровської області суттєво не змінюється.

Скиди зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у 2018 р. склали 692,8 млн. м³, з них забруднених – 233,9 млн. м³ (без очистки – 93,7 млн. м³; недостатньо очищених – 140,2 млн. м³); нормативно чистих без очистки – 343,2 млн. м³; нормативно очищених – 115,7 млн. м³.

Значні масштаби використання природних ресурсів та енергетично-сировинна спеціалізація Дніпропетровської області, що обумовлена великими обсягами виробництва і споживання разом із застарілою технічною базою, а також стрімкий розвиток урбанізації та агломерацій визначають високі показники щорічного утворення і нагромадження відходів. Так, станом на 01.01.2019 р. в області накопичено понад 10,7 млрд. т промислових відходів. За цим показником область займає 1-е місце в Україні, а питома вага області за обсягами накопичених відходів становить 82,6 % від загального показника в Україні (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях).

Більша частина розміщених відходів мають велику кількість ресурсоцінних компонентів, які можна вилучити з метою одержання якісної та дешевої сировини. Рециклінг відходів має велике екологічне значення, оскільки сприяє захисту довкілля від негативного впливу та забезпечує ощадливе використання матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів.

На підприємствах області протягом 2018 р. утворилося 243,6 млн. т відходів (69,2 % від загального обсягу в Україні). Із загального обсягу утворених відходів 26,3 тис. т становили відходи I – III класів небезпеки. Переважна їх більшість використовується повторно або передається спеціалізованим підприємствам для подальшої утилізації. Динаміка основних показників поводження з відходами представлена у табл. 1.3.

У період 2014 – 2018 рр. відбувається поступове зменшення обсягів відходів, що утворюються. Так, у 2018 р. обсяги утворених відходів становлять 93,9 % від показника 2014 р. Аналогічна тенденція спостерігається щодо відходів, які видалено у спеціально відведені місця (у 2018 р. показник становить 72,6 % від рівня 2014 р.). Збільшено обсяги відходів, що спалено (103,6 % у 2018 р. від рівня 2014 р.).

У 2018 р. на охорону навколишнього середовища у Дніпропетровській області витрачено 9 478 231,1 тис. грн. (у фактичних цінах), що складає 27,6 % усіх витрат на зазначені цілі в Україні, у т. ч. 2 454 713,2 тис. грн. складають капітальні інвестиції, 7 023 517,9 тис. грн. – поточні витрати.

Динаміка основних показників поводження з відходами I – IV кл. небезпеки

Показник	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2014, %
Утворено, тис. т	259353,9	227076,8	205850,1	243114,7	243598,8	93,9
Зібрано, отримано зі сторони	н.д.	2093,2	2218,0	3429,5	3245,5	н.д.
Спалено, тис. т	25,2	23,4	33,0	36,0	26,1	103,6
у т.ч. з метою отримання енергії, тис. т	н.д.	23,1	32,4	35,5	25,3	н.д.
Утилізовано, тис. т	н.д.	71495,7	66745,7	79854,7	85056,3	н.д.
Видалено у спеціально відведені місця, тис. т	144104,3	102670,6	103161,9	106619,4	104550,5	72,6

Основними екологічними проблемами області залишаються:

- забруднення атмосферного повітря викидами від промислових підприємств та автотранспорту;
- забруднення водних об'єктів скидами із зворотними водами промислових підприємств та підприємств житлово-комунального господарства;
- утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості, а також поводження з відходами I – III класів небезпеки;
- порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону та забруднення підземних водоносних горизонтів;
- підтоплення земель та населених пунктів регіону, поширення екзогенних геологічних процесів;
- охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори, проблеми природно-заповідного фонду.

Вищезазначене дає можливість зробити наступні висновки, що у Дніпропетровській області в 2014 – 2018 рр. спостерігається тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, хоча рівень техногенного навантаження залишається високим.

Промислові підприємства гірничо-металургійного, паливно-енергетичного, хімічного комплексів і транспорт є основними джерелами забруднення повітряного басейну області. Аналіз показників свідчить про стійку тенденцію до зменшення викидів забруднюючих речовин протягом 2014 – 2018 рр. Найбільшими забруднювачами у 2018 р. були м. Кривий Ріг (267,4 тис. т, або 43,5 % від загального обсягу Дніпропетровської області), м. Каменське (103,3 тис. т, або 16,8 % відповідно), м. Дніпро (47,1 тис. т, або 7,7 % відповідно).

Станом на 01.01.2019 р. в області накопичено понад 10,7 млрд. т промислових відходів. За цим показником Дніпропетровська область займає 1-е місце в Україні, а питома вага області за обсягами накопичених відходів становить 82,6 % від загального показника в Україні (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях). На підприємствах області протягом 2018 р. утворилося 243,6 млн. т відходів (69,2 % від загального обсягу в Україні). Із загального обсягу утворених відходів 26,3 тис. т становили відходи I – III класів небезпеки. Обсяги утворених відходів у 2018 р. становили 93,9 % від показника 2014 р. Аналогічна тенденція спостерігається щодо відходів, які видалено у спеціально відведені місця (72,6 % у 2018 р. від рівня

2014 р.). Збільшено обсяги відходів, що спалено (103,6 % у 2018 р. від рівня 2014 р.). Скиди зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у 2018 р. збільшились на 76,1 млн. м³ у порівнянні з 2017 р. Існуючі системи водопостачання та водовідведення області знаходяться переважно в незадовільному стані, очисні споруди працюють неефективно та потребують ремонту та реконструкції.

На охорону навколишнього середовища у Дніпропетровській області в 2018 р. витрачено 9 478 231,1 тис. грн. (у фактичних цінах), що складає 27,6 % усіх витрат на зазначені цілі в Україні.

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Економіка області

Дніпропетровська область є одним з найпотужніших індустріальних центрів – лідерів країни і має значний потенціал для подальшого економічного розвитку держави. Про це, зокрема, свідчать основні макроекономічні показники, за якими Дніпропетровщина стабільно посідає провідні позиції серед регіонів України.

Дніпропетровська область займає 2 місце після міста Києва за загальними обсягами виробництва валового регіонального продукту (ВРП). Виробництво ВРП у Дніпропетровській області становило за даними 2017 р. 313,83 млрд. грн., або 10,5 % ВРП України.

В економіці Дніпропетровщини основними товаровиробниками традиційно залишаються підприємства промисловості, якими за даними 2017 р. створено майже половину (48,2 %) валової доданої вартості області.

За видами економічної діяльності вагому частку у виробництві ВДВ мали оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (11,4 %), сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (7,3 %), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (5,4 %), операції з нерухомим майном (5,9 %)

Спостерігається збільшення у структурі валової доданої вартості таких галузей як сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – з 6,7 до 7,3 %; Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – з 3,6 до 4,3 %.

Характерною особливістю структури ВДВ Дніпропетровської області порівняно з Україною є переважання добувної та обробної промисловості (у 3,6 та 1,8 рази відповідно) та менша частка тих видів економічної діяльності, які пов'язані з наданням послуг – оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів інформації та телекомунікації (у 1,2 та 1,6 рази відповідно).

У промисловості Дніпропетровської області висока питома вага галузей важкої індустрії з високим рівнем фондо-, енерго-, матеріаломісткості продукції. За даними 2016 р. показник проміжного споживання у випуску по області перевищував загальноукраїнський рівень на 6,2 в. п. та складав 66,5 % проти 60,2 % по Україні, що свідчить про високу затратність продукції.

Найбільш витратомісткими залишаються підприємства переробної промисловості (частка проміжного споживання у випуску становить близько 80 %),

будівництва (78,1 %), підприємства з водопостачання; каналізації, поводження з відходами (72,1 %) та з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (69,5 %). Значні витрати на виробництво також спостерігалися серед таких видів економічної діяльності: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (56,4 %); тимчасове розміщування й організація харчування (54,4 %); оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (53,6 %); добувна промисловість і розроблення кар'єрів (52,2 %); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (51,7 %).

Найменша частка проміжних витрат у випуску зафіксована на підприємствах з надання послуг, а саме: державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування (31,4 %), операцій з нерухомим майном (32,2 %), інших видів послуг (32,6 %), освіти (34,8 %), охорони здоров'я і соціальної допомоги (39,2 %), а також фінансових та страхових послуг (39,3 %).

У промисловому комплексі Дніпропетровської області традиційно переважає гірничовидобувний комплекс та металургія, стан справ у яких впливає на економічний розвиток області в цілому. На підприємства ГКМ припадає, біля 67 % всієї реалізованої продукції області.

За даними 2018 р. питома вага області в загальному обсязі реалізованої промислової продукції України складає 19,2 %, експорті товарів – 16,3 %. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) на одну особу населення перевищує загальноукраїнський показник у 2,5 рази.

Переробна промисловість області забезпечує 17,5 % від загальнодержавного обсягу реалізації промислової продукції. Основа промисловості області – металургія. Обсяги реалізованої продукції складають 37,7 %, від загального обсягу реалізації продукції промисловості.

Індекс промисловості у 2018 р. склав 103,0 %. Підсумки діяльності індустрії регіону формувалися під впливом зростання обсягів випуску продукції (товарів, послуг) в таких базових галузях промислової діяльності як: переробній галузі (індекс – 103,8 %), добувній промисловості і розробленні кар'єрів (102,2 %). У добувній промисловості та розробленні кар'єрів загальне збільшення темпів виробництва у 2018 р. порівняно з 2017 р. забезпечено досягненнями підприємств усіх базових напрямків: з видобутку кам'яного вугілля; металевих руд; каменю, піску та глини.

Серед товаровиробників-переробників зростання темпів випуску продукції спостерігається у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування (індекс – 103,2 %), виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення (103,8 %), хімічних речовин і хімічної продукції (105,5 %), машинобудуванні (108,6 %).

2.2. Розвиток малого підприємництва

У Дніпропетровській області (за даними 2017 р.) зареєстровано 125 841 фізичних осіб – підприємців у яких зайнято 191,04 тисячі працівників, що складає майже чверть зайнятого населення регіону.

За даними Державної служби статистики України у 2018 р. частка продукції малих підприємств складає 19,1 %, від загального обсягу реалізованої продукції

підприємств, чисельність працюючих – 27,3 % від загальної кількості зайнятих у виробництві, що свідчить про те, що малий бізнес поки не отримав належного розвитку.

На Дніпропетровську область припадає 8,2 % підприємств малого бізнесу держави. За цим показником область посідає друге місце, після м. Києва (25,8 %). За даними 2018 р., на території області функціонувало 27 772 малих підприємств, або 95,4 % загальної кількості підприємств області. Їх кількість за період з 2014 р. по 2018 р. зросла на 11,8 %, частка зайнятих працівників у їх загальній кількості – на 10,8 % (по Україні – кількість малих підприємств зменшилась на 0,5 %, а частка зайнятих збільшилась на 1,8 % відповідно). У розрахунку на 10 000 осіб наявного населення кількість малих підприємств становить 91 в розрахунку на 10 000 населення (по Україні 84).

Незважаючи на те, що Дніпропетровська область – промисловий регіон, у структурі малих підприємств за їх кількістю по основних видах економічної діяльності за даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області за 2018 р., переважають підприємства оптової та роздрібною торгівлі (31,2 %), друге місце займають промислові підприємства (12,7 %).

За даними 2018 р., найбільші обсяги реалізації продукції (робіт, послуг) належать підприємствам оптової та роздрібною торгівлі. Ними реалізовано 50,8 % обсягу продукції малих підприємств. На другому місці – промислові підприємства 16,9 %. На сільськогосподарські підприємства припадає – 9,0 % будівельні – 8,2 %, підприємства транспорту та зв'язку – 4,8 % обсягу реалізації. Сьогодні в області ефективними для малого бізнесу можуть вважатися такі сфери економічної діяльності, як оптова та роздрібна торгівля; сільське та лісове господарство; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність.

2.3. Сільське господарство

Загальна площа сільськогосподарських земель, що входять до складу адміністративно-територіальних одиниць області, становить 2 581,4 тис. га. (у 2018 р.). Площа сільськогосподарських угідь – 2 512,9 тис. га, з яких ріллі – 2 127,2 тис. га. За агрокліматичними характеристиками територія Дніпропетровської області знаходиться у межах степової зони України, яка відзначається теплими та посушливими погодними умовами.

Сфера сільського господарства відіграє суттєву роль у соціально-економічному розвитку Дніпропетровської області та України в цілому. За підсумками 2018 р. Дніпропетровська область за показником частки продукції сільського господарства у загальному виробництві посіла 4-е місце серед регіонів України (у 2017 р. – 2-е місце).

Основними напрямками виробничої діяльності агропромислового комплексу Дніпропетровської області є вирощування зернових і технічних культур, виробництво м'ясо-молочної продукції та яєць. Основу сільськогосподарського виробництва в області складає рослинництво, на яке припадає близько 73,4 % сільськогосподарського виробництва.

Зерновий сектор області є стратегічною галуззю економіки, який визначає обсяги, пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення

області, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, формує істотну частку доходів сільськогосподарських товаровиробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій. Протягом останніх шести років аграріям області вдається отримати понад 3 млн. т зернових культур.

Продукція тваринництва становить 26,6 % у загальній структурі продукції сільського господарства Дніпропетровської області.

Для зберігання зернових та технічних культур в області діє 76 зернових складів, крім того у сільгосп підприємствах нараховується ще 1 522 зернові склади. Загальна ємність складів для зберігання зернових та технічних культур – 4,54 млн. т. В області налічується 62 сховища (загальна ємність – 173,1 тис. т) для зберігання сільгосппродукції, у тому числі: овочів – 46 (84,9 тис. т), картоплі – 9 (59,8 тис. т), фруктів – 7 (28,4 тис. т).

Для здійснення сільгоспвиробниками торгівлі безпосередньо із транспортних засобів в області функціонують оптові ринки сільгосппродукції: ТОВ «Еліт-Бізнес» у м. Кривий Ріг на 578 торгових місць, оптово-роздрібний промислово-продовольчий ярмарок «Передовий» у м. Дніпро на 250 місць та промислово-продовольчий ринок на 137 торгових місць у м. Зеленодольськ Апостолівського району.

2.4. Енергоефективність та розвиток альтернативної енергетики

За даними Головного управління статистики у Дніпропетровській області, підприємствами та організаціями регіону (табл. 2.1) у 2014 р. використано 25,4 млн. т паливно-енергетичних ресурсів в умовному обчисленні, у т. ч. котельно-пічного палива – 16,4 млн. т умов. палив., теплоенергії 8,4 млн. Гкал, електроенергії – 23,5 млрд. кВт-год. Найпоширенішим видом ресурсів у 2014 р. було паливо. У структурі використання на нього припадало майже дві третини витрат енергоресурсів, 30 % – на електроенергію, решта – на теплову енергію. У 2014 – 2018 рр. основними споживачами паливно-енергетичних ресурсів були промислові підприємства таких видів економічної діяльності, як металургійне виробництво (59,3 % загальних обсягів споживання), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,9 % загальних обсягів споживання), добування металевих руд (12,5 % загальних обсягів споживання).

Таблиця 2.1

Використання паливно-енергетичних ресурсів в Дніпропетровській області

Показник	Роки			
	2014	2015	2016	2017
За типами енергії				
Котельно-пічне паливо, млн. т	16,4	13,2	Н.д.	Н.д.
Електроенергія, млрд.кВт-год	23,5	21,5	22,4	23
Теплоенергія, млн. Гкал	8,4	7,5	7,4	12
Основні споживачі електроенергії за видами економічної діяльності				
Металургійне виробництво, %	48	49	45	44
Добування металевих руд, %	32	31	30	29
Основні споживачі теплової енергії за видами економічної діяльності				
Металургійне виробництво, %	32	35	36	58
Добування металевих руд, %	12	9	7	4

* за даними Головного управління статистики в Дніпропетровській області

Підприємствами та організаціями області протягом 2017 р. на виробничо-експлуатаційні та господарські потреби використано 23,1 млрд.кВт год. електроенергії та 11,9 млн. Гкал теплоенергії.

У 2017 р. порівняно з 2016 р. обсяги використання електроенергії, без урахування власного споживання енергогенеруючими підприємствами (установками), зменшилися у цілому на 0,5 %, теплоенергії – на 3,6 %.

Підприємства промисловості традиційно залишаються основними споживачами енергетичних ресурсів. Зокрема підприємствами переробної промисловості використано 53,5 % від загальних витрат електроенергії та 63,2 % від загального обсягу використаної теплоенергії, підприємствами добувної промисловості і розроблення кар'єрів – відповідно 32,3 % та 10,6 %. Найбільшими кінцевими споживачами електроенергії були підприємства міст Кривого Рогу, Нікополя та Дніпра, питома вага яких становила 81,5 % від загальних обсягів використання (без витрат на власні потреби генеруючих об'єктів). Значна частина витрат теплоенергії (75,4 %) використана підприємствами міст Кривого Рогу, Дніпра і Кам'янського.

Актуальними питаннями щодо енергоефективності та зменшення споживання енергетичних ресурсів у Дніпропетровській області є високий рівень енергоємності валового регіонального продукту, значна частка нетехнічних втрат енергоносіїв та відсутність чіткого співфінансування з державного бюджету заходів з енергозбереження.

Розвиток альтернативної енергетики в Дніпропетровській області у період 2014 – 2018 рр.. відбувається доволі активно. На Дніпропетровщині працюють найбільш потужні котельні на альтернативному паливі в Україні. Вони працюють на соняшниковому лушпинні і зовсім не споживають газу. Загалом на Дніпропетровщині працює 185 установок, які виробляють теплову енергію з альтернативних джерел енергії, з яких 147 забезпечують тепловою енергією об'єкти бюджетної сфери. Крім того, на сьогодні в Дніпропетровській області енергію сонця конвертують в електричну 47 станцій. Їх загальна потужність – 338 МВт.

2.5. Житлово-комунальне господарства

Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг складав 85,5 % станом на 01.01.2016 р., 94,3 % на 01.01.2017 р., 96,6 % на 01.01.2018 р.

У структурі заборгованості найбільшу частку складає заборгованість за постачання природного газу (40,2 %) на другому місці – заборгованість за централізоване опалення та постачання гарячої води (35,8 %).

Зменшення видатків бюджету на ЖКГ та несвоєчасна оплата абонентів за отримані послуги призводить до підвищення зносу комунальної інфраструктури та збільшення ветхого та аварійного житлового фонду.

Житловий фонд. На сьогодні в області налічується понад 20 тис. од. багатоквартирних будинків, площа житлового фонду складає 77 297 млн. кв. м. (по стану на кінець 2017 р.). Значна частина будинків побудована ще в період 50-х – 90-х рр. минулого століття та потребує не тільки капітального ремонту, а й відновлення. На сьогодні 10 % житлового фонду потребує проведення капітального ремонту покрівель. Незадовільний стан ліфтового господарства.

З метою раціонального використання власних коштів та ефективного управління багатоквартирними будинками, співвласниками будинків активно створюються відповідні об'єднання (об'єднання співвласників багатоквартирних будинків – ОСББ). Дніпропетровська область займає перше місце по кількості створених ОСББ по Україні. З 2014 р. в області створено 1 918 ОСББ. На кінець 2018 р. таких об'єднань в області налічувалось 2 954 од.

Водопостачання. Послуги з водопостачання та водовідведення надають 88 підприємств усіх форм власності. Централізованим водопостачанням в області охоплено близько 2,7 млн. населення, або 84 %. Централізоване питне водопостачання здійснюється на 1,7 % за рахунок використання підземних джерел та 98,3 % – поверхневих вод. Близько 2 % сільського населення користується привізною водою. Для вирішення питання забезпечення сільського населення області централізованим питним водопостачанням упродовж 2014 – 2018 рр. завдяки консолідації коштів бюджетів усіх рівнів збудовано близько 230 км водопровідних мереж. Наведені результати свідчать, що загальна протяжність водопровідних мереж зростає в динаміці. Так, загальна протяжність водопровідних мереж на кінець 2018 р. становила 14 762,23 км. Замінено 299,13 км, хоча ще 37,3 % залишається у аварійному та ветхому стані.

Разом з тим збільшується і загальна протяжність каналізаційних мереж. На кінець 2018 р. 40,0 % каналізаційних мереж мають ветхий та аварійний стан, що зумовлено понаднормативною експлуатацією мережі. Частка абонентів (споживачів), які обладнані засобами обліку води, зросла на 10,3 % та станом на кінець 2018 р. складала 98 %.

Теплопостачання. У Дніпропетровській області виробництво теплової енергії для опалення об'єктів соціальної сфери та житлового фонду забезпечують 1 409 джерел опалення (котелень). Загальна протяжність теплових мереж, що обслуговується комунальними підприємствами складає 2 514 км в двотрубному вимірі, з них 22,5 % відносяться до ветхих та аварійних.

В якості палива основна частка котелень комунальних підприємств використовують природний газ, 3 котельні використовують вугілля (м. Тернівка та м. Першотравенськ), опалення лівобережної частини м. Дніпра та м. Зеленодольська Апостолівського р-ну здійснюється за рахунок теплової енергії виробленої ВП «Придніпровська ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» та ВП «Криворізька ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», що в якості палива використовують вугілля.

На сьогодні в області для опалення об'єктів соціальної сфери працюють понад 150 котелень на біомасі, загальною потужністю 110,4 Гкал/год. За 2018 р. зазначеними котельнями вироблено 78 тис. Гкал теплової енергії.

За 4 роки споживання природного газу в області зменшилось на 917,3 млн. куб. м або на 23 %, у тому числі підприємствами суб'єктами господарювання, які виробляють теплову енергію – на 40,18 млн. куб. м або на 6 %.

Поводження з твердими побутовими відходами. Однією із загроз екологічній безпеці держави є накопичення відходів. Однак поведження з твердими побутовими відходами не забезпечує захист населення та навколишнього середовища від їх шкідливого впливу. Показники роботи підприємств, які надають послуги з вивезення побутових відходів, наведені в табл. 2.2.

Показники підприємств, які надають послуги з вивезення побутових відходів у Дніпропетровській області, за 2014 – 2017 рр.

	2014	2015	2016	2017	2017 до 2014 %
Кількість підприємств, од.	58	73	75	75	129,3
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) всього, тис грн.	195 687,87	195 538,25	210 422,99	254 775,49	130,2

На території Дніпропетровської області нараховується 10 діючих полігонів, що приймають на захоронення тверді побутові відходи. На кінець 2018 р. на полігонах та сміттєзвалищах області захоронено понад 39 млн. м³ твердих відходів. В населених пунктах області щорічно утворюється близько 5,0 млн. м³ побутових відходів, які розміщують на полігонах і звалищах.

На територіях населених пунктів області розташовані понад 270 сміттєзвалищ, які не відповідають чинному законодавству та рішення про розташування та експлуатацію яких прийняли сільські та селищні ради.

2.6. Транспорт і транспортна інфраструктура

Транспортна система Дніпропетровської області є важливою складовою не тільки потужного господарського комплексу області, а й транспортного сполучення у державі, що забезпечує задоволення потреб населення та суспільного виробництва у перевезенні пасажирів та вантажів. Основними елементами транспортної системи є рухомий склад, шляхи сполучення усіх видів транспорту, а також автостанції, аеропорти, річкові порти та пристані, залізничні станції та ін.

Протягом 2014 – 2017 рр. спостерігається нестійка динаміка обсягів перевезення вантажів, але у 2017 р. не досягнуто рівня 2014 р. При цьому у перевезенні вантажів повністю задоволено потреби господарського комплексу області.

Динаміка перевезення вантажів за видами транспорту

Показник	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2017 до 2014, %
Транспорт*, млн. т, у т.ч.	455,2	391,3	370,5	412,7	90,7
автомобільний**	361,7	300,4	284,2	328,1	90,7
водний	0,3	0,4	0,5	н.д.	н.д.
авіаційний	0,0	0,0	0,0	н.д.	н.д.

У 2018 р. вантажооборот підприємств транспорту становив 27 056,3 млн. т км (збільшення на 2,2 % порівняно з 2017 р.). Вантажооборот залізничного транспорту дорівнював 23 871,8 млн. ткм (на 2,4 % більше, ніж у 2017 р.).

Питома вага автомобільних доріг загального користування Дніпропетровської області у 2017 р. становила 5,6 % від показника України. Відповідно, частка доріг з твердим покриттям склала 5,7 %. Питома вага трамвайних колій загального користування становить 23,8 %, тролейбусних ліній загального користування – 13,3 % від показника в Україні.

2.7. Інвестиційна діяльність

Дніпропетровська область займає 2-є місце за інвестиційною привабливістю серед регіонів України. За період 2014 – 2018 рр. в області було освоєно

182,642 млрд. грн. капітальних інвестицій. У тому числі у 2018 р. – 60,28 млрд. грн. У 2016 – 2018 рр. приріст капітальних інвестицій склав майже 2 рази. Темпи падіння обсягів інвестицій в основний капітал у Дніпропетровській області у 2014 – 2015 рр. були майже такими, як і по Україні в цілому.

У загальній структурі капітальних інвестицій найбільшу частку складають власні кошти підприємств та організацій 85,7 %.

За 2014 – 2018 рр. в області спостерігається загальна тенденція збільшення частки коштів місцевих бюджетів державних централізованих інвестицій (з 1,7 % у 2014 р. до 10,9 % у 2018 р.), що свідчить про позитивні наслідки децентралізації. Однак головним джерелом інвестицій залишаються власні кошти підприємств і організацій – 83,3 % від загального обсягу по області.

Переважну більшість капітальних вкладень (59,0 %) у 2018 р. було спрямовано у промисловість, на другому місці за обсягами інвестування за видами економічної діяльності знаходяться операції з нерухомим майном – 9,8 % від загальних обсягів капітальних інвестицій. На третьому – сільське, лісове та рибне господарство – 5,2 % загальних обсягів капітальних інвестицій.

Дніпропетровська область є одним із найбільш інвестиційно привабливих регіонів України. Факторами її інвестиційної привабливості виступають висока якість людського капіталу, традиції індустріального виробництва, наявність розгалуженої промислової та транспортної інфраструктури.

Станом на 31.12.2018 р. обсяг внесених з початку інвестування в економіку області прямих інвестицій (акціонерного капіталу) дорівнював 3 577,8 млн. дол. США, що становить 97 % обсягів інвестицій на початок року, у тому числі з країн ЄС отримано 2 780,0 млн. дол. США (77,7 % обсягу прямих інвестицій), з інших країн світу – 797,8 млн. дол. США (22,3 %).

У 2018 р. в економіку Дніпропетровщини іноземними інвесторами вкладено 32,5 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), це друге місце (після м. Києва) серед регіонів України, питома вага регіону становила 11,1 %.

У 2018 р. прямі іноземні інвестиції в область надійшли з 57 країн світу в 914 підприємств 11 міст та 18 районів області.

У розрахунку на одного мешканця у Дніпропетровській області припадає 1 112,7 дол. США, що майже у 1,5 рази перевищує середньоукраїнський показник 767 дол. США, але у 5,2 рази менше ніж у м. Київ – 5 828,4 дол. США.

2.8. Зовнішня торгівля

Дніпропетровська область входить до числа провідних експортерів та за підсумками 2018 р. займає друге місце за обсягами експорту товарів серед регіонів України. За даними Державної служби статистики України у 2018 р. обсяги експорту товарів Дніпропетровської області становили 7 722,6 млн. дол. США (109,5 % до рівня 2017 р.), що складає 16,3 % від загального показника в Україні. Обсяги імпорту товарів склали 5 264,9 млн. дол. США (114,2 % від рівня 2017 р.). Сальдо зовнішньої торгівлі товарами у 2018 р. було додатним, становить 2 457,7 млн. дол. США.

Аналіз динаміки географічної структури експорту товарів свідчить про те, що відбувається стале збільшення обсягів до країн Європи, зокрема ЄС (28) протягом 2015 – 2018 рр.

Суттєві експортні поставки товарів серед країн-членів ЄС у 2018 р. здійснювалися до Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії, Румунії, Італії. Серед інших країн світу найбільше експортовано товарів до Китаю, Туреччини, Російської Федерації, Єгипту та Алжиру.

Протягом 2014 – 2015 рр. відбувалося зменшення обсягів імпорту з країн СНД.

Серед країн ЄС найвагоміші імпорتنі надходження товарів у 2018 р. здійснювалися з Німеччини, Італії, Польщі, Словаччини, Франції. Серед інших країн світу найбільші імпорتنі поставки товарів надходили з Російської Федерації, Китаю та США.

Протягом 2014 – 2017 рр. спостерігалось збільшення кількості підприємств, що здійснювали зовнішньоторговельну діяльність товарами (у 2017 р. експортували товари 1 233 підприємств, імпортували – 2 248 підприємств).

Основу товарної структури експорту області у 2017 р. складали чорні метали (46,3 % загального обсягу) та руди, шлак і зола (23,2 %). Основу товарної структури імпорту області у 2017 р. складали палива мінеральні; нафта та продукти її перегонки (30,3 % загального обсягу), машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання (14,4 %), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (11,3 %) та недорогоцінні метали та вироби з них (11 %). Найактивніше здійснювали зовнішню торгівлю товарами підприємства у містах: Кривий Ріг, Дніпро, Кам'янське, Нікополь та Павлоград, районах: Дніпровський, Верхньодніпровський, Нікопольський, Новомосковський, Солонянський.

У 2018 р. обсяги експорту послуг становили 134,4 млн. дол. США (107,5 % від рівня 2017 р.). За цим показником Дніпропетровська область посіла 8-е місце серед регіонів України, а питома вага становить 1,1 % від загального показника в Україні. Обсяги імпорту послуг становили 230,3 млн. дол. США (100,6 % від рівня 2017 р.). За цим показником область посіла 2-е місце серед регіонів України, питома вага становить 4,0 % від загального показника в Україні). Сальдо зовнішньої торгівлі послугами у 2018 р. було від'ємним (-95,9 млн. дол. США).

2.9. Туристична галузь

Розвиток ринку туристичних послуг та його інфраструктурне забезпечення є актуальною проблемою і важливою перспективою для Дніпропетровської області.

У цілому, туристично-рекреаційний потенціал Дніпропетровщини представлений системою закладів і підприємств з організації надання туристичних послуг. Пріоритетними видами туризму в області, за визначенням Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, є наступні: сільський, промисловий, історичний, культурно-пізнавальний. Але, поряд із цим, останнім часом в області набули розвитку також і інші види туризму:

- екологічний (зелений) (локації в громадах);
- спортивний (індивідуальні та командні спортивні тури, відвідування спортивних подій, тренування, змагання);
- подієвий (культурні, мистецькі, спортивні, історичні, громадські та інші події);
- релігійний (паломницький) (відвідування унікальних храмів, прийоми священнослужителів);

- лікувально-оздоровчий (об'єкти інфраструктури надання послуг з лікування та оздоровлення);
- навчальний (тренінги, короткострокові навчальні візити);
- природничий (об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення);
- етнографічний (осередки української народної творчості в громадах);
- урбаністичний (об'єкти та комплекси західноєвропейської забудови);
- космічний (туристичний маршрут «Дніпро космічний»);
- патріотичний (виставки, експозиції, перший в Україні музей АТО в м. Дніпро).

Фізичну ємність туристичної інфраструктури характеризують дані щодо кількості суб'єктів туристичної діяльності на території Дніпропетровської області, яка станом на 01.01.2018 р. становила 325 закладів, з них: 12 тур операторів та 313 турагентів. Загальна сума доходу суб'єктів туристичної діяльності області склала 66 271 тис. грн., з них – 42 703,5 тис. грн. отримано турагентами-фізичними особами-підприємцями.

У 2018 р. в області діяло вже 416 туристичних агентств та операторів (проти 325 у 2017 р.). Їх послугами упродовж звітнього року скористалися 117 тис. осіб, що в 1,5 рази більше, ніж у 2017 р.

РОЗДІЛ 3

СТАН СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Демографічна ситуація в області

Дніпропетровська область за чисельністю наявного населення на 01.01.2019 р. у 3 206 477 осіб посідає 2 місце серед адміністративно-територіальних одиниць України. Її територія дорівнює 31,92 тис. км². Щільність населення на 01.01.2018 р. – 101,2 особи на 1 км². Серед населення області постійно превалює міське населення, а в гендерному розрізі – жінки, так на 1 000 чоловіків припадає 1 189 жінок на 01.01.2018 р., хоча при народженні на 100 дівчат народжується 105 хлопчиків.

Міграційний приріст у 2017 р. відбувся за рахунок зовнішньої міграції, а саме міжрегіональної (23 867 особи) та міждержавної (264) міграції за міським типом поселень. Міграційний приріст у м. Дніпро склав 299,2 особи на 1 000 наявного населення.

Середній вік населення поступово збільшується і на 01.01.2018 р. склав – 41,6 р., а саме: чоловіків – 38,4 р., жінок – 44,2 р. Середня очікувана тривалість життя при народженні для обох статей у 2017 р. склала – 70,91, а саме: у чоловіків – 65,85 та у жінок – 75,65. Різниця в тривалості життя між чоловіками та жінками складає майже 10 років.

3.2. Ринок праці

Кількість економічно активного населення у віці 15 – 70 років у Дніпропетровській області поступово скорочується з 1601,7 тис. осіб у 2014 році до 1 523,8 тис. осіб у 2018 р. що складає 65,5 % та 63,6 % відповідно по відношенню до

всього населення віком 15 – 70 років. Кількість зайнятого населення скоротилася за останні 5 років з 1 472,8 тис. осіб у 2014 р. до 1 402,3 тис. у 2018 р. осіб або з 60,2 % до 58,6 % до населення віком 15 – 70 років відповідно. Кількість зайнятих економічною діяльністю складає майже 45 % від наявного населення.

Найбільша кількість зайнятих спостерігається у таких видах діяльності як: промисловість; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; освіта; сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство.

Рівень безробіття за методологією МОП суттєво перевищує рівень зареєстрованого безробіття, але менше середніх показників по Україні за аналогічний період. Рівень безробіття за методологією МОП склав по області 8,0 % в 2018 р., рівень зареєстрованого безробіття по області 1,3 %.

Навантаження на одну вакансію склало у 2014 р. – 6 осіб, у 2015 р. – 14 осіб, у 2016 р. – 9 осіб, у 2017 р. – 6 осіб, у 2018 р. – 4 особи, що так само нижче середніх показників по Україні і свідчить про поступове збалансування ринку праці.

3.3. Освіта і наука

В Дніпропетровській області як регіоні-локомотиві соціо-еколого-економічного піднесення України неперервна освіта починає виходити за межі традиційних підходів і накопиченого різними освітніми системами досвіду підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців різних галузей.

За кількісними показниками, число закладів дошкільної освіти в громадах Дніпропетровської області планомірно зростає з 2015 р. У 2018 р. їх кількість склала 981 заклад із 102 381 місця при реальній потребі 109 575 дітей.

Кількісно ситуацію в галузі загальної середньої освіти характеризують показники наявності закладів загальної середньої освіти (906 од. на початок 2018/19 навчального року) та учнів і вчителів (330,0 і 28,1 тис. осіб відповідно). У 2018/19 навчальному році 15,6 тисяч осіб одержали атестат про здобуття повної загальної середньої освіти.

Кількість закладів професійно-технічної освіти майже не змінювалася за аналізований період (58 одиниць у 2015 – 2018 рр.). Натомість, кількість слухачів поступово скорочувалася (на 5 % – у 2015 р., на 4 % – у 2016 – 2017 рр., на 2 % – 2018 р.).

Ситуація у вищій освіті та науці характеризувалася тенденціями скорочення кількісних показників вступу до ЗВО (заклади вищої освіти) й здобуття відповідної кваліфікації (наукового ступеню).

Спостерігається тенденція скорочення кількості працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок.

Показники впровадження нових технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції у промисловості засвідчили загальне падіння зацікавленості виробників в освоєнні виробництва інноваційної продукції.

3.4. Охорона здоров'я

Основною метою діяльності системи охорони здоров'я Дніпропетровської області за період 2014 – 2018 рр. було збереження й зміцнення здоров'я населення

громад та поліпшення якості медичного обслуговування на їх територіях, розробка дієвих лікувальних і профілактичних заходів, форм та методів роботи окремих спеціалізованих служб.

Мережа системи охорони здоров'я Дніпропетровської області – це структура медичних закладів із відповідними матеріальними, фінансовими, трудовими та інформаційними ресурсами. Вона сформована системою медичних закладів; профільною та територіальною структурою закладів; обсягом ресурсів та їх розподілом у мережі, їх структурою, станом, рухом та ефективністю використання.

За даними департаменту охорони здоров'я облдержадміністрації на 01.01.2019 р., мережа закладів охорони здоров'я Дніпропетровської області нараховувала 113 лікарняних закладів та 198 амбулаторно-поліклінічних закладів. Кількість лікарів усіх спеціальностей на 01.01.2019 р. складає 11,4 тис. осіб або 35,4 лікарів на 10 000 населення. На одного лікаря припадало 280 пацієнтів. У 2018 р. на 1 лікарняне ліжко припадало 124 особи при плановій ємності амбулаторно-поліклінічних закладів у 80 536 відвідувань за зміну.

3.5. Охорона праці

Безпека та здоров'я працівника – одне з основних прав людини. Державна політика в галузі охорони праці будь-якої країни світу будується на пріоритетності життя людини над результатами виробничої діяльності.

Основними причинами нещасних випадків залишаються організаційні. Насамперед, це – невиконання вимог інструкцій з охорони праці, невиконання посадових обов'язків, порушення технологічного процесу або порушення правил безпеки руху.

Проблема профзахворюваності серед працівників підприємств, установ та організацій Дніпропетровської області, на яких умови праці не відповідають чинним нормативно-правовим актам з охорони праці, залишається на сьогодні також досить актуальною. За статистичними даними кожен четвертий працює в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормативам за параметрами вмісту пилу у повітрі робочої зони, вібрації, шуму, важкості і напруженості праці тощо. Найнебезпечніші умови праці спостерігаються у вугільній, добувній промисловості та металургії.

Відбулося зростання кількості професійних захворювань на підприємствах міст: Кам'янського (на 100 %), Покрова (на 100 %), Павлограда (на 50,3 %) та Першотравенська (на 32,1 %).

3.6. Соціальний захист та пенсійне забезпечення населення області

Питання пенсійного забезпечення пенсіонерів Дніпропетровської області одне з найбільш актуальних, адже на 01.01.2019 р. з 11 470 405 пенсіонерів в Україні на Дніпропетровську область припадає найбільша питома вага 8,38 % або 960 973 осіб. Середній розмір призначених пенсійних виплат на 01.01.2019 р. склав 2 999,86 грн., що перевищує середній по країні – 2645,66 грн.

Гендерне співвідношення серед пенсіонерів усіх категорій на користь жінок, так у 2014 р. це 63,6% проти 36,4%; у 2015 р. – 63,4 % проти 36,6 %; у 2016 р. – 63 % проти 37 %; у 2017 р. – 62,5 % проти 37,5 %.

Кількість жінок пенсійного віку перевищує кількість чоловіків у 1,67 рази, але якщо додати до аналізу – аналіз розмірів призначених пенсій, то ситуацію прямо обернена, бо жінки отримують пенсію в 1,64 рази нижчу за чоловіків: у 2014 р. це 2 233,85 грн. у чоловіків проти 1 426,47 грн. у жінок; у 2017 р. це 3 768,41 грн. проти 2 304,22 грн. відповідно. У зв'язку з описаним вище станом грошового забезпечення доречно проаналізувати наявну мережу соціального обслуговування громадян.

У Дніпропетровській області найбільша кількість територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): з 2014 по 2016 рр. – 51 центр, у 2018 р. – 53. Із загальної кількості територіальних центрів 29 – створено у містах, 24 – в сільській місцевості (у тому числі 7 функціонує в об'єднаних територіальних громадах області). У центрах обслуговуються громадяни, які виявлені та які перебували на обліку у зв'язку зі складними життєвими обставинами і потребували надання соціальних послуг у 2014 р. це 80 557 осіб; у 2015 р. – 81 463 осіб; у 2016 р. – 82 114 осіб, у 2017 р. – 77 874 осіб і 2018 р. – 74 591 особа.

У Дніпропетровській області діє 6 центрів обліку бездомних громадян в яких можна отримати соціальні послуги та посвідчення про взяття на облік. У 2014 – 2015 рр. центри всім виявленим бездомним надали соціальні послуги та видали посвідчення, у 2016 – 2017 рр. звернень від бездомних до центрів по соціальну допомогу було більше ніж виявлених осіб.

Крім центрів обліку бездомних громадян у Дніпропетровській області налічується 18 будинків-інтернатів для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю. При збереженні планової ємності та площі будівель закладів кількість мешканців становить: на кінець 2014 р. це 3 961 осіб; на кінець 2015 р. – 3 907 осіб; на кінець 2016 р. – 3 899 осіб; 2017 р.– 3 939 осіб та 2018 р.– 3 882 осіб.

3.7. Культура, фізична культура та спорт

В Дніпропетровській області діє розгалужена мережа професійних театрів, бібліотек, музеїв, а також будинок органної та камерної музики, філармонія (табл. 3.1, 3.2), відвідування яких покликано сприяти розвитку духовності та естетичному вихованню населення.

Таблиця 3.1

Бібліотеки та клубні заходи області

Рік	Кількість бібліотек, од	Бібліотечний фонд, тис примірників	Кількість клубних закладів, од	Кількість місць в них, тис.
2014	805	19947,6	585	156,1
2015	800	19357,4	571	153,5
2016	787	18641,3	571	152,9
2017	784	18253,7	570	151,4

Заклади культури та мистецтва області

Рік	Кількість театрів, од	Кількість глядачів на виставах, тис.	Кількість концертних організацій, професійних творчих колективів, од.	Кількість слухачів на концертах, тис.	Кількість музеїв, од	Кількість відвідувачів музеїв, тис.
2014	14	484,3	4	76,6	26	656,7
2015	14	483,4	4	72,6	26	703,3
2016	14	465,4	4	74,2	26	721,9
2017	14	490,3	4	72,3	26	726,7

Значної уваги потребують питання розвитку культури в громадах. На сучасному етапі існує потреба у відтворенні та визначенні духовних та культурних основ традиційної для Дніпропетровщини регіонально-культурної ідентичності, яка враховуватиме сучасні тенденції демократизації культурного процесу, а також значні зовнішні впливи інших культур. При цьому першочергову необхідність має підтримка тих сфер культурної діяльності, на яких найбільше позначаються загрози глобалізації та які, завдяки їх здатності впливати на масову свідомість, стають інструментами маніпуляції національно-культурною ідентичністю громадян. Серед таких пріоритетів, зокрема, збереження та розвиток державної мови, місцевих ЗМІ, культурної індустрії, освіти.

Із метою ширшого охопленого населення громад різними видами фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в області функціонує розвинена мережа спортивних споруд, дитячо-юнацьких спортивних шкіл і спортклубів:

- 80 стадіонів,
- 53 плавальних басейна,
- 1 237 спортивних залів,
- 395 стрілецьких тири,
- 1 441 приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, з них 594 – з тренажерним обладнанням,
- 5 304 спортивних майданчиків та гімнастичних містечок,
- 6 кінноспортивних баз,
- 9 споруд зі штучним льодом та ін.

У Дніпропетровській області налічується 94 дитячо-юнацькі спортивні школи та спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву, в яких навчається 40 675 осіб. На її території розташовано 80 стадіонів з трибунами на 1 500 місць, 5 легкоатлетичних арен, 590 майданчиків з тренажерним обладнанням, 750 майданчиків з нестандартним тренажерним обладнанням, 127 тенісних кортів, 531 футбольне поле.

3.8. Адміністративні послуги

Реалізація реформи децентралізації дозволило досягти певних позитивних результатів у зазначеній сфері, насамперед, завдяки запровадженню процесам з делегування повноважень органам місцевого самоврядування та місцевим державним адміністраціям щодо надання найпопулярніших адміністративних послуг населенню, зокрема з питань державної реєстрації бізнесу, речових прав на нерухоме майно, реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання, надання

відомостей з Державного земельного кадастру, а також законодавчих повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та з прийому громадян для оформлення й видачі біометричних паспортних документів саме у центрах надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Крім того, започаткований процес з інтеграції інших базових адміністративних послуг, у першу чергу, щодо державної реєстрації актів цивільного стану, реєстрації (перереєстрації) транспортних засобів, видачі (обміну) посвідчень водія, адміністративних послуг соціального характеру також до інтегрованих офісів – ЦНАП.

На сьогоднішній день Дніпропетровська область утримує позиції абсолютного лідера в Україні за кількістю офісів ЦНАП – всього 57 центрів з філіями, які активно функціонують:

- у 13 містах обласного значення (у т. ч. в м. Кривий Ріг, де працюють 8 філій ЦНАП, та в м. Кам'янське – 2 філії);
- у 22 районах;
- при 2-х звичайних сільських радах (Олександропільській та Іверській Солонянського району);
- у 10 ОТГ (Апостолівській та Зеленодольській міських, Слобожанській, Межівській селищних, Богданівській, Вакулівській, Вербківській, Сурсько-Литовській, Ляшківській, а також Новоолександрівській сільських громадах).

Знаковими проєктами для регіону та України в цілому стали: «Мобільний офіс ЦНАП» – унікальна валіза з комплектом портативної техніки для обслуговування осіб з інвалідністю за місцем їх знаходження, без відвідування центру. Сервіс, започаткований у ЦНАП м. Кам'янського в травні 2017 р. та в подальшому презентований як брендований продукт Дніпропетровської області, – «Мобільне автоматизоване робоче місце адміністратора ЦНАП» (мобільні кейси). На території регіону налічується 22 таких кейси у 19 ЦНАП, проти 5 мобільних валіз у 4 центрах – у 2017 р., за допомогою яких вирішуються не тільки багаторічні проблеми людей, прикутих до ліжка, але й жителів віддалених населених пунктів ОТГ і звичайних сільських рад, що створили власні ЦНАП.

Також у м. Кривий Ріг з 28.12.2017 р. запроваджений унікальний проєкт, аналогів якому немає в Україні. ЦНАП «на колесах» – автомобіль-трансформер, що протягом 10 хвилин за допомогою пульта перетворюється зі звичайної вантажівки в модульний офіс загальною площею 30 кв. м, в якому 4 адміністратори здійснюють прийом населення з надання понад 200 видів адміністративних і соціальних послуг у територіальній близькості до мешканців віддалених територій – сіл і селищ, які входять до складу цього міста (одночасно всередині офісу може знаходитися до 15 осіб). У листопаді 2018 р. відбулася урочиста презентація вже другого такого автомобіля, що устаткований спеціальною супутниковою станцією на даху кабіни транспортного засобу, яка дозволяє забезпечити оперативну та якісну роботу персоналу ЦНАП у необхідних державних і регіональних реєстрах, базах даних та програмних продуктах.

На території Дніпропетровської області найбільша кількість ЦНАП, які придбали обладнання для оформлення й видачі біометричних паспортних документів та запровадили цей сервіс для громадян – 15 центрів за підсумками 2018 р., проти 4 ЦНАП у 2017 р. (3 центри у м. Кривому Розі та ЦНАП виконавчого

комітету Олександропільської сільської ради). Станом на 02.01.2018 р. ЦНАП виконавчого комітету Слобожанської селищної ради Дніпровського району та відділ ЦНАП «Лівобережний» м. Дніпра розпочали повноцінний прийом громадян для надання таких популярних видів адміністративних послуг населенню.

З 23.01.2018 р. ЦНАП виконавчого комітету Апостолівської міської ради розпочав обслуговування суб'єктів звернення щодо оформлення та видачі паспорта громадянина України у формі ID-картки та паспорта громадянина України для виїзду за кордон. З 16.02.2018 р. такий затребуваний сервіс став доступним для мешканців м. Кам'янське на базі головного офісу ЦНАП. Також з 01.08.2018 р. розпочав обслуговування мешканців міста щодо оформлення та видачі біометричних паспортів ЦНАП виконавчого комітету Нікопольської міської ради. Крім того, з 31.07.2018 р. на базі територіального підрозділу ЦНАП «Віза» у Довгинцівському районі м. Кривого Рогу можна отримати аналогічні послуги, 10.08.2018 р. відкрито районний «Паспортний офіс» на базі територіального підрозділу ЦНАП «Віза» у Тернівському районі м. Кривого Рогу, 06.09.2018 р. – другий «Паспортний офіс» на базі територіального підрозділу ЦНАП «Віза» в Інгулецькому районі, 13 листопада – у Саксаганському районі м. Кривого Рогу, 18 грудня – у Покровському районі м. Кривого Рогу. З 08.11.2018 р. ЦНАП виконавчого комітету Новоолександрівської сільської ради Дніпровського району розпочав обслуговування мешканців щодо оформлення та видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Таким чином, 15 ЦНАП у 8 населених пунктах Дніпропетровської області придбали спеціалізоване обладнання та запровадили надання таких затребуваних адміністративних послуг населенню по лінії Державної міграційної служби України, що дозволило стати першим регіоном у країні за цим показником.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 р. № 514-р «Про затвердження плану заходів з впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», у частині впровадження технологій електронного урядування та розвитку електронної демократії, у Дніпропетровській області створений та активно працює єдиний програмно-технічний комплекс облдержадміністрації «Регіональний віртуальний офіс електронних адміністративних послуг Дніпропетровської області» (далі – Віртуальний офіс).

Зараз у системі налічується: 58 ЦНАП (як активно функціонуючих, так і документально створених), а також 321 адміністратор, 614 суб'єктів надання адміністративних послуг, їх представників і 172 органи реєстрації, утворені при виконавчих органах сільських, селищних та міських рад.

З серпня 2018 р. в рамках програми EGAP Фонду Східна Європа розпочато проєкт з модернізації Віртуального офісу, яким, зокрема, передбачається: проведення уніфікації процедур надання адміністративних послуг у всіх ЦНАП області; впровадження комплексних послуг і послуг «одним пакетом» за життєвими обставинами чи бізнес-ситуаціями; створення повноцінного регіонального реєстру адміністративних послуг з єдиними стандартами їх надання на кожній території регіону; новий інтерфейс зовнішнього веб-порталу для суб'єктів звернень (www.e-services.dp.gov.ua) тощо.

РОЗДІЛ 4

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Оцінювання механізму формування доходів місцевих бюджетів в Україні та місце області в рейтингу регіонів

При співставленні динаміки ВВП за даними Міністерства фінансів України за період, від початку реформи децентралізації влади, тобто за 2015 – 2019 рр. (з урахуванням того, що Світовий банк прогнозує його скорочення в 2019 р. на 2,7 %) і динаміки місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів, що отримували місцеві бюджети за цей же період, виявлено, що на тлі поступового зростання абсолютного розміру доходів місцевих бюджетів, їх частка поки що коливається на рівні 15 %.

Доволі велика частка місцевих бюджетів формується за рахунок міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету, хоча її зниження очікується з 59,08 % в 2015 р. до 50,2 % у 2019 р.

Динаміка доходів бюджету Дніпропетровської області у порівнянні з бюджетами інших областей України а також міста Києва (враховуючи трансферти з державного бюджету) доводить, що наша область у рейтингу регіонів України, як і раніше, посідає одне з чільних місць за обсягами доходів упродовж 2015 – 2017 рр., поступаючись лише м. Києву.

Виходячи з вищенаведеного, така стійка тенденція до економічного лідерства є традиційною для Дніпропетровської області і має декілька суттєвих важелів, які дозволяють області утримувати одне з чільних місць, та є потужними джерелами наповнення як місцевого, так і Державного бюджетів та сприяння економічному розвитку:

1. Потужний економічний потенціал (розвинена промисловість, у порівнянні з іншими регіонами, пропри втрату окремих партнерських зв'язків, зокрема: машинобудування, добувна і переробна промисловості, промисловість, сільське господарство тощо);

2. Інституційна спроможність органів місцевого самоврядування щодо формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації, поступовий відхід місцевого самоврядування від притаманної раніше споживацької позиції та активізація його ролі у формуванні доходів місцевих бюджетів.

4.2. Бюджет області та джерела його наповнення

Позитивна й потужна динаміка росту місцевих бюджетів територіальних громад Дніпропетровської області (табл. 4.1), викликана дією нових економічних і соціальних викликів, пов'язана із впровадженням реформи децентралізації влади та активізацією ролі органів місцевого самоврядування, водночас, викликала і зміну структури доходів бюджетів, з тяжінням її до збільшення частки власних надходжень.

Податкові платежі обіймають найбільшу частку у формуванні власних доходів територіальних громад області, це постійний дохід, надходження від місцевих податків і зборів зараховуються безпосередньо до доходів бюджетів місцевого

самоврядування, втім, органи місцевого самоврядування практично не мають важелів впливу (за винятком окремих податків, зокрема єдиного, на землю та ін.).

Таблиця 4.1

Динаміка доходів місцевих бюджетів Дніпропетровської області, млн. грн.

Показник	Роки				Зростання у 2018 в порівнянні з 2015, %	Структура доходів %	
	2015	2016	2017	2018		2015	2018
Податкові надходження	11841,47	16144,58	21314,16	24922,77	110,47	44,90	50,20
Неподаткові надходження місцевих бюджетів	1310,09	1761,68	1892,01	2636,83	101,27	4,97	5,31
Доходи від операцій з капіталом	38,17	24,81	45,26	72,42	89,74	0,14	0,15
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ гранти (дарунки), що надійшли до бюджетів усіх рівнів	13,64	13,61	14,93	113,68	733,14	0,05	0,23
Всього власних надходжень до бюджету	13203,37	17944,68	23266,36	27745,70	110,14	50,06	55,89
Міжбюджетні трансферти з державного бюджету	13169,40	14523,53	20147,80	21899,88	66,29	49,94	44,11
Всього доходів	26372,77	32468,21	43414,16	49645,58	88,25	100,00	100,00

Отже, найбільш потужним джерелом наповнення місцевих бюджетів традиційно залишається податок на доходи фізичних осіб, що природньо і підтверджує необхідність подальших зусиль ОМС щодо сприяння створенню якісних робочих місць, що, в свою чергу, сприятиме подоланню бідності і росту добробуту населення області. Другим за значенням є податок на майно, зокрема, податок на землю, що є також традиційним для України.

Доходи місцевих бюджетів є важливим інструментом фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Економічна самостійність місцевих органів влади та рівень розвитку місцевої інфраструктури значною мірою залежать від джерел наповнення бюджетів.

Підвищення ролі місцевих податків і зборів та збільшення їх частки у власних доходах місцевих бюджетів - є одне з головних завдань визначених Урядом України і у виконанні якого безпосередньо зацікавлені органи місцевого самоврядування та інші учасники бюджетного процесу.

4.3. Фінансова забезпеченість адміністративно-територіальних одиниць області

Рівень наповнюваності місцевих бюджетів сьогодні залежить не стільки від розміру територіальної громади, скільки від усвідомлення активної ролі самих ОМС і їх мешканців щодо наповнення бюджетів.

Примітним є те, що поряд з такими потужними «генераторами» наповнення бюджетів як м. Дніпро і Кривий Ріг у 20-ку лідерів потрапили доволі помірні за розмірами та чисельністю мешканців, але великі за обсягами бюджети ОТГ, це Слобожанська, Вербківська та ін., всього сім об'єднаних громад.

Для аргументації на користь об'єднання громад й ілюстрації ефективності реформи децентралізації наведено аналіз доходу місцевих бюджетів у розрахунку на одного мешканця у цих топ-громадах у 2018 р., який свідчить, що лідерами за цим показником є саме об'єднані територіальні громади (рис. 4.1).

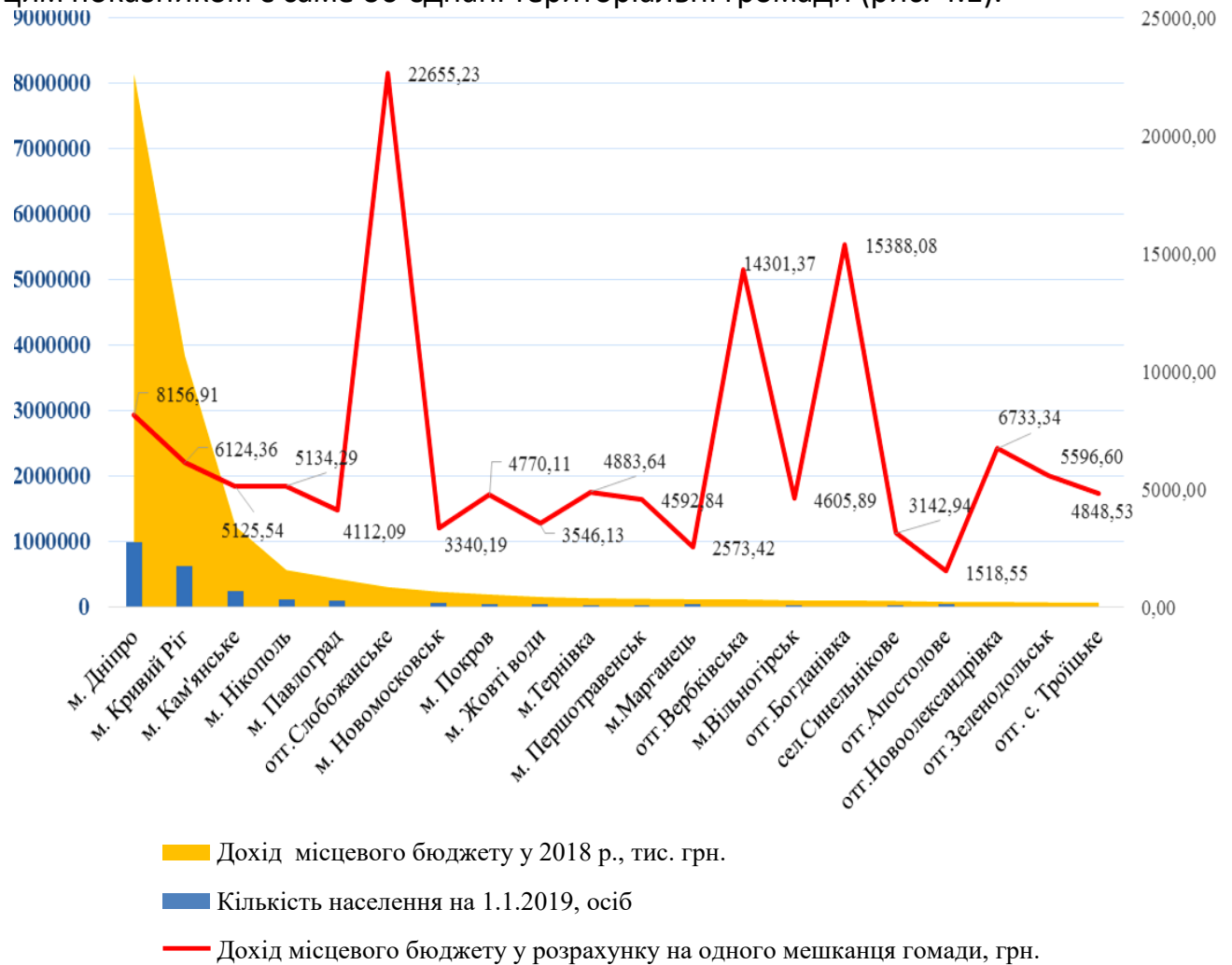

Рис. 4.1. Дохід місцевих бюджетів у розрахунку на одного мешканця у топ-громадах Дніпропетровської області у 2018 р.

Якщо загальний фонд призначений для фінансування, більшою частиною, захищених статей видатків, то кошти зі спеціального здебільше витрачаються на розвиток, переобладнання, формування економічної і соціальної інфраструктури.

РОЗДІЛ 5 СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

5.1. Результати опитування жителів області: інтегративний підхід

5.1.1. Результати децентралізації: інтеграція стратегічних пріоритетів розвитку ОТГ в стратегію розвитку регіону

Методологією розробки стратегії регіонального розвитку Дніпропетровської області на період до 2027 року (далі – Стратегія) передбачено

інкорпорування результатів сучасних реформ, зокрема, у сфері децентралізації, до процесу визначення основних проблем регіонального розвитку, на основі яких будуть сформовані стратегічні цілі.

Загальна площа області становить 31865 км², з яких 18157,00 км² охоплено об'єднаними територіальними громадами (56,9 %) (*тут і далі – інформація станом на 01.09.2019 р.*). Загальна кількість населення області – 3230400 осіб (2694154 (83,4 %) міського населення та 536246 (16,6 %) сільського населення). Процесами об'єднання охоплено 589800 особи (18,3 %). При цьому треба враховувати, що Дніпропетровська область нараховує 13 міст обласного значення, тільки 2 з яких утворили навколо себе об'єднані територіальні громади – Марганець та Покров, 7 – працюють над варіантами таких об'єднань – Дніпро, Кам'янське, Кривий Ріг, Нікополь, Новомосковськ, Жовті Води, Вільногірськ, 4 міста вже оточені об'єднаними громадами і тому, на жаль, не мають такої можливості, – Павлоград, Тернівка, Першотравенськ, Синельникове. З наявних в області 348 рад в системі місцевого самоврядування процесами об'єднання вже охоплено 193 (55,5 %).

Дніпропетровщина є одним з лідерів впровадження реформи місцевого самоврядування. Вона посідає перше місце за кількістю об'єднаних громад – 62 (+1), з яких 6 міських, 21 (+1) селищна та 35 сільських громад. Так, у 2015 р. було утворено 15 об'єднаних територіальних громад (Апостолівська, Богданівська, Вакулівська, Вербківська, Грушівська, Зеленодольська, Ляшківська, Могилівська, Нивотрудівська, Новоолександрівська, Новопокровська, Святовасилівська, Слобожанська, Солонянська, Сурсько-Литовська), у 2016 р. – 19 (Аульська, Божедарівська, Варварівська, Васильківська, Великомихайлівська, Вишнівська, Гречаноподівська, Криничанська, Лихівська, Маломихайлівська, Мирівська, Новолатівська, Новопавлівська, Покровська, Роздорська, Софіївська, Томаківська, Царичанська, Чкаловська), у 2017 р. – 22 (Верхньодніпровська, Девладівська, Зайцівська, Іларіонівська, Карпівська, Китайгородська, Лошкарівська, Любимівська, Межиріцька, Межівська, Миколаївська Васильківського району, Миколаївська Петропавлівського району, Першотравневська, Петриківська, Раївська, Саксаганська, Славгородська, Троїцька, Українська, Червоногригорівська, Широківська, Юр'ївська), у 2018 р. – 6 (+1) (Піщанська, Перещепинська, Чумаківська, Личківська, Покровська, Марганецька, Черкаська).

На сьогодні область має 3 громади, які представляють міжрайонні утворення – Любимівська, Чумаківська, Перещепинська.

Громади отримали можливості самостійно визначати пріоритети, планувати власний економічний розвиток та залучення інвестицій, а також формувати власний бюджет; здійснювати місцеві та зовнішні запозичення; використовувати кошти Державного Фонду регіонального розвитку для формування інфраструктури; управляти земельними ресурсами в межах ОТГ, в тому числі поза межами населених пунктів; самостійно визначати можливості забудови в межах ОТГ, надавати дозвільні документи, приймати в експлуатацію будинки та інші об'єкти; створювати муніципальну поліцію, що виконуватиме функцію охорони правопорядку та буде утримуватись за кошти територіальної громади; визначати потреби розвитку місцевої інфраструктури – надання послуг ЖКГ, утримання

вулиць і доріг, освітлення та благоустрій, організація пасажирських перевезень на території громади тощо.

Держава гарантує фінансову підтримку громадам через надання базової субвенції – шляхом вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками (податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб) – залежно від рівня надходжень на одного жителя; передачу з державного бюджету плати за надання адміністративних послуг та держмита; закріплення за місцевими бюджетами 100 % податку на майно, землю, транспорт; закріплення за місцевими бюджетами 60 % податку на доходи фізичних осіб (ПДФО); передачу до бюджету територіальної громади 25 % екологічного податку; спрямування до бюджету 100 % єдиного податку; 100 % податку на прибуток установ комунальної власності та фінансових установ комунальної власності.

Дієвість органів управління та наявність необхідних ресурсів для забезпечення здійснення повноважень саме і обумовлюють спроможність нових утворень. Саме спроможність територіальної громади визначає її перспективи на стабільне функціонування та розвиток. Спроможність можна визначити як здатність до здійснення чого-небудь; наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; можливість. Тобто спроможною територіальною громадою є така територіальна громада, в якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів територіальної громади.

Спроможність не дорівнює і не може дорівнювати суто наявності фінансів (коштів) в об'єднаній територіальній громаді. Набагато важливішими і значущими стають, наприклад, людські (кадрові) ресурси, розвинута інфраструктура, розвинутість лідерських навичок голови громади і т.п.

Щоб бути успішною, громаді необхідно розвивати ряд умінь та навичок, які допоможуть успішно виконувати свою місію та розвиватися. Серед них:

- виходити за звичні межі/уявлення;
- вміти навчатися;
- готовність до інновацій;
- системний підхід;
- використовувати наявний потенціал та передові технології;
- швидко реагувати на зміни;
- бачити та творити власне майбутнє;
- знаходити баланс між незалежністю та взаємозалежністю;
- налагоджувати співпрацю;
- узгоджувати дії управлінського апарату із цілями, завданнями та повноваженнями громади.

Написання стратегії – першочергове завдання на шляху стабільного розвитку територіальних громад області. Саме тому об'єднані територіальні громади з самого початку включаються в активну роботу щодо розробки цього стратегічного документу.

Станом на 01.09.2019 в області 40 затверджених стратегій розвитку ОТГ, термін дії яких варіюється від 2020 до 2028 року: Апостолівська міська об'єднана

територіальна громада, Аулівська селищна об'єднана територіальна громада, Вакулівська сільська об'єднана територіальна громада, Васильківська селищна об'єднана територіальна громада, Вербківська сільська об'єднана територіальна громада, Гречаноподівська сільська об'єднана територіальна громада, Грушівська сільська об'єднана територіальна громада, Зайцівська сільська об'єднана територіальна громада, Зеленодольська міська об'єднана територіальна громада, Іларіонівська селищна об'єднана територіальна громада, Карпівська сільська об'єднана територіальна громада, Китайгородська сільська об'єднана територіальна громада, Лихівська селищна об'єднана територіальна громада, Ляшківська сільська об'єднана територіальна громада, Марганецька міська об'єднана територіальна громада, Межівська селищна об'єднана територіальна громада, Миколаївська сільська об'єднана територіальна громада Васильківського району, Мирівська сільська об'єднана територіальна громада, Могилівська сільська об'єднана територіальна громада, Нивотрудівська сільська об'єднана територіальна громада, Новолатівська сільська об'єднана територіальна громада, Новоолександрівська сільська об'єднана територіальна громада, Новопавлівська сільська об'єднана територіальна громада, Новопокровська селищна об'єднана територіальна громада, Покровська міська об'єднана територіальна громада, Покровська селищна об'єднана територіальна громада, Роздорська селищна об'єднана територіальна громада, Саксаганська сільська об'єднана територіальна громада, Святотроїцька сільська об'єднана територіальна громада, Славгородська селищна об'єднана територіальна громада, Слобожанська селищна об'єднана територіальна громада, Солонянська селищна об'єднана територіальна громада, Софіївська селищна об'єднана територіальна громада, Томаківська селищна об'єднана територіальна громада, Троїцька сільська об'єднана територіальна громада, Царичанська селищна об'єднана територіальна громада, Червоногригорівська селищна об'єднана територіальна громада, Чкаловська сільська об'єднана територіальна громада, Широківська селищна об'єднана територіальна громада, Юр'ївська селищна об'єднана територіальна громада.

16 стратегій знаходяться в стадії розробки: Богданівська сільська об'єднана територіальна громада, Божедарівська селищна об'єднана територіальна громада, Верхньодніпровська міська об'єднана територіальна громада, Вишнівська селищна об'єднана територіальна громада, Криничанська селищна об'єднана територіальна громада, Личківська сільська об'єднана територіальна громада, Лошкарівська сільська об'єднана територіальна громада, Маломихайлівська сільська об'єднана територіальна громада, Миколаївська сільська об'єднана територіальна громада Петропавлівського району, Перещепинська міська об'єднана територіальна громада, Першотравневська сільська об'єднана територіальна громада, Петриківська селищна об'єднана територіальна громада, Піщанська сільська об'єднана територіальна громада, Раївська сільська об'єднана територіальна громада, Сурсько-Литовська сільська об'єднана територіальна громада, Чумаківська сільська об'єднана територіальна громада. 6 громад знаходяться на етапі підготовки до розробки стратегії: Варварівська сільська об'єднана територіальна громада, Великомихайлівська сільська об'єднана територіальна громада, Девладівська сільська об'єднана територіальна громада,

Любимівська сільська об'єднана територіальна громада, Межиріцька сільська об'єднана територіальна громада, Українська сільська об'єднана територіальна громада.

Висновок. Стратегії ОТГ розроблені індивідуально з урахуванням унікальних особливостей кожної громади, можливостей та загроз їх ближнього та віддаленого оточення, але спільними рисами всіх вище наведених стратегій є визначення наступних стратегічних пріоритетів:

- створення конкурентоспроможної економіки на основі комфортного бізнес-середовища та залучення зовнішніх інвестицій;
- забезпечення безпеки життєдіяльності;
- покращення якості життя громадян за рахунок підвищення якості гуманітарних та житлово-комунальних послуг;
- активізація та згуртування громади.

Об'єднані територіальні громади є самостійним соціально-економічними суб'єктами самоврядування, які охоплюють значну частину населення та території Дніпропетровської області, тому розробку стратегічних напрямів розвитку області необхідно проводити з урахуванням основних спільних напрямів розвитку ОТГ, що розташовані на її території.

5.1.2. Результати експертного опитування населення регіону

Сучасне зовнішнє оформлення регіонального буття складається з необхідності розширення прав та можливостей регіону та його громад у соціально-економічній сфері, задоволення їх потреб та очікувань, що вимагає відповідного матеріально-фінансового забезпечення і передбачає конструювання нового формату відносин по лінії «центр – регіон – громада» як у короткостроковому, так і довгостроковому аспекті.

У зв'язку з цим набуває актуальності необхідність зміни інституційних форм регіонального розвитку, які втілені у регіональних стратегіях. Такі зміни мають проходити на основі всебічного врахування інтересів регіонів та окремих громад у цих документах, які визначають напрямки і пріоритети розвитку соціально-економічної сфери регіону.

Особливої уваги набуває питання визначення стратегічних цілей (пріоритетів) подальшого розвитку, від правильності формулювання яких залежить успішність тих чи інших регіональних проєктів.

Згідно з Методикою розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації основою для розроблення опису основних тенденцій та проблем соціально-економічного розвитку регіону є, крім офіційних даних Держстату, інформаційні матеріали соціологічних опитувань.

З метою діагностики проблем реалізації Стратегії розвитку області нами було проведено експертне опитування (N = 182).

Для вирішення поставлених задач та проведення SWOT-аналізу, нами використано метод експертних оцінок – визначення кількісної характеристики якостей шляхом опитування спеціалістів високої кваліфікації та максимальної

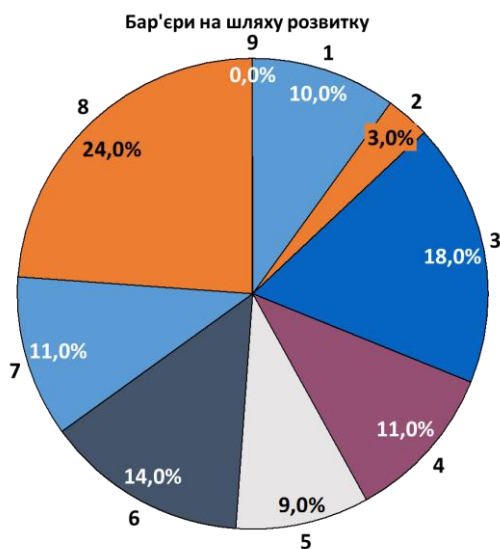
об'єктивізації їх відповідей за допомогою сучасних математичних методів та засобів, які виключають випадкові судження.

Експертне опитування включало висловлення думок 108 експертів, серед яких найбільшу частку займали практики – державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, лідери громадської думки.

Серед можливих варіантів експертної оцінки обрано індивідуальний метод, який полягає в тому, що кожний експерт дає свою оцінку незалежно від інших, а потім ці оцінки за допомогою статистичних методів об'єднують у загальну. При цьому було обрано заочне анкетування, яке дозволяє з мінімальними витратами залучити до проведення процедури велику кількість експертів з різних міст, виключаючи вплив думки членів групи на судження експерту. Основними етапами методу анкетування є: розробка системи показників та складання анкети, формування складу групи експертів, проведення анкетування (розсилання анкет та отримання відповідей), математична обробка даних та оцінка узгодженості суджень експертів.

Результати опитування дають можливість визначення основних бар'єрів на шляху розвитку області.

Так, на запитання: «Що, на Вашу думку, заважає розвитку області?» відповіді респондентів розподілились наступним чином (рис. 5.1):

- 1 – недостатня громадська та підприємницька активність;
- 2 – значна частка населення похилого віку;
- 3 – несприятливі умови для розвитку підприємництва, відсутність якісних робочих місць для людей працездатного віку;
- 4 – низька якість медичних, комунальних, освітніх, виховних та інших послуг;
- 5 – екологічні, санітарні, побутові проблеми;
- 6 – поширення злочинності. Алкоголізму, наркоманії;
- 7 – відсутність зовнішніх та внутрішніх інвестицій;
- 8 – низька активність влади, корупція, недовіра населення;
- 9 – інше

Рис. 5.1. Відповіді респондентів на питання «Що, на Вашу думку, заважає розвитку області?»

Отже, можна побачити, що на першому місці серед відповідей – низька активність влади, корупція, недовіра населення – так вважає майже кожен четвертий експерт; друге місце посідають несприятливі умови для розвитку підприємництва – кожен п'ятий, третім бар'єром визначено поширення злочинності, алкоголізму, наркоманії.

Важливою частиною регіональних стратегій є пріоритети розвитку, які визначають напрямки розвитку соціально-економічної сфери регіону на середньострокову перспективу. Стратегічні пріоритети розвитку регіонів України сформульовані Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка актуалізує необхідність модернізації регіональних стратегій за рахунок

застосування нових підходів до формулювання стратегічних пріоритетів регіонального розвитку.

Оновлення пріоритетів регіонального розвитку потребує чіткого усвідомлення поняття «пріоритет» і розробки підходів до визначення цих самих пріоритетів у кожній стратегії регіонального розвитку. Згідно наукових підходів, «пріоритет» – це поняття, яке вказує на важливість, першість. Тобто пріоритет визначає, яке завдання є нагальним, без виконання якого неможливо досягти певної мети розвитку.

З метою формулювання пріоритетів ми задали питання щодо послідовності пріоритетних завдань стратегічного розвитку.

До першочергових респонденти віднесли зменшення рівня безробіття, розвиток ринку праці, розвиток малого та середнього бізнесу – підтримка виробничих підприємств, фермерських господарств, холдингів, кластерів, інших об'єднань підприємств, залучення інвестицій в економіку області та розвиток зовнішньоекономічної діяльності (рис. 5.2).

Розкид думок експертів та відсутність чітко визначених пріоритетів (понад 30% думок) є свідченням того, що ситуація в регіоні більш-менш спокійна, без явно виражених центрів суспільної напруги.

Рис. 5.2. Відповіді респондентів на питання щодо послідовності пріоритетних завдань стратегічного розвитку

Підтвердженням цього є розподіл відповідей на запитання: «Яким із нижче запропонованих тверджень Ви б охарактеризували рівень життя у Вашій громаді» (рис. 5.3):

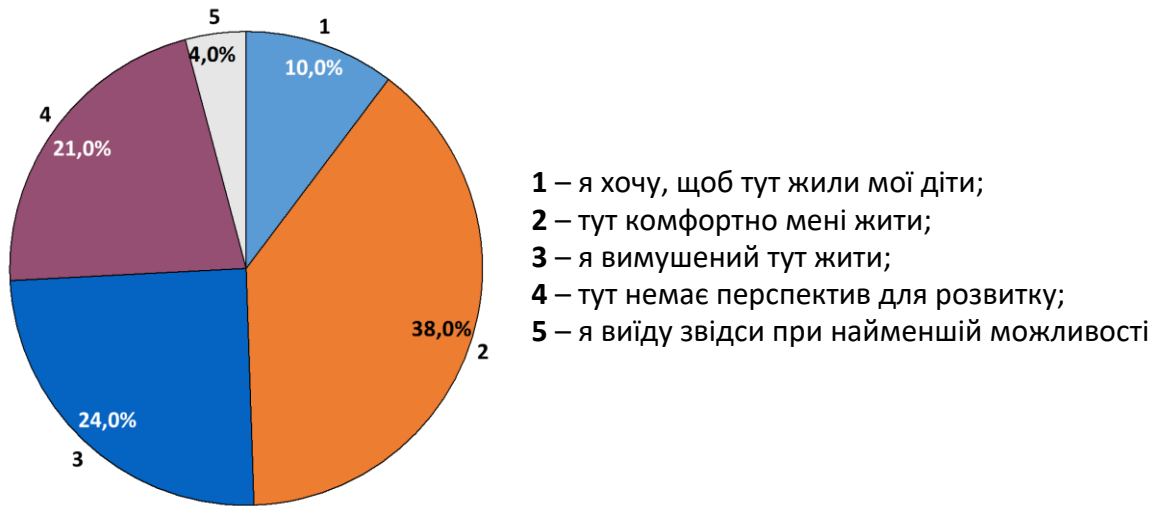

Рис. 5.3. Відповіді респондентів на питання: «Яким із нижче запропонованих тверджень Ви б охарактеризували рівень життя у Вашій громаді?»

Майже 40 % опитаних відчуває себе комфортно в місці проживання і тільки 4 % готові виїхати з області при найменшій можливості. Оптимістичність цього висновку знижується тим, що кожен четвертий відзначає, що вимушений тут жити і тільки 13% хочуть, щоб тут жили їх діти.

Можливо, це пов'язано з низьким рівнем якості надання публічних послуг, який респондентам пропонувалось оцінити за 5-бальною шкалою. У цілому, рівень оцінки коливається від 3,61 балів – послуги теле- та інтернет зв'язку, комунікації – до 2,46 – стан доріг.

Для подальшого визначення **стратегічних цілей (пріоритетів) розвитку регіону**, слід дотримуватися наступних принципів:

- забезпечення конкурентоспроможності кожного регіону у внутрішньодержавному поділі праці на основі ефективного і повного розкриття потенціалу розвитку;
- поглиблення інтегрованості регіонів у загальну державну економічну систему на основі розвитку коопераційних зв'язків між регіонами та міжрегіонального співробітництва.

Інтегруючим пріоритетом для всіх регіонів можуть бути питання досягнення балансу між конкуренцією регіонів та співпрацею між ними. Конкуренція регіонів за ресурси, за ринки збуту товарів, за фінансові кошти державного бюджету сприятиме у загальному підсумку покращанню показників соціально-економічного розвитку регіонів.

Ми підтримуємо думку, що пріоритет регіонального розвитку може мати такі сутнісні характеристики:

- **інноваційний характер** – які принципово нові технології та розробки будуть упроваджені у результатів реалізації пріоритету, наскільки використовуватимуться нові організаційні механізми стимулювання регіонального розвитку (зокрема, кластери);
- **ресурсна ефективність** (у першу чергу – енергоефективність) – наскільки реалізація пріоритету дозволить зменшити споживання певного виду ресурсу;

- **вирішення проблем розселення і працевлаштування** – скільки може бути створено робочих місць і яким буде коефіцієнт їх навантаження;
- **екологічна дружність** – наскільки реалізований пріоритет буде погіршувати екологічну ситуацію і як / чи можна цього уникнути; – покращення стану розвитку інфраструктури – скільки транспортних комунікацій буде побудовано / удосконалено в результаті реалізації пріоритету;
- **соціальний ефект** – наскільки покращиться рівень життя населення; – сутність пріоритету – пріоритет є простим віддзеркаленням загальнонаціонального пріоритету чи його подальшим розвитком і удосконаленням;
- **масштаб охоплення пріоритету** – пріоритет є наскрізним для ієрархії рівнів управління (держава – регіон – територія) чи локальним (для певного регіону або для групи регіонів, для окремої території);
- **термін дії реалізованого пріоритету і наслідки** – довгостроковий вибуховий ефект, середньострокова інерційність, короткотермінове задоволення внутрішніх потреб регіону.

Основні (базові) конкурентні переваги області експерти визначили таким чином (рис. 5.4):

- високий промисловий потенціал;
- зручне географічне розташування;
- унікальні природні та людські ресурси.

Рис. 5.4. Базові конкурентні переваги області (за результатами експертної оцінки)

Також до переваг області було віднесено сільське господарство, наявність інтелектуального потенціалу, широку мережу водних ресурсів, а також лідерство, активність органів влади та населення (мешканців та підприємців).

Слід зазначити, що 75 % респондентів позитивно оцінюють необхідність розробки та реалізації Стратегії розвитку області.

Висновки. При визначенні стратегічної цілі (пріоритету) регіонального розвитку варто дотримуватись втілення «стратегічності» у сформульованому пріоритеті. Пріоритет, визначений у регіональній стратегії, має віддзеркалювати

основні проблеми регіонального розвитку, а його формулювання повинно сприяти досягненню цілей довгострокового розвитку регіону, надавати дієвих стимулів для подальшого розвитку певної сфери діяльності чи галузі на регіональному рівні. Важливим є також формулювання єдиного підходу до текстового формулювання пріоритетів.

Із метою забезпечення відповідності пріоритетів Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних пріоритетів доцільно здійснити оцінку пріоритету на предмет його співставлення з пріоритетами розвитку сусідніх регіонів та їх інтегрованості до загальної системи пріоритетів, що представлені у чинній Державній стратегії. І далі – здійснити коригування пріоритетів відповідно до цих співставлень. Удосконалення пріоритетів у регіональних стратегіях має відбуватись урахуванням наступного: сприяння ініціативності місцевої влади у визначенні пріоритетів регіонального розвитку з одночасним врахуванням пріоритетів (стратегічних цілей) регіонального розвитку, унормованих у нормативно-правових документах щодо реалізації державної регіональної політики в Україні.

5.2. Ключові проблеми розвитку області

Виходячи з наведеного вище аналізу сучасного стану Дніпропетровської області ключовими проблемами її розвитку є наступні:

1. Інфраструктурні деформації економіки. Дуже велику частку у ВВП області займають підприємства гірничодобувної та металургійної галузей. При цьому виснажуються природні ресурси, корисні копалини, забруднюється навколишнє середовище, але прибуток від діяльності цих підприємств отримують обмежене коло власників, що мешкають у столиці, і навіть поза межами України.

2. Занепад агропромислового комплексу та сільських районів у цілому. Дуже високий рівень забруднення ґрунтів та водних ресурсів не дозволяє повною мірою вести екологічно чисте сільськогосподарське виробництво і, відповідно, втрачається можливість виходу із сільгосппродукцією на ринки країн Європи. Тваринницький комплекс взагалі майже знищений – в області на цей час спостерігається рекордно низьке поголів'я великої рогатої худоби. За нестачі робочих місць і соціально-побутових умов молодь з сіл виїжджає до міст, або навіть, за кордон. Села поступово вимирають.

3. Скорочення населення як внаслідок істотного спаду чисельності населення – старіння, депопуляція, так і в наслідок механічної міграції – молоді талановиті люди прагнуть виїхати працювати за кордон; значна частина працездатного населення виїжджають на тимчасову роботу до Польщі, Чехії та інших країн.

4. Фізично зношена інженерна інфраструктура. Стан більшості доріг є незадовільним, особливо це стосується доріг місцевого значення. Існують випадки, коли до окремих сіл просто неможливо дістати автотранспортом, внаслідок чого вони фактично є відрізаними від життя. Міські мережі водопостачання є зношеними, наслідками чого незадовільною є якість водопровідної води, кількість аварій вимірюється сотнями на рік, великі зайві втрати води та збільшення її собівартості.

5. Екологічні проблеми. Не зважаючи на те, що в останні роки в області спостерігається тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, рівень техногенного навантаження залишається високим. Екологічні проблеми в області пов'язані, насамперед, з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря та ґрунтів у більшості районів області. Найбільша ріка України Дніпро за своїм станом близька до стічної канами.

5.3. Обґрунтування сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, порівняльних переваг, викликів та ризиків (SWOT-аналіз)

SWOT-аналіз Дніпропетровської області проведено на засіданні робочої групи методом мозкового штурму, з використанням статистичних матеріалів дослідження соціально-економічного стану області та результатів експертного опитування населення регіону. Фактори, що характеризують внутрішній стан Дніпропетровської області зведені у таблицях 5.1, 5.2.

Таблиця 5.1

Сильні сторони Дніпропетровської області

1	Промисловий потенціал
1.1	Унікальні корисні копалини: значні запаси залізної і марганцевої руд, кам'яного та бурого вугілля, є нафта, природний газ, рідкісні та кольорові метали (обліковується 249 родовищ і 79 об'єктів обліку). На їх основі в області є потужний гірничодобувний комплекс: Криворізький басейн – залізні руди; Павлоградський, Петропавлівський райони – кам'яне вугілля, м Марганець – одне з найбільших у світі родовищ марганцевих руд
1.2	Металургійна промисловість: найбільша в Європі домна на комбінаті «Арселор Міттал», металургійні комбінати у Дніпрі, містах. Кам'янському, Марганці, Нікополі, Новомосковську
1.3	Хімічна промисловість: ПАТ «Азот», Павлоградський ПХЗ та інші
1.4	Машинобудівна галузь: підприємства у Дніпрі, Павлограді, Кривому Розі (ДП ВО Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова, ПАТ «Дніпропетровський завод прокатних валків», ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ПАТ «Дніпроважмаш», ДП «НВК «Електровозобудування», ПАТ «Дніпровагонмаш» та інші)
1.5	Дніпропетровська область займає 2-є місце за інвестиційною привабливістю серед регіонів України
2	Транспортна інфраструктура широко розвинена. Дніпропетровщина знаходиться на перехресті основних транспортних магістралей зі сходу до центру, з півдня на північ України
2.1	За обсягами перевезень вантажів автомобільним транспортом Дніпропетровська область займає 1 місце серед регіонів України. Через Дніпропетровську область проходять автошляхи: європейські E50, E105; міжнародні M04, M18, M29; національні – H08, H11, H15, H23, H31; регіональні – P-51, P-73, P-74, P-80; територіальні – 41 автошлях

2.2	Широко розвинена мережа залізничного транспорту
2.3	Функціонують міжнародний аеропорт у м Дніпрі та аеродром у м. Кривому Розі
2.4	По території області проходить найбільша водна артерія України та третя в Європі – р. Дніпро. Найбільші притоки Дніпра на території області є річки: Оріль, Самара, Вовча та Інгулець, а також Саксагань, Мокра Сура та Базавлук.
2.5	У великих містах розвинуті системи тролейбусного, трамвайного і метрополітенівського транспорту
3	Сільське господарство
3.1	Кліматичні умови та природні ресурси (майже на всій території області переважають родючі чорноземні ґрунти), розгалужена система водопостачання дозволяють вести інтенсивне сільське господарство
3.2	Розвинуте с/г підприємництво, на Дніпропетровщині налічується 161,2 тис. особистих селянських господарств
3.3	Достатня кількість водних ресурсів по більшості території області для розвитку / відновлення зрошувального рослинництва
3.4	На території області є заповідники та заказники. Природним чудом області є Токівський водоспад на річці Кам'янка в Апостолівському районі (висота до 30 метрів)
4	Енергетика
4.1	Енергетична галузь представлена Придніпровською ТЕС, Криворізькою ТЕС (м. Зеленодольськ), Середньодніпровською ГЕС (м. Кам'янське), «Дніпровська ТЕЦ»
4.2	Наявність досвіду використання альтернативних джерел енергії
5	Екологія
	Активна позиція Дніпропетровської обласної адміністрації та Дніпропетровської обласної ради щодо захисту навколишнього середовища та поліпшення екологічного стану регіону. Двічі проведені у 2018 та 2019 роках міжнародні форуми «Борисфен» - з очищення річки Дніпра.
6	Наука та освіта
6.1	Розгалужена мережа ЗВО з різних галузей знань
6.2	Значна кількість галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, інжинірингових компаній та інших
7	Демографічна ситуація
7.1	Високий ступень урбанізації (83,78 % міського населення)
7.2	Кількість економічно активного населення у віці 21 – 60 років у Дніпропетровській області у 2017 р. складає 63,4 % по відношенню до всього населення віком 15 – 70 років. Кількість зайнятих економічною діяльністю складає майже 45 % від наявного населення.
8	Охорона здоров'я
8.1	Розгалужена мережа закладів охорони здоров'я

8.2	Наявність середніх та вищих навчальних закладів медичного спрямування, які готують кваліфікованих медичних працівників
9	Культура, фізична культура та спорт, туризм
9.1	Є передумови для розвитку туризму: значні природні ресурси (зокрема водні), вдале географічне розташування, достатня кількість туристичних атракцій, висококваліфікований персонал у туристичній галузі
9.2	Наявність середніх та вищих навчальних закладів фізичної культури та спорту
9.3	Розгалужена мережа культурних та спортивних закладів
10	Адміністративно-управлінські послуги
10.1	Дніпропетровська область є регіоном-лідером за обсягами та масштабами проведення реформи в системі надання адміністративних послуг
10.2	Дніпропетровська область є регіоном-лідером за кількістю створених об'єднаних територіальних громад (62 од. станом на 01.09.2019)
11	Соціальна та громадська активність
11.1	Активний патріотизм більшості населення
11.2	Активна позиція місцевих органів самоврядування в обласному центрі та містах обласного значення
12	Розвиток Е-урядування та Е-демократії
12.1	Мобільний 3G-4G інтернет є доступним у всіх населених пунктах області
12.2	Базові елементи Е-урядування та Е-демократії впроваджені у обласній, районних, міських радах, ОТГ
12.3	Розвиток сфери ІТ-індустрії: в області значна кількість суб'єктів підприємництва у сфері ІТ-технологій

Таблиця 5.2

Слабкі сторони Дніпропетровської області

1	Промисловий потенціал
1.1	Власники металургійних комбінатів знаходяться за межами Дніпропетровщини, або навіть України.
1.2	Основу промислового комплексу складають добувна та переробна промисловість. На підприємства ГМК припадає, біля 67 % всієї реалізованої продукції області
1.3	За чотири роки (2014 – 2017 рр.) обсяги промислового виробництва в області знизилися на 8,5 %
1.4	Власні інвестиційні ресурси, недостатні за своїми фізичними обсягами та спрямовуються на підтримку сировинних галузей, не вирішуючи проблеми структурної перебудови економіки регіону
1.5	Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Дніпропетровської області не є достатнім. Вкладення іноземних інвесторів у Дніпропетровській області не перевищують 1 % від загального обсягу інвестицій в економіку області та не спричиняють істотного впливу на її структурну перебудову.

1.6	Значний відсоток «тіньової» економіки. Наявний дохід стабільно збільшується, але разом з тим і індекс споживчих цін збільшується ще більшими темпами, що в підсумку дає зменшення реального наявного доходу, або присутній чималий «тіньовий» сектор в економіці.
1.6	Протягом 2014 – 2016 рр. зменшувалися обсяги експорту товарів і послуг Дніпропетровської області. Протягом 2017 – 2018 рр. відбувається поступове збільшення показника, але у 2018 р. досягнуто лише 86 % від рівня 2014 р.
1.7	Негативною є чітка тенденція до зниження коефіцієнту покриття експортом імпорту (зі значення 1,8 у 2014 р. до 1,4 у 2018 р.) Вкрай негативною є тенденція до суттєвого зменшення експорту послуг, зокрема до країн ЄС, протягом 2014 – 2018 рр.
2	Транспортна інфраструктура.
2.1	Низька якість дорожнього покриття на автошляхах
2.2	Ріка Дніпро майже не використовується для вантажних та пасажирських перевезень
2.3	Міжнародний аеропорт у м Дніпрі використовується сьогодні менше ніж на 10 % своєї пропускної здатності.
2.4	Застарілий парк міського електричного транспорту
3	Сільське господарство
3.1	Відставання показників темпу росту в регіоні у порівнянні з загальнодержавними показниками в окремі роки
3.2	Основу сільськогосподарського виробництва в області складає рослинництво (близько 73,4 %), що має меншу додану вартість ніж тваринництво та чітко виражену сезонність
3.3	Протягом 2014 – 2018 рр. спостерігається чітка тенденція до зменшення обсягів виробництва молока та яєць. Обсяги виробництва м'яса мають тенденцію до повільного зростання, але при цьому поголів'я худоби скорочується, що обумовлено не конкуренто-спроможністю малих фермерських господарств та індивідуальних сільгоспвиробників, що займаються вирощуванням ВРХ.
3.4	Кількість особистих селянських господарств за останній рік зменшилась на 6 тис.
3.5	Села вимирають, в області постійно збільшується кількість сіл, в яких не залишилось мешканців
4	Енергетика
4.1	Заборгованість населення за житлово-комунальні послуги, зокрема за спожите тепло та електроенергію поступово зростає
4.2	Недостатня мотивація населення до переходу на індивідуальне опалення, пов'язана зі складністю проходження дозвільних процедур у газових службах
5	Екологія
5.1	Забруднення атмосферного повітря викидами з металургійних комбінатів м. Кривого Рогу, Кам'янського, Дніпра

5.2	Очисні споруди зворотних вод у басейн р. Дніпро працюють неефективно, потребують ремонту та реконструкції
5.3	Сильне забруднення р. Дніпро та рік Дніпровського басейну. Концентрація токсичних з'єднань місцями у 30-40 разів перевищує гранично допустимі норми. Внаслідок забруднення катастрофічно розмножуються синє-зелені водорості. Вода стає непридатною для споживання
5.4	За показником накопичення промислових відходів Дніпропетровська область займає 1-е місце в Україні
5.5	Захоронення радіоактивних відходів виробництва у 20 км від м Дніпра (с. Таромське) рівень радіації у деяких місцях у 20 разів перевищує гранично допустимі норми, є загроза вимивання радіоактивних відходів у р. Дніпро
5.6	В області немає жодного сміттєпереробного заводу
6	Наука та освіта
6.1	Зменшення загальної кількості споживачів освітніх послуг всіх рівнів (дошкільна, загальна середня, професійна та вища), передусім, через дію факторів скорочення населення
6.2	Зниження якісних показників освіти всіх рівнів, суттєва диверсифікація показників якості освіти між територіальними рівнями: «сільська громада – місто – обласний центр»
6.3	Негативна динаміка результатів наукової діяльності та їх впровадженням у практику господарювання
6.4	Відтік кращих наукових кадрів та талановитої молоді за кордон
7	Демографічна ситуація
7.1	В області відбувається депопуляція (систематичне зменшення абсолютної чисельності населення) населення
7.2	Гендерна нерівність – серед населення області за статтю переважають жінки (54,3 %)
	Приховане безробіття: реально безробітних в 6 разів більше ніж обліковується в Державній службі зайнятості
7.3	Низький сумарний коефіцієнт народжуваності (у 2017 р. – 1,287), «старіння» населення. Середній вік населення поступово збільшується і на 01.01.2018 р. склав – 41,6 р. Майже третину населення складають громадяни пенсійного віку
7.4	Високий рівень дитячої смертності. Область є лідером за кількістю мертвонароджених і ще стільки ж помирає у віці до 1 року.
8	Охорона здоров'я
8.1	Недостатнє фінансування медичної галузі в цілому
8.2	Переважає більшість медичних закладів вимагає ремонту та сучасного обладнання кабінетів технікою
8.3	За рівнем захворювання та смертності (зокрема, на цукровий діабет, серцево-судинні захворювання та захворювання органів дихання) Дніпропетровська область знаходиться у першій п'ятірці по Україні

9	Культура, фізична культура та спорт, туризм
9.1	Сфера туризму не розвинута, для неї характерні занедбаність об'єктів туристичної спадщини, нераціональність у використанні наявних природних ресурсів, відсутність інвестицій у розвиток не лише інфраструктури, але й туризму в цілому, відтік персоналу за кордон, низька зацікавленість мешканців області подорожувати своїми і сусідніми громадами, тобто розвивати внутрішній туризм
9.2	Занедбаний стан переважної більшості комунальних об'єктів фізичної культури та спорту, пов'язаний із недостатнім фінансуванням галузі
10	Адміністративно-управлінські послуги
10.1	Діяльність суб'єктів надання адміністративних послуг не завжди відповідає належному якісному рівню, стандартизація послуг досі є майже не регламентованою.
10.2	Послуги, що надаються комунальними підприємствами, зокрема, у житловій сфері, вимагають чіткої регламентації процедур та визначення відповідальних (а не перекладання проблеми з однієї служби на іншу)
11	Соціальна та громадська активність
11.1	Більшість сільського населення інертна, недостатня активність громад
12	Розвиток Е-урядування та Е-демократії
12.1	Нерівномірний розвиток по районах, містах та ОТГ області інформаційно-комунікаційної інфраструктури, Е-документообігу, Е-демократії
12.2	В органах самоврядування багатьох сільських ОТГ, малих міст та інших населених пунктів не вистачає кваліфікованих спеціалістів для підтримки та актуалізації сайтів, забезпечення роботи інформаційно-комунікаційних систем

Найбільш впливові фактори зовнішнього оточення Дніпропетровської області зведені у табл. 5.3, 5.4.

Таблиця 5.3

Можливості зовнішнього оточення Дніпропетровської області

1	Економічний розвиток
1.1	Державна підтримка розвитку малого бізнесу. На Дніпропетровську область припадає 8,2 % підприємств малого бізнесу держави.
1.2	Пріоритетний на державному рівні розвиток наукомістких галузей економіки, впровадження передових світових технологій. Державна підтримка створення промислових і наукових технопарків
1.3	Подальша комерціалізація освоєння космосу, яка потребуватиме нових ракетноносіїв
1.4	Виконання державної програми з будівництва та ремонту автодоріг
1.5	Відродження річкового судноплавства по Дніпру від Києва до Херсону
1.6	Зростання світового попиту на продукти харчування
1.7	Створення реального ринку землі в Україні

1.8	Розвиток туристичної галузі в Україні
2	Політичний розвиток
2.1	Стабілізація політичного стану в Україні
2.2	Припинення збройного конфлікту на сході України
2.3	Успішне завершення реформи децентралізації в Україні
2.4	Розвиток е-урядування та е-демократії
3	Розвиток соціальної сфери
3.1	Логічне завершення реформи охорони здоров'я з урахуванням всього спектру проблем населення, чутливості гендерних, вікових та соціально-економічних потреб громад
3.2	Формування бренду «здоров'я» людини та активізація суспільного руху за здорове життя. Державна підтримка розвитку фізкультури й спорту
3.3	Підвищення соціальних стандартів якості життя
3.4	Покращення пенсійного забезпечення громадян, розвиток державних та недержавних пенсійних фондів, установ та інше
4	Екологія
4.1	На охорону навколишнього середовища у Дніпропетровській області виділено у 2018 р. 27,6 % усіх витрат на зазначені цілі по Україні
4.2	Широке впровадження в Україні європейських технологій поводження з промисловими та побутовими відходами
4.3	Підтримка на державному розвитку «зеленої» енергетики
5	Наука та освіта
5.1	Логічне завершення реформи науково-освітньої галузі
5.2	Підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки
5.3	Розвиток мережі середніх та вищих навчальних закладів, що готують фахівців інженерно-технічного та іншого прикладного спрямування

Таблиця 5.4

Загрози зовнішнього оточення Дніпропетровської області

1	Економічний розвиток
1.1	Стримують розвиток промислового виробництва: зниження платоспроможності на внутрішньому ринку, високі тарифи на енергоресурси та залізничні перевезення, високі відсоткові ставки на кредитні ресурси, несвоєчасне повернення податку на додану вартість та інші
1.2	Неефективна галузева структура залучення іноземних інвестицій, де частка високотехнологічних та наукоємних виробництв мінімальна, неоптимальна географічна структура надходження інвестиційних ресурсів, призводять до високої залежності від незначного числа зарубіжних країн-інвесторів та поглиблення проблем у соціально-економічному розвитку регіону
1.3	Зниження попиту на металопродукцію на міжнародних ринках. Підвищення конкуренції на світових ринках

1.4	Обмеження країн Євросоюзу на ввезення з України продукції сільгоспвиробництва
1.5	Зростання світових цін на енергоносії
1.6	Негативні зміни природно-кліматичних умов, що можуть призвести до зниження сільськогосподарського виробництва
1.7	Зниження ролі Дніпропетровської області як транспортного коридору між сходом та заходом
2	Політичний розвиток
2.1	Політична нестабільність в країні
2.2	Затягування або «замороження» конфлікту на сході України. Дніпропетровська область межує з Донецькою областю, де проходить ООС
2.3	Скорочення державних національних програм із підтримки розвитку регіонів
2.4	Зниження активності благодійних фондів-донорів на Україні
3	Розвиток соціальної сфери
3.1	Скорочення частки працездатного населення, як наслідок – збільшення соціального й фінансового навантаження на одного працюючого
3.2	Несприйняття населенням результатів пенсійної реформи, реформи охорони здоров'я, освіти тощо
3.3	Дефіцит Пенсійного фонду через старіння населення та відтік молоді за кордон
4	Екологія
4.1	Подальший екстенсивний розвиток гірничодобувної та металургійної галузей
4.2	На відстані менше ніж 150 кілометрів від м Дніпра знаходиться Запорізька АЕС, що створює загрози викидів у повітря радіоактивного пилу, або може загрожувати техногенною катастрофою.
4.3	Подальше погіршення екологічного стану р. Дніпро та її басейну
4.4	Техногенні катастрофи на підприємствах металургійної та хімічної промисловості, енергетики
4.5	Відсутність на державному рівні стратегії поведження з промисловими та побутовими відходами
4.6	Не завершено державну програму утилізації перших ступенів балістичних ракет на Павлоградському хімічному заводі (ПХЗ), що створює ризики, наслідки яких можна порівняти з Чорнобильською трагедією
5	Наука та освіта
5.1	Недостатня увага на державному рівні до формування престижності роботи в сфері освіти (дошкільній, початковій, середній, професійній та вищій школі)
5.2	Відтік талановитої молоді за кордон

5.3	Низький рівень практичної значимості та затребуваності результатів наукової діяльності, їх інтегрованості в територіальну соціально-господарську систему
-----	--

Визначення стратегічних напрямів розвитку Дніпропетровської області здійснюється методом TOWS, а саме через визначення комбінацій факторів, які будуть мати великий взаємний вплив.

Оцінка проведена методом експертної оцінки за 10-бальною шкалою (1 – один фактор фактично не впливає на інший; 10 – обидва фактори повністю відповідають один іншому).

При визначенні стратегічних цілей розвитку області доцільно розглядати комбінації SWOT-факторів, взаємний вплив яких є суттєвим (6 балів і вище). Завдання щодо використання комбінацій SWOT-факторів відображені на рис. 5.5.

Рис. 5.5. Напрями використання комбінацій SWOT-факторів

1. На основі результатів SO-аналізу – аналіз синергії взаємного впливу сильних сторін Дніпропетровської області та зовнішніх можливостей, формулюються «точки зростання», які є основою для розробки смарт-спеціалізації стратегічного розвитку області, створення опорних кластерів економічного зростання.

За результатами експертної оцінки за методом TOWS найбільш вагомими сильними сторонами Дніпропетровської області є наступні:

- Активна позиція місцевих органів самоврядування в обласному центрі та містах обласного значення, ОТГ (97 балів) у поєднанні з найвищим рівнем економічного розвитку серед усіх областей України, високим рівнем використання елементів електронного врядування та найвищим серед областей України ступенем децентралізації (найбільша кількість ОТГ), що буде сприяти успішному

впровадженню державних програм: підтримки розвитку малого бізнесу; подальшого розвитку реформ децентралізації влади та медичного забезпечення; програм зі спрощення дозвільної системи та підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами в регіоні.

- Дніпропетровська область посідає друге місце в країні за інвестиційною привабливістю після м. Києва (87 балів), що може стати вагомим важелем соціально-економічного розвитку за умов реалізації таких можливостей як: пріоритетна державна підтримка розвитку малого бізнесу та наукомістких галузей економіки, комерціалізація освоєння космосу; широке впровадження в Україні європейських технологій поведження з ТППВ та «зеленої» енергетики; підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки. Виконання державної програми з будівництва та ремонту автодоріг, та нарешті припинення збройного конфлікту на сході України значно посилить інвестиційну привабливість Дніпропетровської області та сприятиме випереджаючому розвитку таких галузей економіки, як металургійна, хімічна, агропромислова, транспортна, машинобудівна тощо.

- Дніпропетровщина географічно знаходиться на перехресті основних транспортних магістралей зі сходу до центру, з півдня на північ України (38 балів). При цьому область володіє розвинутою інфраструктурою автомобільного та залізничного транспорту, наявні річкові порти та два аеропорти у містах – Дніпрі та Кривому Розі. У поєднанні з перспективами: можливістю включення інфраструктури області в міжнародні транспортні коридори; успішним виконанням державної програми з будівництва та ремонту автодоріг; відродженням річкового судноплавства по Дніпру, вигідним географічним становищем області – це може стати однією з основних порівняльних переваг регіону, і ініціюватиме ще одну «точку зростання» – створення транспортного кластеру.

- Дніпропетровська область входить до п'ятірки областей України з найвищим ступенем урбанізації (60 балів), що, у свою чергу, зумовлює розвиток таких сильних сторін, як: значна кількість галузевих науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, інжинірингових компаній тощо (40 балів), високий відсоток економічно активного населення (33 бали); розгалужена мережа ЗВО з різних галузей знань (25 балів). Ці сильні сторони створюють добрі передумови для активного розвитку економіки знань та створення нових «точок зростання» за умови реалізації таких можливостей, як: пріоритетний на державному рівні розвиток наукомістких галузей економіки; підвищення інтересу іноземних інвесторів до прикладних галузей науки; подальша комерціалізація освоєння космосу; подальший розвиток реформи науково-освітньої галузі.

- Наявність значних покладів корисних копалин, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки та фінансова інфраструктура. Ці сильні сторони є порівняною перевагою Дніпропетровщини, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як зростання в середньостроковій перспективі світового попиту на продукцію металургії, хімії, а також підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень.

- Наявність ґрунтів чорноземного типу, сприятливі погодні-кліматичні умови для розвитку сільського господарства, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки та фінансова інфраструктура. Ці сильні сторони є порівняною перевагою Дніпропетровщини, оскільки можуть бути підтримані такими можливостями, як зростання в середньостроковій перспективі світового попиту на продукти харчування, а також підписання договору про зону вільної торгівлі з ЄС без виключень та обмежень.

Висновок за результатами SO-аналізу: ключовими для Дніпропетровщини можна визначити наступні стратегічні напрями (орієнтири) соціально-економічного зростання, на основі яких будуть сформовані стратегічні цілі (пріоритети) розвитку регіону:

- Запровадження інноваційної (кластерної) моделі розвитку економіки регіону, зокрема: сприяння інноваціям, створення та подальший розвиток хімічного, сільськогосподарського, металургійного, машинобудівного кластерів, запровадження нових форм міжнародного та державно-приватного співробітництва й партнерства.

- Сприяння пріоритетному розвитку інноваційних наукоємних технологій та виробництв, акцент на випереджаючому розвитку «економіки знань».

- Створення комфортного бізнес-середовища для розвитку всіх форм та сфер підприємницької діяльності.

- Сприяння розвитку переробних підприємств з випуску продукції кінцевого споживання з високою доданою вартістю у сільськогосподарській, металургійній, машинобудівній галузях економіки, а також сприяння розвитку аерокосмічної галузі.

- Розвиток транспортної інфраструктури області, зокрема: капітальний ремонт та розвиток автодорожньої інфраструктури (державного, обласного та місцевого значення), підтримка у належному стані інфраструктури залізничного транспорту, відновлення річкового транспорту, розвиток авіаційного транспорту.

2. За результатами WO-аналізу (аналіз взаємного впливу слабких сторін і можливостей) визначено наступні, найбільш небезпечні з точки зору реалізації можливостей, слабкі сторони Дніпропетровської області.

- Недостатній обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Дніпропетровської області (64 бали), у той час як власні інвестиційні ресурси також недостатні та спрямовуються переважно на підтримку сировинних галузей, не вирішуючи проблеми структурної перебудови економіки (47 балів). Однією з причин виникнення цих слабких сторін є те, що більшість власників підприємств добувної та переробної галузей мешкають за територією області і, навіть країни, тому вони не зацікавлені у створенні нових «якісних» робочих місць, підвищенні середньої зарплатні працюючим, покращенні екологічної безпеки та якості життя населення. Їх ставлення до підприємств області, якими вони володіють, за класифікацією матриці «Бостонської консалтингової групи», є подібним до «дійних корів» – отримання максимального прибутку у коротко- та середньостроковій

перспективі шляхом максимальної експлуатації ресурсів регіону – чорноземів, корисних копалин, трудових ресурсів.

- Відставання показників темпу росту в регіоні у порівнянні з загальнодержавними показниками в окремі роки (61 бал), зокрема за останні чотири роки (2014 – 2017 рр.) обсяги промислового виробництва в області знизилися на 8,5 % (51 бал). Зниження ділової активності може негативно позначитися при реалізації таких можливостей, як державна підтримка пріоритетного розвитку наукомістких галузей економіки, малого та середнього бізнесу; інтерес іноземних інвесторів до розвитку ділового туризму, співпраці у космічній галузі, зеленої енергетики та інших.

- Занепад сільськогосподарських територій області, що проявляється, насамперед, у таких фактах, як зменшення за останній рік на 6 тисяч кількості особистих селянських господарств; вимирання сіл; забруднення ґрунтів та вод відходами промислового виробництва, що обумовлено, зокрема, відсутністю підприємств із сортування та переробки сміття. Зазначене буде заважати реалізації можливості виходу Дніпропетровщини на ринки продовольчих товарів країн Європи, оскільки ці країни висувають дуже жорсткі вимоги до сертифікації всіх ланок сільськогосподарського виробництва, починаючи з перевірки екологічної чистоти земельних угідь, технології виробництва і т.д.

- Відтік кращих наукових кадрів та талановитої молоді за кордон (51 бал), що призводить до негативної динаміки результатів наукової діяльності та забезпечення росту наукоємних виробництв (16 балів). Ця слабка сторона має негативний вплив майже на всі аспекти розвитку області, оскільки генеральна тенденція розвитку суспільства – випереджаючий розвиток інформаційних технологій, перехід до економіки знань. Науковий та трудовий потенціал – це головні рушійні сили структурних перетворень в економіці області, без його розвитку економіка області буде залишатися сировинною, ще більше відставати в конкурентоспроможності.

- Значний відсоток «тіньової» економіки (35 балів). Негативно впливає на інвестиційні можливості регіону, на наповнення місцевого бюджету, що в свою чергу заважає реалізації соціальних програм.

- Сильне забруднення р. Дніпро та його притоків, ґрунтів та повітря знижує інвестиційну привабливість регіону та притік інвестицій, особливо у галузі сільського господарства та туризму. Без оздоровлення екології навколишнього середовища неможливим є формування бренду «здоров'я» людини, виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства, підвищення стандартів якості життя.

Висновок за результатами WO-аналізу: до ключових стратегічних напрямів (орієнтирів) розвитку Дніпропетровської області необхідно віднести наступне:

- Для подолання дисбалансів в економіці Дніпропетровщини щодо переважання видобувних та сировинних виробництв, органи публічного управління обласного рівня, міст та об'єднаних територіальних громад мають проводити політику залучення інвестицій, спрямовану, насамперед, на розвиток

інноваційних, високотехнологічних та наукоємних виробництв, впроваджувати відбір інвестиційних пропозицій на конкурсній основі.

- Для розвитку сільських територій Дніпропетровщині доцільно створювати агропромислові кластери, завдяки чому буде вирішуватися комплекс проблем – підготовка сільськогосподарських угідь, впровадження передових технологій рослинництва й тваринництва, переробка первинної продукції агропромислового виробництва (сировини) на продукцію кінцевого споживання, що має високу додану вартість та буде конкурентоспроможною на вітчизняному та європейському ринках. Особливу увагу необхідно приділити відродженню тваринництва як галузі сільгоспвиробництва, продукція якої має більшу додатну вартість, має стабільний попит на ринку та не чітко виражену сезонність, дозволяє створити достатню кількість постійних робочих місць з гідною зарплатою у сільській місцевості. Відродження агропромислового комплексу та забезпечення його конкурентоспроможності буде головним важелем вирішення соціально-побутових потреб сільського населення, а відповідно, і відродження села.

- Для успішного стратегічного розвитку економіки області необхідно, насамперед, зберегти науковий та творчий потенціал, створювати максимально сприятливі умови життєдіяльності для молоді та працівників інтелектуальної праці.

- Необхідне активне впровадження у діяльність органів публічного управління та адміністрування основних принципів менеджменту (орієнтація на результат, орієнтація на споживача, належна організаційна культура, ефективність та рентабельність), створення в межах компетенції органів місцевого самоврядування умов для виходу бізнесу з тіні.

- Покращення екологічного стану навколишнього середовища. Для цього необхідний комплексний підхід до ліквідації звалищ твердих побутових відходів, а також джерел забруднення ґрунтів та водних ресурсів регіону, що може бути виконано шляхом створення екологічного кластеру, до якого будуть входити: науково-дослідні установи, контролюючі організації, підприємства з виробництва фільтрів для води та пилу, збору, утилізації, переробки та вторинного використання сировини, отриманої з відходів та інші.

3. За результатами ST-аналізу (аналіз взаємного впливу сильних сторін і загроз) визначаються найбільш важливі сильні сторони, які дозволять уникнути загроз зовнішнього середовища.

- Унікальний природний комплекс корисних копалин, що має значні запаси залізної і марганцевої руд, кам'яного та бурого вугілля, нафти, природного газу, рідкісних та кольорових металів тощо дозволить економіці Дніпропетровщини постачати на експорт металургійну продукцію навіть за умови світових коливань попиту і цін на метали.

- Одним із дієвих заходів запобігання відтоку талановитої молоді за кордон є випереджаючий розвиток власної ІТ-індустрії – однієї з небагатьох галузей української економіки, що може запропонувати конкурентоспроможну порівняно із країнами Європи зарплатню.

- Наявність на Дніпропетровщині можливостей розвивати всі види транспорту – автомобільний, залізничний, водний, авіаційний – може стати на заваді у випадку зниження транспортних потоків через територію області.

- На Дніпропетровщині найбільша серед областей України кількість об'єднаних територіальних громад, вона є регіоном-лідером за обсягами та масштабами проведення реформи в системі надання адміністративних послуг, тому у випадках скорочення державних програм з підтримки розвитку регіонів, або діяльності іноземних благодійних фондів в Україні, територіальні громади області є спроможними, вони зможуть далі функціонувати та розвиватися самостійно.

Висновок за результатами ST-аналізу: для формування системи стратегічних цілей розвитку Дніпропетровської області необхідно врахувати наступне:

- Перебудову металургійної галузі, щоб її продукція за всіма характеристиками – якість, асортимент, собівартість – була конкурентоспроможною на світових ринках. Це є можливим за умови технологічної та організаційної перебудови промислового комплексу, створення металургійного кластеру.

- Випереджаючий розвиток ІТ-сектору в економіці області (Дніпропетровщина займає одно з перших місць в Україні по розвитку ІТ). Для цього є добрі передумови: високий ступінь охопту території області мобільним інтернетом, навіть у сільських районах; висока кількість ЗВО, що навчають затребуваним ІТ-спеціальностям; привабливість Дніпропетровщини для іноземних інвесторів; власний промисловий комплекс, який є споживачем ІТ-послуг; налагоджені зв'язки з іноземними інвесторами, наприклад дочірнє підприємство корпорації Microsoft у м Дніпрі.

- Розвиток транспортного кластеру, який буде поєднувати підприємства автомобільного, водного, залізничного та авіатранспорту, обслуговуючу інфраструктуру, авто-, річкові- та авіатермінали, мережі АЗС та інше.

- Необхідно активізувати процеси демократизації та розвитку самоврядування громад, розвивати форми е-демократії та е-урядування, тим більше, що базові елементи е-урядування вже впроваджені у обласній, міських радах та ОТГ.

4. За результатами WT-аналізу (аналіз взаємного впливу слабких сторін і загроз) визначено які слабкі сторони необхідно планово підсилити, щоб зменшити негативний вплив викликів зовнішнього середовища.

- Значний тіньовий сектор економіки, приховане безробіття, відтік талановитої молоді за кордон можуть мати серйозні негативні наслідки для розвитку економіки регіону, стати бар'єром на шляху реалізації місцевих соціальних програм, оскільки відрахування з заробітної плати є одним з основних джерел наповнення бюджетів об'єднаних територіальних громад.

- Нерівномірний розвиток в межах області інформаційно-комунікаційної інфраструктури, е-документообігу, е-демократії є бар'єром на шляху розбудови демократичного суспільства, активізації ОТГ, а також будуть стримуючим фактором розвитку одного з найперспективніших секторів економіки регіону – ІТ-індустрії.

- Старіння та депопуляція населення, високий рівень дитячої смертності, вимирання сіл стануть ще більш гострими проблемами на фоні загроз підвищення політичної нестабільності в країні, скорочення державних соціальних програм та розвитку регіонів.

Висновок за результатами WT-аналізу: для формування системи стратегічних цілей розвитку Дніпропетровської області необхідно врахувати наступне:

- Створити умови для виведення бізнесу з тіні, забезпечення прозорості державних закупівель, рівні умови господарювання для всіх суб'єктів підприємницької діяльності.

- Визначити розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, е-урядування та е-демократії як пріоритетний напрям діяльності органів самоврядування Дніпропетровщини.

- Підвищувати якість соціальних та гуманітарних послуг – охорони здоров'я, екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності, освіти, комунальних послуг та інших.

5.4. Формулювання сценаріїв розвитку області та обґрунтування вибору базового сценарію

Сценарії розвитку – один із методів прогнозування, один із ключових елементів стратегічного планування, що займає проміжну позицію між експертними методами оцінювання та методами математичного моделювання.

Традиційно розглядають **три головних сценарії розвитку**:

1) **Песимістичний** – більшість зовнішніх загроз «спрацюють», а не підсилені вчасно внутрішні слабкі сторони підсилять їх вплив. Ймовірність виникнення факторів ризику – висока, і як наслідок – значне погіршення існуючої ситуації в області, незважаючи на зусилля з впровадження Стратегії розвитку.

Збройний конфлікт на сході України буде залишатися «замороженим». Ініціативи Уряду, спрямовані на покращення життя пересічних громадян та умов ведення бізнесу, такі як «країна у смартфоні», ринок землі та інші, залишаться реалізованими лише частково.

Інвестиційна привабливість України буде залишатися низькою, тому на підвищення рівня залучення інвестицій очікувати не слід. Поведінка міжнародних донорів – своєрідний світовий маркер, який характеризує правильність процесів з економіки. А якщо в проблемній країні не працює навіть МВФ, масових приватних інвестицій очікувати теж не слід.

Впровадження елементів електронного урядування та діяльність спеціалізованих антикорупційних органів дозволить дещо знизити рівень корупції

в країні, але у незначних масштабах, оскільки замість реальних реформ і активних дій найчастіше буде спостерігатися їх імітація.

Податковий тиск на підприємців буде залишатися на високому рівні, а в наслідок директивного підняття мінімальної заробітної плати без реальних зрушень в економіці, в тіні продовжує залишатися понад 50% малого і середнього бізнесу.

Отже, у результаті реалізації песимістичного сценарію розвитку Дніпропетровська область буде знижувати темпи економічного зростання, поступово перетворюючись на депресивний регіон. Якість життя буде залишатися без позитивних зрушень, отже, все більша частка талановитої молоді будуть емігрувати за кордон – спочатку на навчання, а потім на постійне місце проживання. У підсумку чисельність населення регіону буде неухильно знижуватися, до 15 % у 2027 році порівняно з теперішнім часом.

За експертними оцінками існує 30-відсоткова вірогідність реалізації песимістичного сценарію

2) **Інерційний** або **трендовий** – збереження так званої ситуації «status quo», а саме: усе в зовнішньому оточенні «йде, як сьогодні», зовнішні можливості та потенційні загрози (ризики) – взаємно компенсуються, а слабкі та сильні сторони поступово еволюціонують без створення стрімких переходів до якісно нового рівня.

За експертними оцінками існує 50 відсоткова вірогідність реалізації інерційного сценарію.

Ситуація в Донбасі стабілізується і, хоча до повного встановлення миру і повернення тимчасово окупованих територій до складу України ще далеко. У значній мірі буде приборкано корупцію і міжнародні інвестори почнуть повертатися в Україну, а кредитори – надавати Україні задекларовані транші, що значно збільшить шанси економіки на зростання. Помірне зростання виробництва, відносно стабільний курс гривні на рівні 27-28 грн. за долар, збільшення соціальних гарантій для населення – такі зрушення забезпечать умови для позитивної динаміки в економіці та продовження поступових реформ.

Основним драйвером зростання буде відновлення внутрішнього ринку, поживлення споживчого попиту, завдяки відновленню зростання реальних доходів населення. Економіка України буде зростати від 5 до 7 відсотків на рік, але розрахунки будуть вестися проти «провального» 2014 року.

У результаті реалізації **інерційного** сценарію розвитку Дніпропетровська область буде поступово нарощувати свій економічний потенціал і стане другою за валовим регіональним продуктом (після м Києва), та першою за обсягами експорту. Але у експортному портфелі області буде переважати продукція первинної переробки з низькою доданою вартістю – металопрокат, зернові. Дисбаланс у розвитку обласного центру і великих промислових міст з сільським громадами буде збільшуватися, старіння та депопуляція населення – надалі будуть зростати, хоча і уповільненими темпами. За рівнем якості та безпеки життя Дніпропетровська область буде займати позиції у другій половині списку регіонів України.

3) **Оптимістичний** – демонструє позитивну динаміку, яка буде підтримуватися сильними сторонами регіону та вдалим комбінаціями зовнішніми можливостями. За оцінками експертів, вірогідність такого сценарію – 20 %.

Протягом 2020-2021 років буде завершений конфлікт на Донбасі і тимчасово окуповані території увійдуть до складу України на правах автономій. У 2010 році буде створений ринок землі, рівень корупції знизиться до середньо європейських показників. Завдяки цьому іноземні інвестори будуть масово приходити в Україну і це створить різкий поштовх до розвитку економіки.

Оптимістична Програма дій Уряду на наступні п'ять років базується на наступних положеннях:

- економіка України (ВВП) зросте на 40%;
- буде створено 1 млн. нових робочих місць;
- залучено 50 млрд. доларів прямих іноземних інвестицій;
- відбудеться очевидний розвиток інфраструктури, зокрема всі основні дороги (24 000 км) будуть приведені у хороший стан, активно розвиватиметься залізниця, побудовано 5 глибоководних портів та 15 аеропортів;
- кожен українець буде забезпечений на рівні реального прожиткового мінімуму;
- рівень забруднення довкілля зменшиться принаймні на 20%;
- демографічний тренд буде позитивним (народжуватиметься і повертатиметься в Україну більше людей, ніж помиратиме і виїжджатиме).

У результаті реалізації **оптимістичного** сценарію розвитку Дніпропетровський регіон значно підвищить свою інвестиційну привабливість, стане регіоном з високотехнологічними індустріальним та аграрним комплексами, потужним експортним та освітньо-науковим потенціалом. Випереджаючими темпами будуть зростати наукоємні та високо технологічні галузі економіки – машинобудування, автомобілебудування, космічна галузь, ІТ-індустрія. Дніпропетровщина поверне собі статус «індустріальної перлини України».

За рахунок власних фінансів обласного бюджету та за допомогою фондів-донорів, в області будуть активно впроваджуватися елементи е-урядування та е-демократії, публічні та адміністративні послуги в регіоні будуть надаватися на високому якісному рівня, що відповідатиме європейським стандартам, вимогам та правилам. Все це ще більше підвищить інвестиційну привабливість регіону.

Якість життя буде поступово зростати, мешканцям усіх населених пунктів території області будуть забезпечені комфортні та безпечні умови життя, самореалізації та розвитку особистості. Як наслідок, потік трудових емігрантів за кордон поступово припиниться, а далі патріотично налаштовані українці почнуть повертатися на батьківщину.

Випереджаючий розвиток наукоємних екологічно коректних виробництв дозволить знизити екологічну небезпеку у регіоні, що позитивно відобразиться на показниках народжуваності, захворюваності й тривалості життя.

У 2026 – 2027 роках нарешті сальдо зміни чисельності населення стане позитивним – за рахунок істотного та механічного проросту.

Наприкінці 20 років поточного сторіччя Україна поверне собі статус космічної держави, а Дніпропетровщина стане одним із світових космічних центрів.

Висновок: Базуючись на демографічних тенденціях, аналізі соціально-економічної ситуації в області, а також прогнозах макроекономічних впливів, можна припустити, що найбільш імовірним є **інерційний** сценарій розвитку. Однак, завдяки злагодженим зусиллям усіх зацікавлених сторін, у першу чергу – органів публічного управління всіх рівнів (органів державної виконавчої влади на території та центрального рівня, органів місцевого самоврядування), можна створити умови для наближення сценарію розвитку до **оптимістичного**, що й передбачається даною Стратегією.

Для обґрунтування вибору такого сценарію розвитку області взято до уваги такі базові припущення:

- перспективні зміни національного законодавства не погіршуватимуть ситуацію в регіоні;
- буде забезпечене ефективне стратегічне управління, а саме, буде забезпечене таке управління ходом реалізації Стратегії, що включатиме створення ефективних та прозорих механізмів відбору та впровадження проєктів Плану реалізації Стратегії, своєчасне передбачення або попередження ризикових ситуацій шляхом постійного моніторингу ходу реалізації стратегії з внесенням пропозицій (за необхідністю) щодо коригування окремих положень або завдань (наприклад, щодо пріоритетності виконання проєктів, зміни конфігурації самого портфелю проєктів тощо) та прийняттям відповідних збалансованих управлінських рішень;
- буде забезпечене належне фінансування проєктів Плану реалізації Стратегії. Одних лише коштів обласного бюджету не достатньо для впровадження усіх стратегічних ініціатив. Тому слід максимально використовувати можливості залучення додаткових ресурсів як з вітчизняних, так і з міжнародних джерел (соціального партнерства та міжмуніципального співробітництва, великого бізнесу, благодійних фондів, міжнародної технічної допомоги тощо).

Структурований виклад логіки прикладання таких зусиль на основі визначених вище припущень знайшов своє відображення у стратегічних та оперативних цілях розвитку, зокрема, тих, що відображають смарт-спеціалізацію Дніпропетровської області. Сформований з урахуванням визначених сценаріїв розвитку області програмно-цільовий блок Стратегії забезпечить розвиток регіону за «оптимістичним» сценарієм.

Таким чином, у Стратегії буде запропоновано таку конфігурацію стратегічних і оперативних цілей, що здатні у довгостроковій перспективі не лише забезпечити певний рівень якості життя мешканців Дніпропетровщини (що можливо на засадах інерційного розвитку існуючих факторів впливу), а, з урахуванням європейських стандартів та правил, значно підвищити рівень та якість життя населення, запобігти окремим прогнозованим на сьогоднішній день ризикам і в цілому перейти на шлях інноваційного розвитку (що відповідає оптимістичному сценарію розвитку регіону).

РОЗДІЛ 6

СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ: МІСІЯ, СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ, СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ, СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ

6.1. Місія та стратегічне бачення

Основним завданням органів державної влади та органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області є підтримка процесів реформ та запровадження сучасної управлінської культури на рівні європейських стандартів, вимог та правил для спрямування об'єднаних зусиль влади, бізнесу та населення області на збереження, відтворення та розвиток інноваційного потенціалу регіону та його традицій задля забезпечення самодостатності та спроможності територіальних громад, підвищення рівня та якості життя кожного з їх членів.

Результати наведеного вище аналізу соціально-економічної ситуації в області, та соціологічних досліджень, зумовили стратегічний вибір Дніпропетровської області на основі оптимістичного сценарію розвитку, що відображається у її *місії* та *стратегічному баченні*.

Місія – забезпечити примноження людського капіталу на основі створення комфортних та безпечних умов життєдіяльності, збереження природних ресурсів, зростання економічного та наукового потенціалу області

Стратегічне бачення регіону:
Дніпропетровщина – смарт-регіон,
інвестиційно-привабливий та екологічно безпечний, з високотехнологічними
індустріальним та аграрним комплексами, потужним експортним та
освітньо-науковим потенціалом, з європейським рівнем надання послуг,
де мешканцям усіх населених пунктів будуть забезпечені комфортні умови
життя, самореалізації та розвитку особистості

Фокус Стратегії – створення на рівні передових європейських стандартів у межах смарт-спеціалізації та стратегічного бачення (до кінця 2027 року) відповідних умов, базових об'єктів і елементів інфраструктури задля забезпечення інвестиційно-привабливого та екологічно-коректного іміджу території через запровадження кластерної моделі розвитку та ефективне використання інноваційного потенціалу області.

6.2. Стратегічні цілі (пріоритети) розвитку

На підставі проведеного аналізу визначено стратегічні цілі (пріоритети) регіонального розвитку регіону, одним із яких є його смарт-спеціалізація (рис. 6.1).

Стратегічні цілі (пріоритети)				
1. Посилення економічної конкурентоспроможності регіону	2. Екологічна та енергетична безпека	Інноваційний розвиток регіону на основі смарт-спеціалізації	3. Забезпечення якісних умов життя	4. Розвиток людського потенціалу
Операційні цілі (напрями)				
1.A. Зменшення економічних дисбалансів, у тому числі на основі розвитку промислово-виробничого комплексу	2.A. Створення умов для поліпшення стану довкілля	СМАРТ.A. <i>Розвиток потенціалу хімічного комплексу</i>	3.A. Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій	4.A. Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу
1.B. Розвиток агропромислового комплексу	2.B. Покращення управління відходами	СМАРТ.B. <i>Поліпшення умов для розвитку наукоємного виробництва, зокрема, машинобудування</i>	3.B. Підвищення до європейського рівня умов проживання мешканців області	4.B. Здоровий та культурний розвиток населення
1.C. Диверсифікація економіки монопрофільних міст	2.C. Енергоефективність та розвиток альтернативної енергетики		3.C. Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів	
1.D. Розвиток туристичної сфери	2.D. Розвиток екомережі та рекреаційних зон		3.D. Підвищення ефективності публічного управління, інформатизація суспільства та розвиток е-демократії	

Рис. 6.1. Стратегічні цілі регіонального розвитку Дніпропетровської області та напрями їх реалізації

6.3. Смарт-спеціалізація регіону

6.3.1. Обґрунтування вибору смарт-спеціалізації Дніпропетровської області

Методологією розробки Стратегії передбачено застосування інноваційного підходу, який передбачає формування її основних положень на засадах смарт-спеціалізації з урахуванням результатів сучасних реформ, зокрема, децентралізації та місцевого самоврядування. Такий підхід імплементується до процесів визначення основних проблем регіонального розвитку та формування системи стратегічних цілей (пріоритетів) розвитку, спрямованих, у першу чергу, на економічне зростання.

У Методиці розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, визначено, що впровадження смарт-спеціалізації у стратегічне планування розвитку регіону здійснюється з метою: забезпечення сталого розвитку регіону; підвищення ефективності управління інноваційними процесами у регіоні; створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності; підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» визначено, що не менше ніж одна стратегічна ціль регіональної стратегії визначається на засадах смарт-спеціалізації та передбачає інноваційний розвиток пріоритетних видів економічної діяльності регіону, підвищення рівня конкурентоспроможності регіону. Зазначений підхід є визнаним і широко апробованим у Європейському Союзі, у 12 країнах на регіональному та національному рівнях розроблено понад 120 стратегій смарт-спеціалізації.

Концепція смарт-спеціалізації є ключовим елементом інноваційного плану «ЄС 2020» – «Стратегія для розумного, стійкого та інклюзивного розвитку», у якому зазначено, що необхідно реформувати національні (і регіональні) науково-дослідні та інноваційні системи для сприяння «досконалості» та «розумній спеціалізації», посилити співпрацю між університетами, дослідними організаціями та бізнесом, впровадити спільне програмування та посилити транскордонне співробітництво у сферах з «доданою вартістю ЄС» та відповідно адаптувати національні процедури фінансування для забезпечення поширення технологій на території ЄС.

Сьогодні в ЄС наявність визначеної «смарт-спеціалізації» розглядається як умова для отримання фінансування від структурних фондів ЄС; ОЕСР проводить діяльність з вимірювання розумної спеціалізації; на усій території ЄС влада заохочуватиме розроблення національних та регіональних стратегій досліджень та інновацій для смарт-спеціалізації (Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation, RIS3) з метою належного використання коштів структурних фондів ЄС і збільшення синергії між різними політиками ЄС, національних і регіональних, а також державних і приватних інвестицій.

Розроблення Strategies for Smart Specialisation (S3) має на меті є виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення переваг регіональної промисловості й співпраці регіональних стейкхолдерів, а також має вирішальне значення для ефективного залучення інвестицій та інновацій у розвиток промисловості.

Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області ґрунтується на вимогах ЄС щодо визначення смарт-спеціалізації, зокрема, на тому твердженні, що національні/регіональні RIS3 мають розроблятися як інтегровані, та бути орієнтовані на специфіку програми економічної трансформації території.

Основні критерії (вимоги) щодо розробки Стратегії регіонального розвитку Дніпропетровської області (згідно з вимогами ЄС):

- зосередження політичної підтримки та інвестицій на ключових регіональних пріоритетах, викликах та потребах розвитку, що базується на знаннях, включаючи заходи, пов'язані з ІКТ;
- взяття за основу сильних сторін регіону, конкурентних переваг та потенціалу щодо досконалості;
- підтримка технологічних інновацій, так само як і практично орієнтованих, з метою стимулювання інвестицій у приватний сектор;
- повне залучення заінтересованих сторін (стейкхолдерів) і упровадження інновацій ними самими;
- базування на основі доказів (фактів) і формування надійних систем моніторингу та оцінювання.

Пропонована у Стратегії смарт-спеціалізація Дніпропетровської області акцентує на необхідності фокусування змін через створення унікальних знань на основі досвіду, і має на меті не лише концентрацію ресурсів (тобто конкретизацію активів регіону), а й їх спрямовування на сферу набуття знань, що засновані на досвіді, доповнюючи тим самим інші відповідні ресурси регіону.

Принципи, на яких ґрунтується Стратегія регіонального розвитку Дніпропетровської області (згідно з «4С-принципами» ЄС):

- Choices and Critical mass (жорсткий відбір і критична маса) – обмежена кількість пріоритетів на основі власних сильних сторін і міжнародної спеціалізації, концентрація джерел фінансування задля забезпечення більш ефективного управління бюджетом;
- Competitive Advantage (конкурентна перевага) – мобілізація талантів через узгодження потенціалу сектору досліджень і розвитку промисловості та потреб бізнесу;
- Connectivity and Clusters (включеність та кластери, критична маса) – розвиток кластерів та створення арени для відповідних різноманітних / міжгалузевих зв'язків всередині регіону та зовні, що стимулює спеціалізовану технологічну диверсифікацію;
- Collaborative Leadership (колективне/спільне керівництво) – ефективні інноваційні системи як колективні зусилля, засновані на державно-приватному партнерстві.

Стратегією розвитку Дніпропетровської області передбачається поступовий перехід на **кластерну модель розвитку економіки**, а також **екологічної та соціальної сфери** регіону. Кластери можна вважати одним із механізмів реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності для забезпечення розвитку територіальних громад області.

Кластери можуть створюватися як навколо великого підприємства, так і шляхом самостійної інтеграції малих бізнесових структур. У будь-якому випадку вирішальну роль повинні грати органи державної влади та органи місцевого самоврядування на території, які мають всіляко сприяти запровадженню місцевих

кластерних ініціатив, формувати ефективну кластерну політику, інкорпоровану в стратегії та програми місцевого (регіонального) розвитку, з урахуванням смарт-спеціалізації області.

Переваги застосування кластерного підходу для забезпечення інноваційного розвитку регіону:

- підвищення ефективності та результативності інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу за рахунок тісних технологічних зв'язків між підприємствами, постачальниками, споживачами, інститутами «знань» (науковими та освітніми організаціями) – учасниками кластеру, які забезпечують ініціалізацію та створення інноваційного продукту або послуги;
 - збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів;
 - генерація та тиражування знань, досвіду, успішних методик, моделей та алгоритмів на інші підприємства, які є у складі кластеру, що значно підвищує їх економічну сталість та самостійність;
 - покращення кадрової інфраструктури бізнесу (забезпечення потреби у висококваліфікованих працівниках);
 - створення можливостей для запровадження інновацій та виходу на зовнішній ринок, у т.ч., експортний;
 - формування основи для отримання додаткових конкурентних переваг, що обумовлені не властивостями продукту кластерної діяльності (товару або послуги), а наявністю розвинутих схем його просування;
 - забезпечення керованого розвитку як регіону в цілому, так і окремих його територій, підвищення ефективності реалізації відповідних стратегій, програм, проектів у сфері інноваційного розвитку територіальних громад.

За результатами аналізу соціально-економічної ситуації в регіоні, а також на підставі результатів науково-аналітичних досліджень щодо відображення економічного й інноваційного потенціалу Дніпропетровської області у контексті смарт-спеціалізації і обґрунтування фінансових та інших можливостей регіону, у якості однієї зі стратегічних цілей, яка забезпечує інноваційний вектор стратегії, обрано наступну **смарт-спеціалізацію** (рис. 6.2).

Рис. 6.2. Смарт-спеціалізація регіону на основі кластерного підходу

Також очікується, що за умов успішної та своєчасної реалізації стратегії, а також за наявністю передумов, фінансово-економічних та інших ресурсних

можливостей території регіону, затверджений стратегічний план може переглядатися, і до нього можуть вноситися певні корективи, зокрема, у перспективі визначення додаткових смарт-пріоритетів – векторів розвитку. Так, згідно з оптимістичним сценарієм, до оперативних цілей смарт-спеціалізації поступово можуть бути включені ще низка цілей та відповідних проєктів, реалізація яких дозволить сформувати на території області такі кластери (рис. 6.3):

Смарт-пріоритетом розвитку Дніпропетровської області є створення науково-промислових кластерів в основних галузях економіки на основі впровадження інноваційних енергозаощаджуючих екологічно-коректних технологій

Перелік кластерів

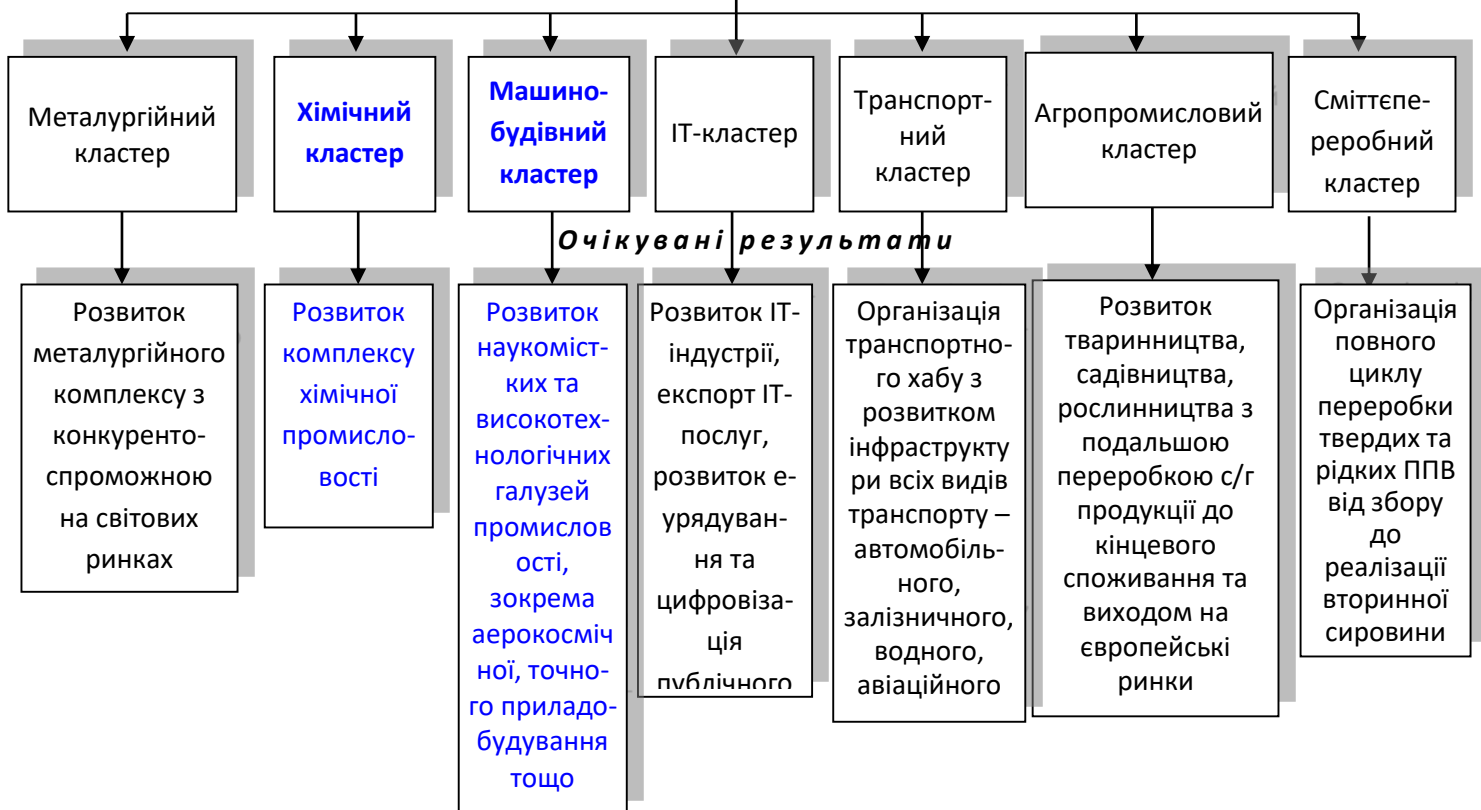

Рис. 6.3. Перспективи розвитку смарт-спеціалізації Дніпропетровської області (за оптимістичним сценарієм)

Визначені таким чином смарт-пріоритети для смарт-спеціалізації регіону кореспондуються зі стратегічним баченням та всією системою стратегічних цілей, установлених даною Стратегією.

Подальша декомпозиція системи стратегічних цілей з урахуванням визначених смарт-пріоритетів дозволить побудувати дерево стратегічних та оперативних цілей і завдань, для реалізації яких буде застосовано програмно-цільовий підхід та сформовано відповідний портфель проєктів. Особлива увага при цьому буде приділятися екологічній безпеці та підтримці сталого економічного зростання.

6.3.2. Створення кластеру для розвитку потенціалу хімічного комплексу області

Ключовими індустріальними секторами Дніпропетровщини є добувна промисловість (27,2% до всієї реалізованої продукції області у 2018 р.) та металургійне виробництво (37,7%), які формують основу потужного гірничо-металургійного комплексу. Але домінування цих виробництв, які відносяться до середньонизького технологічного рівня, обумовлює певне відставання технологічної структури області від структури ряду інших промислових областей і блокує структурно-технологічну модернізацію регіону. Водночас вони створюють високе техногенне навантаження на навколишнє середовище й поглиблюють екологічні проблеми області.

У числі актуальних для регіону цілей Стратегією розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року було визначено стратегічну ціль (програму) 1 «Зменшення економічних дисбалансів», яка в тому числі передбачала виконання операційних цілей (напрямів) 1.1 «Диверсифікація економіки» та 1.3 «Інноваційний розвиток».

Аналіз програм та проєктів, що входять до Плану реалізації Стратегії розвитку області на період до 2020 року на 2018-2020 роки та основних результатів виконання Плану заходів на 2018 рік показав, що названі вище напрями та відповідні завдання недостатньо опрацьовані в частині інноваційної модернізації промисловості регіону і потребують актуалізації на наступний стратегічний період з урахуванням концептуальних засад стратегії смарт-спеціалізації.

Одним із перспективних в інноваційно-технологічному плані сегментів сучасного промислового комплексу є хімічне виробництво, яке відноситься до видів діяльності середньовисокого технологічного рівня. Воно має системний вплив на процеси неоіндустріальної модернізації інших секторів економіки через виготовлення і постачання новітніх матеріалів та впровадження технологічних смарт-інновацій у різноманітних ланцюгах вартості. Тому випереджальний розвиток хімічного комплексу є необхідною передумовою реалізації неоіндустріальної моделі на національному і регіональному рівнях.

Але така точка зору на його роль ще не набула достатнього поширення у вітчизняній промисловій політиці. Переважає традиційне розуміння хімічної індустрії як сукупності великотоннажних, ресурсоемних і шкідливих виробництв з відповідними ресурсними, соціальними й екологічними проблемами.

Отже, в процесі стратегічного планування модернізації економіки області на наступний програмний період доцільно опрацювати питання залучення наявних ресурсів хімічного комплексу до формування напрямів регіональної смарт-спеціалізації шляхом створення нових видів економічної діяльності і виробництв, які мають інноваційний потенціал і екологічну спрямованість, покращують технологічну структуру економіки регіону, підвищують його інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність.

Висновки та пропозиції щодо включення до смарт-спеціалізації області оперативної цілі «розвиток потенціалу її хімічного комплексу»

Стан та динаміка розвитку хімічного сектору Дніпропетровщини свідчать, що потенціал домінуючого раніше стратегічного напрямку розвитку хімічної індустрії, пов'язаного з розвитком багатотоннажного базового хімічного виробництва на основі доступу до дешевих ресурсів, поступово вичерпується. Нові перспективи розвитку галузевого виробництва та підвищення його конкурентоспроможності слід шукати на шляху структурно-технологічної модернізації на неоіндустріальних засадах. Інструментом проведення такої модернізації має стати стратегія смарт-спеціалізації із застосуванням кластерних технологій.

При розробці Стратегії розвитку Дніпропетровської області на новий програмний період у рамках ***нової стратегічної цілі «Неоіндустріальна модернізація регіону»*** доцільно опрацювати питання ***визначення смарт-спеціалізації області на основі неоіндустріальної модернізації її хімічного комплексу.***

Неоіндустріальне зростання хімічного комплексу може відбуватися завдяки розширенню хіміко-фармацевтичного виробництва (яке має високий інноваційно-технологічний рівень та потенціал імпортозаміщення), а також продовження наявних ланцюгів вартості та виготовлення диференційованої продукції для споживчих ринків (складної агрохімічної продукції, «розумних» лакофарбових матеріалів, антипіренів, товарів побутової хімії, косметичних засобів, реагентів для очищення води, матеріалів для сучасних методів діагностики). Названі сегменти відрізняються значною участю іноземного капіталу, залученням передових іноземних технологій і готовністю до подальшого інноваційного розвитку.

Інший перспективний напрям неоіндустріальної модернізації сектору ґрунтується на великому міжгалузевому значенні хімічного виробництва як ключового постачальника новітніх матеріалів для новітніх технологічних рішень, зокрема у цифровій та смарт-економіці. Високотехнологічні галузі-споживачі можуть стати вагомим джерелом зовнішніх інвестицій у розвиток хімічного виробництва. Отже, стратегічне завдання тут полягає в активізації співпраці із суміжними галузями, пошуку своїх ніш у міжгалузевих інноваційних екосистемах, організації та отриманні відповідних синергетичних ефектів. Для власне Дніпропетровської області такими галузями-споживачами можуть бути машинобудування, зокрема, високотехнологічне, транспорт, енергетика, ОПК. Виходячи із загальноукраїнської специфіки, серед перспективних партнерів хімічного виробництва також слід розглядати аграрне виробництво, яке зараз зацікавлене у цифровій модернізації і реалізації концепції «точного землеробства» (*precision farming*).

На сьогоднішній день в області склався комплекс необхідних передумов для неоіндустріального розвитку хімічного комплексу як сфери смарт-спеціалізації регіону. Тут розташовано чимало виробництв різних масштабів і видів діяльності, мережа обслуговуючих, посередницьких та логістичних компаній, складних інфраструктурних об'єктів. Концентрації галузевих знань і навичок також сприяє науково-дослідна та освітня діяльність ряду провідних навчальних закладів (Українського державного хіміко-технологічного університету, підрозділів

хімічного профілю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» та Дніпровського державного технічного університету). Довготривалі і результативні зв'язки промислово-виробничого та науково-освітнього комплексів, розвиток середнього й малого інноваційно-виробничого підприємництва формують активне інноваційне середовище регіону, що дозволяє говорити про наявність неформального хімічного кластеру.

Важливим питанням розвитку потенціалу цього кластеру є його конфігурація. Зокрема, його ядром може виступити АТ «ДНІПРОАЗОТ». Роль великих хімічних підприємств як системоутворювальних елементів кластерів, окрім виробничо-технологічних чинників, звичайно обумовлюється наявними у них вільними виробничими площами, розвиненою виробничою та допоміжною інфраструктурою, наближеністю до перетинів логістичних потоків та розвинутою мережею споживачів. Тому одним з основних напрямів неоіндустріального розвитку хімічного комплексу регіону мало б стати подовження життєвого циклу й відновлення ефективності великотоннажних виробництв базової хімії шляхом реалізації стратегії «з довгим хвостом» (*long tail strategy*), нарощування доданої вартості та створення навколо них малотоннажних інноваційних хімічних виробництв. При виборі напрямків подовження вартісних ланцюгів доцільно виходити за межі власне хімічного виробництва, звертати увагу на суміжні галузі та концентруватися на уточненні й задоволенні потреб кінцевих споживачів.

Іншим реальним варіантом є ставка на інноваційно активний середній бізнес регіону та освітньо-дослідницький потенціал профільних університетів.

У будь-якому організаційному варіанті ключове завдання подібного кластеру – структурна модернізація промислового комплексу регіону завдяки залученню наявного базису знань та компетенцій у хімічному і споріднених секторах для формування нових галузевих та міжгалузевих пріоритетів та точок регіонального зростання на засадах смарт-спеціалізації.

Очікувані результати та індикатори результату полягають у мультиплікативному зростанні обсягів реалізації продукції, валової доданої вартості, збільшенні частки інноваційної продукції, експортних надходженнях, покращенні зовнішньоторговельного балансу, зростанні зайнятості та середньої заробітної плати.

6.3.3. Створення кластеру для розвитку потенціалу машинобудівного комплексу області

До ключових індустріальних секторів Дніпропетровщини віднесено і машинобудівну галузь.

На сьогодні галузь машинобудування посідає чи не останнє місце серед інших галузей промисловості за ростом виробництва та надходженнями до Державного бюджету країни. З кожним роком відбувається стрімкий спад обсягів виробництва продукції машинобудування. Ця галузь потребує застосування чітких та ефективних механізмів для нормального функціонування на вітчизняному ринку.

Попри велике навантаження на вказану галузь, машинобудівне виробництво все ж таки залишається одним із джерел одержання прибутків підприємств, оплати праці найманих працівників, а також ланкою для податкових і валютних надходжень держави. Слід відмітити, що істотним для розвитку національної економіки залишається стан, тенденції та перспективи машинобудівної галузі, її ефективність зростання та розвитку.

Характеризуючи динаміку машинобудівної галузі, необхідно виділити як один із основних елементів нестійкість темпів (щорічні коливання в значному діапазоні) та міжгалузеву диспропорцію зростання.

Останніх 5 років практично зовсім занепадає автомобілебудування. Так у травні 2018 року в країні було випущено тільки 442 одиниці автотранспортних засобів, що на 38,8% менше, ніж у травні 2017 року та в 90 разів менше у порівнянні з показниками десятирічної давнини.

Машинобудування в Україні – це складний процес взаємодії десятків галузей, виробництв та державної політики в цілому. Вітчизняний сектор машинобудування складається з багатьох окремих структурних елементів, які об'єднують в одне ціле за наявності спільних технологій, сировини, матеріалів та кінцевого призначення готової продукції. Усі вони поділені на великі, середні та малі. Великі, у свою чергу, діляться на певні види: сільськогосподарське, енергетичне, транспортне машинобудування та інші. Так, зокрема, транспортне машинобудування складається з автомобіле-, судно-, вагоно-, тепловозо-, літакобудування. Наприклад, автомобілебудування охоплює виробництво легкових і вантажних автомобілів, автобусів, трамваїв, тролейбусів тощо.

Розміщення певних галузей машинобудування в Україні залежить від ряду чинників. Ключові з них наступні:

- характер виробництва та географічне розміщення;
- наявність відповідної сировини, матеріалів, енергії;
- трудомісткість виробництва;
- кваліфіковані кадри;
- транспортне сполучення;
- забезпеченість необхідним устаткуванням.

Основними перешкодами для ефективного розвитку машинобудування в Україні на сьогодні є:

- заморожування програм модернізації машинобудівної галузі в країні;
 - випуск неконкурентоспроможної продукції, яка здебільшого орієнтовна на внутрішнього споживача;
 - вихід держави на світовий ринок, що дало вітчизняному споживачеві доступ до високоякісної продукції зарубіжних фірм за значно меншою собівартістю;
 - недостатнє державне фінансування заводів, унаслідок чого більшість опинилися на межі банкрутства;
 - недосконале технічне переозброєння підприємств;
 - зменшення зайнятості та доходів працівників у машинобудівній галузі;
 - слабкий інноваційний розвиток виробництва;
 - згортання інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств;
-

- конфлікт на Донбасі.

Отже, галузь машинобудування перебуває на сьогодні у стані занепаду, тому що промислова політика впродовж десяти останніх років виявилася неефективною. З урахуванням внутрішніх реалій та тенденцій розвитку світової економіки актуальним залишається створення нових механізмів та шляхів реалізації державної регіональної політики, які б ураховували ключові проблеми машинобудівної галузі держави та одночасно були пристосованими до стрімкого розвитку міжнародних галузей промисловості.

На Дніпропетровщині сконцентровано приблизно 16 % промислового потенціалу країни, у тому числі унікальні підприємства машинобудування, зокрема космічного ракетобудування. За обсягом промислової продукції на душу населення область займає перше місце. Помітну роль відіграють підприємства Дніпропетровської області і у наповненні державного бюджету України.

Обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу складає 4,0 % від обсягу реалізації в області. Продукція машинобудування широко відома не тільки в Україні, а й далеко за її межами. За низкою основних видів продукції вона займає провідне місце в Україні. На машинобудівних підприємствах області (ДП ВО Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова, ПАТ «Дніпропетровський завод прокатних валків», ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Дніпропетровський стрілочний завод», ПАТ «Дніпроважмаш», ДП «НВК «Електровозобудування», ПАТ «Дніпровагонмаш» та інших) виробляються: устаткування для прокатних станів, вагони вантажні, стрілочні переводи, автомобільні напівпричепи, велика низка обладнання для гірничо-металургійного комплексу, акумулятори, електровози та інша продукція.

Вражаючим є зменшення частки такої важливої інвестиційної галузі, як машинобудування, у структурі промислового виробництва – з 8,0 % у 2000 р. до 4,0 % у 2018 р. Такий стан сприяє скороченню внутрішнього попиту на продукцію не тільки машинобудівного, а й і металургійного комплексу, знижує можливості оновлення виробничого апарату, сприяє моральному й фізичному зношенню основних виробничих фондів та, у кінцевому рахунку, знижує можливості інноваційного розвитку економіки.

Тому в Стратегії розвитку області обґрунтовується ідея визначення однієї з цілей смарт-спеціалізації як розвиток потенціалу машинобудівного комплексу та створення відповідного машинобудівного кластеру, діяльність якого має бути спрямований на:

- модернізацію виробництва та його економічну глобалізацію;
- реструктуризацію підприємств машинобудування в області;
- розвиток наукоємних спеціалізованих виробництв та формування на їх основі сучасних конкурентоспроможних машинобудівних структур у секторі високотехнологічних виробництв;
- збереження оптимальних обсягів виробництва;
- диверсифікацію машинобудівних підприємств;
- освоєння інноваційних технологій;
- упровадження нових механізмів координації діяльності сектора машинобудування;

-
- залучення інвестицій у цю галузь;
 - запровадження певних дотацій для машинобудівної галузі та пільгових умов кредитування.

Досягнення такої амбітної мети у рамках смарт-спеціалізації даної Стратегії розвитку області буде базуватися на:

- створенні механізмів здешевлення кредитів для іноземних підприємств, що купують вітчизняну продукцію;
- частковій компенсації виробництва машинобудівної техніки для аграрного сектора за рахунок коштів державного бюджету;
- пільговому кредитуванні для наукових інститутів, підприємств чи малого бізнесу, які спрямовані на розвиток інновацій для створення якісної техніки;
- зростанні обсягів виробництва продукції для оборонного сектора;
- іноземній співпраці для впровадження новітніх технологій виробництва, покращенні надійності та продуктивності техніки.

Стратегічні цілі, пріоритетні напрями, завдання та об'єкти нової машинобудівної регіональної політики мають формуватися на основі ідентифікації національних переваг регіону та науково обґрунтованого економічного позиціонування машинобудівної промисловості в області у світовій економіці.

Висновки та пропозиції щодо включення до смарт-спеціалізації області оперативної цілі «розвиток машинобудівного комплексу»

Подальший розвиток машинобудівної галузі в регіоні залежить як від успішного виконання стратегічних та оперативних цілей і завдань даної Стратегії розвитку області, так і від чітко структурованої державної, зокрема, регіональної політики, яка має бути направлена на розвиток економічного потенціалу всіх секторів машинобудування. Для цього необхідно чітко дотримуватися стратегії розвитку цієї складної сфери, яка має бути націлена, передусім, на стимулювання виробництва та капіталовкладень у машинобудівну галузь країни. Ефективність розвитку цієї галузі повинна орієнтуватись на підвищення ступеня локалізації виробництва та модернізації підприємств. Необхідним є відновлення попиту на продукцію в першу чергу вітчизняних покупців та довіри до неї. Це стане можливим лише після відповідного структурного оновлення галузі, яке базуватиметься на зростанні надходжень фінансових ресурсів як від держави, так і від закордонних інвесторів. Розвиток наукоємних та високотехнологічних підприємств машинобудування, оновлення технологічного парку виробництва приведе до зменшення поточних витрат виробництва продукції та зростання обсягів реалізації продукції. Тому створення машинобудівного кластеру на території області буде сприяти розв'язанню визначених вище проблем, та забезпечить виведення діяльності у машинобудівній сфері на новий якісний рівень.

Очікувані результати та індикатори результату полягають у мультиплікативному зростанні обсягів реалізації продукції машинобудування, валової доданої вартості, збільшенні частки інноваційної продукції, експортних надходженнях, покращенні зовнішньоторговельного балансу, зростанні зайнятості та середньої заробітної плати.

РОЗДІЛ 7 ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ БЛОК СТРАТЕГІЇ

7.1. Цільовий блок Стратегії: обґрунтування системи цілей та завдань

Для забезпечення успіху реалізації стратегічних цілей пропонується здійснити їх подальшу декомпозицію до рівня оперативних цілей і завдань, для реалізації яких буде застосовано програмно-цільовий підхід та сформовано відповідний портфель проєктів (обґрунтування вибору смарт-спеціалізації як окремої, ключової, інноваційно-орієнтованої стратегічної цілі, було представлено у п. 6.3).

7.1.1. Цільовий блок Стратегії

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

Оперативна ціль 1.А. Зменшення економічних дисбалансів, у тому числі на основі розвитку промислово-виробничого комплексу

Завдання 1.А.1. Створення та забезпечення функціонування інфраструктури підтримки бізнесу та залучення інвестицій

Завдання 1.А.2. Розвиток наукоємних та інноваційних виробництв

Завдання 1.А.3. Розвиток експортного потенціалу космічної галузі

Завдання 1.А.4. Підвищення конкурентоспроможності на світових ринках металургійного комплексу

Оперативна ціль 1.В. Розвиток агропромислового комплексу

Завдання 1.В.1. Створення сільськогосподарського виробництва на основі розвитку фермерства

Завдання 1.В.2. Розвиток переробної промисловості в агропромисловій сфері

Оперативна ціль 1.С. Диверсифікація економіки монопрофільних міст

Завдання 1.С.1. Створення у малих монопрофільних містах області бізнес-інкубаторів, технопарків та інше

Завдання 1.С.2. Створення у монопрофільних містах інфраструктури підтримки розвитку бізнесу, зокрема, інженерно-технічної та транспортної; супровід інвестицій для подолання бюрократичних перешкод, спрощення дозвільних процедур, навчання тощо

Оперативна ціль 1.Д. Розвиток туристичної сфери

Завдання 1.Д.1. Створення туристичних кластерів

Завдання 1.Д.2. Розвиток промислового, зеленого, історичного, фольклорного, подієвого, екстремального та інших видів туризму

Завдання 1.Д.3. Розвиток інфраструктури туризму

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. ЕКОЛОГІЧНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА

Оперативна ціль 2.А. Створення умов для поліпшення стану довкілля

Завдання 2.А.1. Зменшення рівня забруднення повітряного басейну області

Завдання 2.А.2. Захист водних ресурсів

Завдання 2.А.3. Поліпшення стану земельних ресурсів

Оперативна ціль 2.В. Підвищення ефективності управління відходами

Завдання 2.В.1. Розвиток системи управління твердими побутовими відходами

Завдання 2.В.2. Поліпшення системи управління промисловими відходами

Завдання 2.В.3. Створення виробництв із сортування та переробки твердих промислових та побутових відходів

Завдання 2.В.4. Покращення санітарно-епідеміологічного стану території області

Оперативна ціль 2.С. Забезпечення енергоефективності та розвиток альтернативної енергетики

Завдання 2.С.1. Зменшення обсягів енергоспоживання

Завдання 2.С.2. Збільшення частки альтернативних джерел в енергетичному балансі області

Завдання 2.С.3. Розвиток системи індивідуального опалення та обліку споживання енергії

Оперативна ціль 2.Д. Розвиток екомережі та рекреаційних зон

Завдання 2.Д.1. Розвиток рекреаційних зон навколо великих промислових міст

Завдання 2.Д.2. Створення екологічно чистих сільських районів

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНИХ УМОВ ЖИТТЯ

Оперативна ціль 3.А. Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій

Завдання 3.А.1. Розвиток житлового будівництва

Завдання 3.А.2. Благоустрій населених пунктів (освітлення, дороги тощо)

Завдання 3.А.3. Розвиток інфраструктури територій

Завдання 3.А.4. Обладнання зон відпочинку (парків, скверів, зелених зон, пляжів тощо)

Оперативна ціль 3.В. Підвищення до європейського рівня умов проживання мешканців області

Завдання 3.В.1. Покращення комунального обслуговування населення

Завдання 3.В.2. Розвиток системи громадського транспорту

Завдання 3.В.3. Покращення системи водопостачання та водовідведення

Завдання 3.В.4. Забезпечення безпеки життєдіяльності та розвиток системи цивільного захисту населення

Оперативна ціль 3.С. Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів

Завдання 3.С.1. Підвищення якості та доступності послуг у сфері охорони здоров'я

Завдання 3.С.2. Розвиток громад (освітня, культурна та інші сфери життєдіяльності громади), зокрема, на засадах партнерства

Оперативна ціль 3.D. Підвищення ефективності публічного управління, інформатизація суспільства та розвиток е-демократії

Завдання 3.D.1. Розвиток електронного урядування та інформатизації суспільства

Завдання 3.D.2. Підвищення якості надання адміністративних послуг (е-послуг)

Завдання 3.D.3. Розвиток системи соціальних комунікацій та зв'язків з громадськістю

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4. РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Оперативна ціль 4.A. Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу

Завдання 4.A.1. Розвиток сучасної високоякісної системи освіти, у тому числі професійної, вищої освіти та науки

Завдання 4.A.2. Розвиток кадрового потенціалу

Завдання 4.A.3. Підвищення громадської активності мешканців

Оперативна ціль 4.B. Забезпечення умов для здорового та культурного розвитку населення

Завдання 4.B.1. Розвиток культури та збереження об'єктів культурної спадщини

Завдання 4.B.2. Розвиток фізичної культури та спорту, дозвілля

Завдання 4.B.3. Підвищення ефективності реалізації державної молодіжної та сімейної політики

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ СМАРТ. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ НА ОСНОВІ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Оперативна ціль СМАРТ.A. Розвиток потенціалу хімічного комплексу

Оперативна ціль СМАРТ.B. Поліпшення умов для розвитку наукоємного виробництва, зокрема, машинобудування

7.1.2. Обґрунтування цілей та завдань стратегії

Стратегічна ціль 1

Посилення економічної конкурентоспроможності регіону

Обґрунтування вибору стратегічної цілі

Дніпропетровщина є промислово-аграрним регіоном. Разом з тим, у економіці області переважне значення має промисловість. Аналіз виробленої доданої вартості у розрізі галузей господарського комплексу свідчить, що частка промисловості за цей період майже не змінювалась.

Протягом усієї історії Дніпропетровський регіон формувався й розвивався як місце зосередження базових галузей важкої промисловості – металургійної, машинобудівної та хімічної. Вже майже століття м. Дніпро є визнаним центром металургії, не дарма за радянських часів саме у Дніпрі знаходилося Міністерство чорної металургії. Частка обласного центру у загально-регіональних обсягах промислового виробництва становить 28 % (2018 р.). Місто має розвинуті

виробництва харчової продукції, легкої промисловості, остання має потужний потенціал із випуску швейних і трикотажних виробів, взуття.

Результати аналізу соціально-економічної ситуації в області за останні роки свідчать, що, незважаючи на наявність потенціалу для розвитку, в області спостерігається практично повний занепад у машинобудівній та інших галузях наукоємних виробництв, зокрема таких, що орієнтовані на експорт. Значно кращий стан має металургійний комплекс, який є основним експортним потенціалом області, і представлений значною кількістю виробництв.

Оскільки більшість промислових центрів наукоємних та промислових виробництв області, у часи коли вони стабільно працювали, давали найбільшу додану вартість та були конкурентоспроможними на вітчизняному та світових ринках, саме вони мають стати економічними локомотивами області, інвестиційно привабливими та такими, що забезпечать як мінімум 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Разом з тим більша частина адміністративно-територіальних одиниць області є дотаційними, мають обмежені ресурси для розвитку та є малопривабливими для проживання. Монопрофільні міста в силу значної експортної складової у структурі валового продукту містоутворюючих підприємств, є залежними від стану глобальної економіки та коливань на світових ринках. Від стабільності роботи цих підприємств безпосередньо залежить кількість працюючого на них персоналу, а відповідно, добробут населення та соціальний стан у монопрофільних містах.

Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені. Зокрема, це стосується агропромислового комплексу регіону, який характеризується слабкими можливостями для зайнятості та занепадом соціальної та інженерно-технічної інфраструктури в сільських і приміських місцевостях.

Практично не набирає обертів приладобудування та виробництво сучасної техніки. Майже відсутня практика співпраці з компаніями – міжнародними лідерами у галузі машинобудування та приладобудування, хоча наявні майже усі потрібні складові: ресурсний, інтелектуальний, логістичний потенціал, достатня ємність ринку.

На підставі результатів соціально-економічного аналізу розвитку області та описаних вище проблем визначено **оперативні цілі** з реалізації стратегічної цілі А, які далі декомпонуються до рівня конкретних завдань і проектів (табл. 7.1):

Таблиця 7.1

Оперативні цілі для реалізації стратегічної цілі А

Код цілі	Зміст
Оперативна ціль 1.А.	Зменшення економічних дисбалансів, у тому числі на основі розвитку промислово-виробничого комплексу
Оперативна ціль 1.В.	Розвиток агропромислового комплексу
Оперативна ціль 1.С.	Диверсифікація економіки монопрофільних міст
Оперативна ціль 1.Д.	Розвиток туристичної сфери

Обґрунтування вибору оперативних цілей

Оперативна ціль 1.А. Зменшення економічних дисбалансів, у тому числі на основі розвитку промислово-виробничого комплексу

В сучасних складних умовах реформ практично всіх сфер суспільного життя виділяють наступні ключові сфери, що можуть зменшити економічний дисбаланс та забезпечити розвиток наукоємних та інноваційних виробництв в регіоні: це інтенсифікація виробництв, підвищення конкурентоспроможності продукції на світових ринках, розвиток експортного потенціалу. Саме такі напрямки є найбільш перспективним та доступними для Дніпропетровщини в силу накопиченого наукового потенціалу, кадрових та ресурсних можливостей.

Результати аналізу соціально-економічної ситуації в області за останні 3 роки свідчать, що, незважаючи на наявність потенціалу для розвитку, в області спостерігається практично повний занепад у машинобудівній та інших галузях наукоємних виробництв, зокрема таких, що орієнтовані на експорт. Значно кращий стан металургійної промисловості, яка є основним експортним потенціалом області, і представлена значною кількістю виробництв.

Практично не набирає обертів приладобудування та виробництво сучасної техніки. Майже відсутня практика співпраці з компаніями – міжнародними лідерами у галузі машинобудування та приладобудування, хоча наявні майже усі потрібні складові: ресурсний, інтелектуальний, логістичний потенціал, достатня ємність ринку.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 1.А.1. Створення та забезпечення функціонування інфраструктури підтримки бізнесу та залучення інвестицій;

Завдання 1.А.2. Розвиток наукоємних та інноваційних виробництв

Завдання 1.А.3. Розвиток експортного потенціалу космічної галузі

Завдання 1.А.4. Підвищення конкурентоспроможності на світових ринках металургійного комплексу

Очікувані результати:

- збільшення частки продукції наукоємних та інноваційних виробництв у валовому регіональному продукті області, відповідно створення нових «якісних» робочих місць, покращення діяльності організацій та установ науково-прикладної спрямованості;
- підприємства ракетно-космічної галузі відновлюють свою роботу та виходять на світові ринки, створює базис для підвищення експортного потенціалу області;
- продукція металургійного комплексу області є затребуваною та конкурентоспроможною на світових ринках.

Індикатори досягнення цілі:

- частка продукції наукоємних та інноваційних виробництв у валовому регіональному продукті області та у об'ємах експорту;
-

-
- об'єм контрактів у космічній галузі, у тому числі із закордонними партнерами;
 - кількість створених якісних робочих місць;
 - валовий обсяг продукції металургійного комплексу області;
 - частка продукції металургійного комплексу в експорті області.

Оперативна ціль 1.В. Розвиток агропромислового комплексу

Результати соціально-економічного аналізу свідчать, що сфера сільського господарства відіграє суттєву роль у соціально-економічному розвитку Дніпропетровської області та України в цілому. Про це свідчать показники питомої ваги області у загальнодержавних показниках сільськогосподарського виробництва.

Що стосується сільських територій, де проживає 16 % населення області, то слід зазначити, що структура сільськогосподарського виробництва за останні 20 років зазнала значних змін, але вони не призвели до позитивних змін у якості життя мешканців сільських територій.

Приватизація земель і перехід агросфери до ринкової економіки не дали очікуваних результатів. Ціни на сільськогосподарську і харчову продукцію в Україні вже доходять до рівня розвинутих країн Європи, у той час, як інтенсивність та ефективність праці у цих галузях значно відстає, що не дозволяє отримати стабільний дохід працюючим у сільському господарстві. Натомість, фермери, особливо невеликі, зіткнулися з нестабільною ринковою ситуацією, намагаючись покращити продуктивність своєї праці з використанням застарілих традиційних технологій. Брак ефективного управління в галузі тваринництва в сільському господарстві та системи планування призвели до зменшення поголів'я великої рогатої худоби до найнижчих показників за всю історію незалежної України. Застосування застарілих технологій у рослинництві та відчуження земель від власників, внаслідок чого суттєво зріс ступінь концентрації земель, спричиняє виснаження ґрунтів через не виконання операцій рекультивації угідь, відсутність достатньої кількості органічних та хімічних добрив. Обсяги переробки продукції сільськогосподарського виробництва не забезпечують потреб споживання населення області за деякими видами продуктів харчування. Аграрний сектор не в змозі забезпечити достатню зайнятість та гідний дохід для сільського населення. Слабкі можливості для зайнятості та занепад соціальної інфраструктури в сільських і приміських місцевостях є ключовими причинами низького рівня життя і, як наслідок – відтоку молоді, загального старіння та депопуляції населення. Село швидкими темпами втрачає культурну, соціальну та економічну інфраструктуру, внаслідок чого стало неперспективним для молоді і фактично вимирає – як правило, там живуть люди старшого віку. виправлення таких тенденцій потребує всебічного підходу до розвитку села, головним чином, за допомогою політики і втручання органів влади (обласних і місцевих), доповнених заходами, що планується виконуватися в межах цієї Стратегії.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 1.В.1. Створення сільськогосподарського виробництва на основі розвитку фермерства

Завдання 1.В.2. Розвиток переробної промисловості в агропромисловій сфері

Очікувані результати:

- підвищення ефективності та продуктивності сільськогосподарського виробництва;
- збільшення доходів агровиробників;
- покращення соціального стану сільських територій;
- зменшення відтоку населення з сільської місцевості.

Індикатори досягнення цілі:

- валовий обсяг продукції сільгоспвиробництва;
- валовий обсяг продуктів харчування;
- поголів'я великої рогатої худоби;
- кількість фермерських господарств;
- середній дохід на одного працюючого у сільських громадах.

Оперативна ціль 1.С. Диверсифікація економіки монопрофільних міст

Оскільки більшість промислових центрів області виникли та розвивалися навколо родовищ корисних копалин, саме вони на цей час є економічними локомотивами області, інвестиційно привабливими та такими, що забезпечують 80 % надходжень до бюджетів усіх рівнів. Разом з тим більша частина адміністративно-територіальних одиниць області є дотаційними, мають обмежені ресурси для розвитку, є малопривабливими для проживання населення.

Монопрофільні міста є залежними від стану глобальної економіки в частині кількості працюючих на містоутворюючих підприємствах в силу значної експортної складової у структурі їх валового продукту і, відповідно, коливань світового ринку.

Сфери економіки, орієнтовані на регіональний та український ринки, слабо представлені.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 1.С.1. Створення у малих монопрофільних містах області бізнес-інкубаторів, технопарків та інше.

Завдання 1.С.2. Створення у монопрофільних містах інфраструктури підтримки розвитку бізнесу, зокрема, інженерно-технічної та транспортної; супровід інвестицій для подолання бюрократичних перешкод, спрощення дозвільних процедур, навчання тощо

Очікувані результати:

- розвиток малого та середнього бізнесу;
 - зменшення рівня безробіття у монопрофільних містах області.
-

Індикатори досягнення цілі:

- кількість новостворених підприємств у монофункціональних містах;
- частка інноваційно-орієнтованих підприємств по області;
- рівень безробіття, середній дохід на душу населення у монопрофільних містах області;
- чисельність та вікова структура населення у монопрофільних містах.

Оперативна ціль 1.D. Розвиток туристичної сфери

Як свідчить світовий досвід, туристична галузь на сьогоднішній день є однією з найбільш рентабельних.

Курортно-туристична інфраструктура регіону включає в себе більше 90 закладів оздоровлення та відпочинку, понад 130 підприємств з розміщення, а також широкий спектр культурно-дозвільних закладів. У ряді районів області функціонують 14 садиб сільського «зеленого» туризму. В області під охороною держави перебуває понад 6 тисяч пам'яток історії та культури, серед яких 23 – національного значення, працює 131 музей різної форми власності.

Результати соціально-економічного аналізу свідчать, що в області існують проблеми, пов'язані з розвитком туризму, які неможливо розв'язати засобами тільки територіального чи галузевого управління, для цього необхідні регіональна програмна підтримка та комплексний підхід, координація діяльності з іншими галузевими управліннями місцевих органів виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та міжгалузева координація.

Досягнення даної оперативної цілі буде забезпечено через формування унікальних і різноманітних туристичних продуктів регіону, просування їх на внутрішньому та міжнародному ринках шляхом рекламно-інформаційних кампаній, створення туристичних кластерів та туристичної інфраструктури, яка б відповідала сучасним стандартам.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 1.D.1. Створення туристичних кластерів

Завдання 1.D.2. Розвиток промислового, зеленого, історичного, подієвого, фольклорного, екстремального та інших видів туризму

Завдання 1.D.3. Розвиток інфраструктури туризму

Очікувані результати:

- створення туристично-привабливого іміджу Дніпропетровщини для місцевого населення, громадян України та іноземних громадян;
- створення умов для активного промоутингу області серед гостей;
- створено базу даних об'єктів туризму, сформовано попит на туристичні послуги.
- забезпечено постійну доступність упродовж року різноманітних об'єктів історичного, етнокультурного, промислового туризму.
- забезпечено постійний маркетинг та створення туристичного бренду області; підвищено обізнаність потенційних відвідувачів про цікаві туристичні

місця, послуги з подорожування, відпочинку, розселення, громадського харчування тощо.

Індикатори досягнення цілі:

- збільшення дохідної бази бюджетів (місцевого, обласного) за рахунок туристичної галузі;
- кількість відвідувачів області з метою туризму;
- кількість фестивалів, форумів, загальнонаціональних та міжнародних змагань, інших масово-розважальних заходів на рік;
- кількість позитивних відгуків туристів;
- середньорічні інвестиції в галузь;
- середні витрати туриста під час перебування в області.

Висновок: Успішна реалізація першої стратегічної цілі (цілі А) розвитку області має сприяти перетворенню економіки регіону з повільно зростаючої, базованої на великих енергозатратах та виснаженні навколишнього природного середовища, економіки з великою асиметрією розвитку окремих територій області, у більш модерну, базовану на інноваціях, активності підприємців економіку, що ґрунтується на оптимальному розміщенні економічних суб'єктів та ощадливому використанні природних ресурсів регіону.

Таким чином, підтримка процесів зменшення економічних дисбалансів та розвитку наукоємних та інноваційних виробництв, диверсифікація економіки малих монопрофільних міст, підтримка сільських територій та агровиробника, політика більш рівномірного розміщення інвестицій, пошук шляхів комерціалізації науки, співпраця бізнесу та науково-дослідних установ, розвиток однієї з найбільш рентабельних у світі туристичної сфери сприятимуть досягненню стратегічної цілі А.

<p>Стратегічна ціль 2 Екологічна та енергетична безпека</p>

Обґрунтування вибору стратегічної цілі

Забезпечення екологічної та енергетичної безпеки є найактуальнішим питанням для населення Дніпропетровської області.

Незважаючи на те, що в останні роки в області спостерігається тенденція до зменшення антропогенного тиску на довкілля, рівень техногенного навантаження залишається дуже високим. Екологічні проблеми в області пов'язані, зокрема з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря. Промислові підприємства гірничо-металургійного, паливно-енергетичного, хімічного комплексів і транспорт є основними джерелами забруднення повітряного басейну.

Основними забруднювачами довкілля у 2018 р. залишалися підприємства металургійної, добувної промисловості та виробники електроенергії. Найбільш екологічно небезпечними видами економічної діяльності є видобування металевих руд, виробництво електроенергії, чавуну, сталі та феросплавів.

Отже, основними екологічними проблемами області залишаються:

- забруднення атмосферного повітря викидами від промислових підприємств та автотранспорту;

- забруднення водних об'єктів скидами із зворотними водами промислових підприємств та підприємств житлово-комунального господарства;
- утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості, а також поводження з відходами I – III класів небезпеки;
- порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону та забруднення підземних водоносних горизонтів;
- підтоплення земель та населених пунктів регіону,
- поширення екзогенних геологічних процесів;
- охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори, проблеми природно-заповідного фонду.

Що стосується енергетичної безпеки, слід зазначити, що вже майже 10 років на території області постійно реалізуються програми щодо підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергетичних ресурсів, які передбачають удосконалення існуючих технологій на діючих підприємствах; формування значних комплексних цільових інноваційних проєктів, що мають регіональне та національне значення; зниження рівня питомих паливно-енергетичних витрат; здійснення розрахунків за спожиті енергоресурси тільки за показниками приладів обліку для всіх категорій споживачів; здійснення заходів із популяризації серед широких верств населення ефективного та ощадливого споживання паливно-енергетичних ресурсів; сприяння висвітленню цього питання у навчальних закладах області; створення системи підтримки просування інноваційних продуктів на ринку енергоефективності та енергоспоживання.

Разом з тим, ці програми не дають належного результату. Питання щодо забезпечення енергоефективності та зменшення обсягів споживання енергетичних ресурсів у Дніпропетровській області є дуже актуальними, що також підтверджується високим рівнем енергоємності валового регіонального продукту, значною часткою нетехнічних втрат енергоносіїв та відсутністю чіткого співфінансування з державного бюджету заходів з енергозбереження.

На підставі результатів соціально-економічного аналізу розвитку області та описаних вище проблем визначено **оперативні цілі** з реалізації стратегічної цілі Б, які далі декомпонуються до рівня конкретних завдань і проєктів (табл. 7.2):

Таблиця 7.2

Оперативні цілі для реалізації стратегічної цілі Б

Код цілі	Зміст
Оперативна ціль 2.А.	Створення умов для поліпшення стану довкілля
Оперативна ціль 2.В.	Підвищення ефективності управління відходами
Оперативна ціль 2.С.	Забезпечення енергоефективності та розвиток альтернативної енергетики
Оперативна ціль 2.Д.	Розвиток екомережі та рекреаційних зон

Обґрунтування вибору оперативних цілей

Оперативна ціль 2.А. Створення умов для поліпшення стану довкілля

На підставі результатів соціально-економічного аналізу ситуації в області, визначено, що для реалізації стратегічної цілі щодо забезпечення екологічної та

енергетичної безпеки потрібно створити умови для поліпшення стану навколишнього середовища.

Найбільшими забруднювачами території області є м. Кривий Ріг (267,4 тис. т, або 43,5 % від загального обсягу Дніпропетровської області), м. Каменське (103,3 тис. т, або 16,8 % відповідно), м. Дніпро (47,1 тис. т., або 7,7 % відповідно). Саме у цих містах – найбільше усього викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Також наносять шкоду довкіллю підприємства добувної промисловості (наприклад, під час розроблення кар'єрів було викинуто в атмосферу 188,7 тис. т (30,7 %) шкідливих речовин від загального обсягу викидів по області). Частина викидів від підприємств постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у загальному обсязі викидів становить 9,0 %, від переробної промисловості – 58,0 %, від транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 0,4 %, підприємств, які спеціалізуються на водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами – 1,2 %.

Основними забруднювачами довкілля у 2018 р. залишалися підприємства металургійної, добувної промисловості та виробники електроенергії. Найбільш екологічно небезпечними видами економічної діяльності є видобування металевих руд, виробництво електроенергії, чавуну, сталі та феросплавів.

Скиди зворотних вод у поверхневій водній об'єкті у 2018 р. склали 692,8 млн. м³, з них забруднених – 233,9 млн. м³ (без очистки – 93,7 млн. м³; недостатньо очищених – 140,2 млн. м³); нормативно чистих без очистки – 343,2 млн. м³; нормативно очищених – 115,7 млн. м³.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 2.А.1. Зменшення рівня забруднення повітряного басейну області

Завдання 2.А.2. Захист водних ресурсів

Завдання 2.А.3. Поліпшення стану земельних ресурсів

Очікувані результати:

- покращення екологічного стану на території області в цілому;
- зменшення рівня забруднення повітряного басейну області;
- регулярне виконання робіт по очищенню річки Дніпро;
- ефективна система захисту земельних ресурсів від попадання в них забруднених вод, твердих та рідких побутових та промислових відходів.

Індикатори досягнення цілі:

- показники зменшення рівня забруднення повітряного басейну області;
 - показники зменшення рівня забруднення шкідливими речовинами земельних ресурсів;
 - показники зменшення рівня забруднення водного басейну області*.
-

Оперативна ціль 2.В. Підвищення ефективності управління відходами

В області накопичено понад 10,7 млрд. т промислових відходів. За цим показником область займає 1-е місце в Україні, питома вага області за обсягами накопичених відходів становить 82,6 % від загального показника по Україні.

Більша частина розміщених відходів мають велику кількість ресурсоцінних компонентів, які можна вилучити з метою одержання якісної та дешевої сировини. Рециклінг відходів має велике екологічне значення, оскільки сприяє захисту довкілля від негативного впливу та забезпечує ощадливе використання матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів.

На підприємствах області протягом 2018 р. утворилося 243,6 млн. т відходів (69,2 % від загального обсягу в Україні). Із загального обсягу утворених відходів 26,3 тис. т становили відходи I – III класів небезпеки. Переважна їх більшість використовується повторно або передається спеціалізованим підприємствам для подальшої утилізації.

Разом з тим, кількість підприємств, що займаються переробкою твердих промислових та побутових відходів на території області, не є достатньою, що є загрозою не тільки для екологічної безпеки мешканців області, а й для санітарно-епідеміологічної безпеки території в цілому.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 2.В.1. Розвиток системи управління твердими побутовими відходами

Завдання 2.В.2. Поліпшення системи управління промисловими відходами

Завдання 2.В.3. Створення виробництв із сортування та переробки твердих промислових та побутових відходів

Завдання 2.В.4. Покращення санітарно-епідеміологічного стану області

Очікувані результати:

- вдосконалення системи управління твердими побутовими відходами;
- підвищення ефективності системи управління промисловими відходами;
- сприяння створенню виробництв з переробки твердих промислових та побутових відходів;
- забезпечення належного санітарно-епідеміологічного стану області.

Індикатори досягнення цілі:

- ліквідація стихійних сміттєзвалищ на території області та населених пунктів (кількісні показники);
 - рівень сплати підприємствами та населенням за утилізацію твердих відходів;
 - зниження (а у подальші роки й повне припинення) зростання обсягів накопичених твердих промислових та побутових відходів;
 - валовий обсяг товарної вторинної сировини, видобутої з твердих промислових та побутових відходів;
 - режим самоокупності підприємств з переробки твердих промислових та побутових відходів;
-

- зниження кількості гострих інфекційних захворювань, таких як дизентерія, ящур, сказ, лептоспіроз та інші, що є наслідком покращення санітарно-епідеміологічного стану в області.

Оперативна ціль 2.С. Забезпечення енергоефективності та розвиток альтернативної енергетики

Промисловий комплекс області є одним з найбільш витратних за обсягами споживання енергоносіїв на одиницю продукції, що є одним з головних факторів не конкурентоспроможності цих видів продукції на світових ринках.

Ситуація з енергоспоживанням у комунальній сфері також негативна. Енергоефективність більшості будинків житлового сектору, що проектувалися та будувалися ще за радянські часи не відповідає сучасним стандартам.

З іншого боку, хоча область має достатні енергогенеруючі потужності для забезпечення власного промислового комплексу та потреб населення, ефективність їх роботи та рівень техногенної безпеки є незадовільними. Придніпровська ТЕС знаходиться в експлуатації понад 60 років і на даний час є технологічно застарілою з високим ступенем фізичного зносу. Крім того, всі три теплові електростанції області працюють на вугіллі, що створює значне навантаження на екосистему області.

Середньодніпровська ГЕС у м. Кам'янському вже декілька десятиріч знаходиться у аварійному стану, прорив греблі погрожує затопленням прибережних житлових районів м Дніпра та Кам'янського, а також затоплення сховища радіоактивних відходів поблизу смт Таромське, що погрожує викидами радіоактивних речовин до річки Дніпро. Застарілість об'єктів електроенергетики області призводить до не конкурентоспроможності вітчизняної енергетичної галузі на світових ринках.

У області є позитивний досвід виробництва сонячної та вітрової електроенергії, але ці потужності занадто малі, на них створюється близько 1% електроенергії, що виробляється в області.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 2.С.1. Зменшення обсягів енергоспоживання

Завдання 2.С.2. Збільшення частки альтернативних джерел в енергетичному балансі області

Завдання 2.С.3. Розвиток системи індивідуального опалення та обліку споживання енергії

Очікувані результати:

- зменшення негативного впливу підприємств енергетичного сектору на екосистему області;
- розвиток альтернативних джерел енергії;
- зменшення ризиків техногенних катастроф;
- зменшення ціни на опалення для населення у зимовий час, громадяни будуть сплачувати тільки за фактично отримані послуги;
- підвищення відсотку оплати населенням послуг з опалення.

Індикатори досягнення цілі:

- показники обсягу енергоспоживання комунальними закладами та приватним сектором;
- відсоток оплати населенням послуг з опалення;
- відсоток електроенергії виробленої з альтернативних джерел енергії у загальному обсязі споживання електроенергії в області;
- кількість встановлених систем індивідуального опалення;
- відсоток домогосподарств, що мають індивідуальне опалення або лічильники тепла.

Оперативна ціль 2.D. Розвиток екомережі та рекреаційних зон

Однією з найбільш гострих проблем для жителів промислових міст області є відсутність екологічно чистих та безпечних місць відпочинку, що опосередковано проявляється через збільшення кількості захворювань, психічних розладів, не благополучну криміногенну ситуацію та інші негативні фактори. Для покращення якості життя громадян, необхідно створити для них не тільки робочі місця, але й можливості для активного відпочинку та проведення дозвілля.

Найбільш екологічно чистим районом області є Магдалинівський, Царичанський райони, але вони знаходяться на значній відстані від найбільших промислових міст області. Інші сільські райони відчувають значний техногенний та антропогенний вплив.

Тому містяни фактично позбавлені можливостей відпочинку «на природі» у екологічно чистих місцях, зеленого туризму вихідного дня.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 2.D.1. Розвиток рекреаційних зон навколо великих промислових міст

Завдання 2.D.2. Створення екологічних чистих сільських районів

Очікувані результати:

- створення місць відпочинку для мешканців міст області;
- покращення екологічної безпеки у сільських районах області;
- збільшення тривалості та якості життя мешканців сільських районів;
- сприяння розвитку зеленого туризму, і відповідно підвищення зайнятості, економічне зростання сільських районів.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість екологічно чистих зон відпочинку на відстані до 50 кілометрів від великих промислових міст області;
- кількість людей, що відпочили у цих зонах відпочинку за рік;
- зростання бюджету сільських громад від надання послуг зеленого туризму;
- позитивна динаміка статистики захворювань та тривалості життя у великих промислових містах та екологічно забруднених сільських районах.

Висновок: Успішна реалізація другої стратегічної цілі Б розвитку області має сприяти створенню умов для поліпшення стану довкілля, зменшенню рівня забруднення повітря, водних та земельних ресурсів, підвищенню ефективності управління відходами, створенню виробництв з їх перероблення, покращенню санітарно-епідеміологічного стану області, забезпеченню енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики, у тому числі, розвитку системи індивідуального опалення та обліку споживання енергії, розвитку екомережі та рекреаційних зон навколо міст, підтримка належного екологічного стану сільських територій.

Стратегічна ціль 3 **Забезпечення якісних умов життя**

Обґрунтування вибору стратегічної цілі

Дніпропетровщина протягом усього ХХ сторіччя розвивалась як великий промисловий центр країни, основний акцент розвитку був спрямований на отримання максимального прибутку власниками промислових підприємств (на початку сторіччя) та виконанні завдань уряду за радянські часи. За такої стратегії забезпеченню якості надання соціально-гуманітарних та житлово-комунальних послуг не приділялося достатньо уваги. Як наслідок, за показниками якості надання вказаних видів послуг область значно відстає від більшості регіонів України, не кажучи вже про європейські країни.

Місія Дніпропетровської області визначена як «примноження людського капіталу на основі створення комфортних та безпечних умов життєдіяльності...», тому підвищення якості соціально-гуманітарних та житлово-комунальних послуг для населення є одним з основних факторів збереження та розвитку людського капіталу. Для збільшення тривалості життя, подовження активного працездатного віку середньо статистичного громадянина дуже важливе значення має якість медичного обслуговування населення.

Одним з головних факторів підвищення конкурентоспроможності економіки області та розвитку наукоємних виробництв є кваліфікація робочої сили, що напряму залежить від якості надання освітніх послуг – шкільної та позашкільної освіти, фахової перед вищої та вищої освіти. Тому без покращення якості освітніх послуг до європейського рівня, неможливим є досягнення стратегічної цілі А – підвищення економічної конкурентоспроможності регіону.

З іншого боку, покращення якості освітніх послуг позначиться на кваліфікації робочої сили, що в умовах відставання соціальної сфери в Україні неодмінно призведе до збільшення міграції робочої сили, особливо талановитої молоді за кордон. Одним з факторів запобігання цьому є покращення якості житлово-комунальних послуг до європейського рівня, Особливо це стосується сільських районів, де якість житлово-комунальних послуг традиційно є нижчими ніж у містах.

Іншою складовою якості життя, що також значно впливає на міграцію високо кваліфікованої робочої сили та рівень задоволення населення є розвиток фактичної, а не формальної демократії. Мешканці області мають відчувати втілення у життя європейських принципів народовладдя – орієнтація на людину, можливість

для громадян впливати на прийняття найважливіших для суспільства рішень. Розвиток демократії, зокрема у одній з її новітніх форм – е-демократії, є важливим фактором підвищення активності населення, насамперед молоді, особистого вибору кожної людини – виїжджати за кордон, ти залишатися або повертатися в Україну.

На підставі результатів соціально-економічного аналізу розвитку області та описаних вище проблем визначено **оперативні цілі** з реалізації стратегічної цілі В, які далі декомпозуються до рівня конкретних завдань і проєктів (табл. 7.3):

Таблиця 7.3

Оперативні цілі для реалізації стратегічної цілі В

Код цілі	Зміст
Оперативна ціль 3.А.	Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій
Оперативна ціль 3.В.	Підвищення до європейського рівня якості житлово-комунальних послуг
Оперативна ціль 3.С.	Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів
Оперативна ціль 3.Д.	Підвищення ефективності публічного управління, інформатизація суспільства та розвиток е-демократії

Обґрунтування вибору оперативних цілей

Оперативна ціль 3.А. Розвиток інфраструктури регіону, благоустрій територій

Одним із завдань примноження людського капіталу є створення комфортних та безпечних умов життєдіяльності для кожного громадянина. На цей час, за показниками рівня комфорту та безпеки мешкання у населених пунктах Дніпропетровської області значно нижчий, ніж середній по країні.

Так, якісне житло не є доступним для більшості мешканців області. Старих житловий фонд, представлений «сталінками», «хрущовками» та «брежнівками», не в змозі задовольнити зростаючі потреби мешканців, а нове житло є недоступним для більшості громадян за ціною. Тому для забезпечення якісних умов мешкання та збереження людського капіталу необхідно оновлювати житловий фонд, орієнтуючись на житло для страт «середній-вищий», «середній-середній» та «середній-нижчий». Надання соціального житла є одним з ефективних факторів залучення до громади молодих спеціалістів – лікарів, вчителів, інженерів тощо.

Якість мешкання на території залежить не тільки від якості житлового фонду, але також від інфраструктурного комплексу – якості доріг, вуличного освітлення, зелених насаджень, дитячих майданчиків, місць для відпочинку тощо.

Високий рівень концентрації виробництва, щільна заселеність території обумовили розвиток транспортної системи області. Її транспортна мережа – невід’ємна частка усієї мережі України.

Автомобільний транспорт – один із основних при перевезенні вантажів і пасажирів у межах області. Найбільшим автотранспортним вузлом області є

Дніпро. Мережа шосейних доріг зв'язує його з усіма містами і селищами міського типу області та іншими областями України.

Всього мережа автомобільних доріг державного значення загального користування в Дніпропетровській області складає 2977,8 км, в тому числі:

- міжнародні – 468,8 км,
- національні – 521,4 км,
- регіональні – 194,8 км,
- територіальні (дороги Т-типу) – 1792,8 км.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 3.А.1. Розвиток житлового будівництва

Завдання 3.А.2. Благоустрій населених пунктів (освітлення, дороги тощо)

Завдання 3.А.3. Розвиток інфраструктури територій

Завдання 3.А.4. Обладнання зон відпочинку (парків, скверів, зелених зон, пляжів тощо)

Очікувані результати:

- підвищення якості життя населення;
- рівень задоволення якістю життя у сільських громадах області;
- чисельність сільського населення, показник механічної міграції;
- люди, особливо молоді, залишаються жити й працювати на батьківщині, а не виїжджають за кордон;
- створення умов для забезпечення житлом молодих спеціалістів у сільських громадах.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість уведеного в експлуатацію нового житла, у т.ч. соціального;
- зменшення кількості громадян, що виїжджають за кордон на тимчасове або постійне проживання;
- кількість новостворених зон відпочинку;
- рівень задоволення населення умовами проживання, життєдіяльності та відпочинку (за результатами соціальних досліджень).

Оперативна ціль 3.В. Підвищення до європейського рівня якості житлово-комунальних послуг

Сфера житлово-комунального господарства є великою частиною національної економіки та має значний вплив на її розвиток. У багатьох країнах світу показники діяльності у житлово-комунальній сфері визначають рівень соціально-економічного розвитку держави і суспільства в цілому.

На жаль, стан житлово-комунального господарства як сектора економіки області вкрай складний, що обумовлено дотаційністю, високою витратністю утримання, відсутністю «здорової» конкуренції на ринку надання послуг у житлово-комунальній сфері, низьким рівнем технічного стану основних фондів, неприпустимо високими втратами енергії, тепла, води та інших ресурсів, недостатньою кількістю альтернативних служб, а також недосконалістю

нормативно-правової бази. Існуючий рівень житлово-комунальному послуг, сучасний стан підприємств і організацій цього сектору економіки, комунальна інфраструктура знаходяться не просто у незадовільному, а навіть у катастрофічному стані, що призводить до невдоволення населення.

Тому вирішувати проблеми житлово-комунального господарства в області потрібно починати якомога швидше – гострота і масштаб проблем у цій сфері очевидні – сучасний стан інженерних мереж і споруд свідчить про те, що житлово-комунальна сфера терміново потребує реалізації дуже великого комплексу заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня захисту та підтримки об'єктів інфраструктури та надання якісних житлово-комунальних послуг, і ця проблема практично не має резервів часу для її вирішення

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 3.В.1. Покращення комунального обслуговування населення

Завдання 3.В.2. Розвиток системи громадського транспорту

Завдання 3.В.3. Покращення системи водопостачання та водовідведення

Завдання 3.В.4. Забезпечення безпеки життєдіяльності та розвиток системи цивільного захисту населення

Очікувані результати:

- підвищення якості надання житлово-комунальних послуг;
- зручний та доступний громадський транспорт;
- забезпечення населення усього регіону якісними послугами водопостачання та водовідведення;
- підвищення безпеки життя та пересування;
- покращення криміногенної ситуації;
- створення належної системи цивільного захисту в громадах.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість скарг від населення на організації, що надають житлово-комунальні послуги;
 - частка невдоволеного населення послугами громадського транспорту (кількість скарг);
 - зменшення кількості аварій с системі водопостачання та водовідведення;
 - кількість населених пунктів, не забезпечених на 100% питною водою;
 - кількість встановлених лічильників води;
 - вартість послуг водопостачання для населення та підприємств;
 - зменшення кількості ДТП на дорогах;
 - зменшення кількості правопорушень;
 - обсяг збитків від пожеж, повенів, землетрусів та інших стихійних лих на рік;
 - рівень довіри населення до органів цивільного захисту (за даними соціальних досліджень).
-

Оперативна ціль 3.С. Забезпечення якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів

На відміну від більшості областей України, Дніпропетровщина відрізняється досить високим ступенем урбанізації, а відповідно, низькою питомою вагою сільського населення. Як географічну особливість області, слід відзначити її велику протяжність зі заходу на схід майже на 300 км, наявність природного бар'єру – ріки Дніпро, що розділяє територію області на дві частини з обмеженою кількістю мостів та переправ, що погіршує комунікаційні можливості в межах області, зменшує доступність соціальних послуг для певної частини населення.

Разом з тим, за оцінками експертів, подальша концентрація міського населення може спричинити загальне погіршення соціальної ситуації в області, як то невиправдане підвищення вартості нерухомості у місцях концентрації населення, подальше погіршення стану соціальної інфраструктури сільських населених пунктів через скорочення власних ресурсів громад на утримання інфраструктури, погіршення стану здоров'я населення, що обумовлено складною екологічною та санітарно-епідеміологічною ситуацією як у промислових містах регіону, так і на сільських територіях.

На сучасному етапі ситуація щодо стану здоров'я населення України характеризується значною поширенням хронічних хвороб та соціально небезпечних захворювань. Високими залишаються рівні інвалідності та смертності при меншій за європейські країни середньою тривалістю життя майже на 10 років. На стан здоров'я і відтворення населення негативно впливають якісні показники життя, забруднення довкілля, незадовільні умови праці, поширення інфекційних і паразитарних захворювань, незавершеність реформи сфери медичного обслуговування, недостатній контроль за якістю та вживанням лікарських засобів і біологічно активних домішок, тютюнокуріння, зловживання алкоголем, наркоманія тощо.

Ключовими проблемами охорони здоров'я населення є: недосконала організація системи надання медичної допомоги (проблеми впровадження реформи); брак сучасних медичних технологій, недостатнє володіння ними; низький рівень інформованості як населення так і медиків про сучасні медичні технології, засоби збереження здоров'я та активного дозвілля; недостатність фінансових і насамперед бюджетних, ресурсів для забезпечення ефективної діяльності системи охорони здоров'я.

Також існують проблеми і в інших сферах соціального розвитку громад – культурній, освітній тощо. Особливо це стосується сільських громад, які мають менший значно менший бюджет для розвитку соціальної сфери. Так, система закладів культури та дозвілля у сільських громадах – клуби, бібліотеки, дома культури, знаходиться у переважній більшості у занедбаному стані. Виключення складає лише Слобожанська ОТГ, яка завдяки розташованим на її території великим торговельним підприємствам має профіцит бюджету, на основі чого активно розвивається соціальна інфраструктура.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 3.С.1. Підвищення якості та доступності послуг у сфері охорони здоров'я

Завдання 3.С.2. Розвиток громад (освітня, культурна та інші сфери життєдіяльності громади), зокрема, на засадах партнерства.

Очікувані результати:

- оптимізація мережі медичних закладів в області за критеріями доступності медичних послуг для всіх верств населення;
- тенденція зменшення рівня захворювань;
- зручні та доступні для сімей с дітьми послуги дитячих навчально-виховних закладів;
- реалізація спільних соціально-значущих проєктів з проведення святкових подій, інших культурно-масових заходів;
- підвищення соціальної активності, насамперед молоді.

Індикатори досягнення цілі:

- показники рівня захворюваності у розрізі муніципальних утворень області;
- показники рівня доступності та якості послуг дитячих навчально-виховних закладів;
- кількість реалізованих спільних проєктів органів місцевого самоврядування у соціально-гуманітарній сфері;
- кількість діючих організацій культурного відпочинку та проведення дозвілля у розрізі громад – дитячих гуртків, студій та майстерень народних ремесел, фольклорних колективів та інше.

Висновок: Особливості розвитку області в історичному аспекті передбачають досить рівномірну структуру розселення. Таким чином, виважена соціальна політика, створення умов для подальшого розвитку територіальних громад, виважена реалізація проєктів децентралізації, впровадження практики ефективного використання ресурсів усіх видів органами місцевого самоврядування, подальша підтримка та реалізація проєктів соціального партнерства, створення дійсно якісних умов доступу населення до соціальних послуг, зокрема, у сфері охорони здоров'я, забезпечуватиме можливості високої якості життя на всій території області.

Оперативна ціль 3.D. Підвищення ефективності публічного управління, інформатизація суспільства та розвиток е-демократії

Перехід України на новий виток розвитку економічних, соціальних та політичних відносин після Революції гідності у 2013-2014 рр. поставив нові пріоритети та виклики перед владою, бізнесом та громадськістю. Одним із таких викликів є розвиток та удосконалення системи публічного управління в країні та її регіонах. Саме публічне управління є каталізатором розвитку територіальних громад регіону, і не тільки в аспекті інфраструктури, але й в напрямку розбудови демократії, розвитку відносин та діалогу між суспільством, публічними інституціями та бізнесом.

Однією з базових основ формування ефективного публічного управління є електронна демократія. Упровадження інструментів електронної демократії та електронного урядування, цифровізація, забезпечення повного та зручного доступу до використання інформаційних технологій і сервісів на всіх територіях регіону, надання адміністративних та інших послуг в електронному вигляді розширює можливості розвитку суспільства, забезпечує участь мешканців громад у громадській і політичній діяльності.

І хоча вплив інформаційного суспільства на розвиток інституцій демократії все ще важко виміряти, саме цифровізація відкриває нові можливості впливу на політичну систему з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Їх поява виводить суспільні відносини на якісно новий рівень, забезпечуючи зворотний зв'язок між владою і громадянами. Населення інтегрується у процес прийняття рішень з найважливіших суспільних проблем через сучасні інформаційно-комунікативні технології (організація он-лайн голосувань, інтерактивних опитувань громадської думки, громадських експертиз, роботи зі зверненнями громадян тощо). Такі властивості електронної демократії, як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережевих спільнот, можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної системи публічного управління в цілому.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 3.D.1. Розвиток електронного урядування та інформатизації суспільства

Завдання 3.D.2. Підвищення якості надання адміністративних послуг (е-послуг)

Завдання 3.D.3. Розвиток системи соціальних комунікацій та зв'язків з громадськістю

Очікувані результати:

- створення ЦНАП в усіх районах області;
- спрощення процедур надання адміністративних послуг через інтернет-середовище;
- забезпечення належним інтернет-зв'язком та іншими засобами комунікації всіх верств населення та організацій;
- розвиток та поширення інструментів у-демократії та е-урядування.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість інтернет-користувачів у розрахунку на 100 осіб;
- кількість публічних послуг, що надаються в електронному вигляді;
- кількість ЦНАПів в області;
- якість надання послуг ЦНАПами (скарги, результати опитування)

Висновок: Успішна реалізація третьої стратегічної цілі В розвитку області має сприяти розвитку інфраструктури регіону та благоустрою його територій; підвищенню до європейського рівня якості надання житлово-комунальних послуг;

забезпеченню якості соціально-гуманітарних послуг на рівні провідних європейських стандартів; підвищенню ефективності публічного управління та впровадження інструментів е-демократії та е-урядування на рівні регіону.

Стратегічна ціль 4 Розвиток людського потенціалу

Оперативна ціль 4.А. Формування конкурентоспроможного інтелектуального капіталу

Внаслідок демографічних коливань останніх років система освіти, у першу чергу вищої, переживає період гострого дефіциту осіб що навчаються – школярів, студентів, слухачів, магістрантів та аспірантів тощо. Разом з тим, розвиток світового ринку навчальних послуг демонструє тенденції до зростання потреб. Захист системи освіти як економічної галузі та одного з основних інструментів розвитку людського капіталу, її подальший розвиток, інтеграція у Європейський освітній простір, системна робота з промоції освітнього простору Дніпропетровщини зможуть забезпечити не тільки зменшення виїзду молоді на навчання за кордон, але й приплив її на територію області.

Особливості економіки області, потреби місцевого ринку праці вимагають реорганізації та розвитку системи професійно-технічної освіти, коледжів для підготовки кваліфікованих спеціалістів, затребуваних на місцевому ринку праці, у тому числі, у перспективі до 2027 року.

Сучасні принципи оцінки інвестиційної привабливості території включають також оцінку підготовки робочої сили, а також можливостей отримання освітніх послуг. З метою створення рівних умов для отримання якісного навчання передбачається сформувані та розвивати освітні округи з урахуванням структури населення області.

Реалізація операційної цілі Г.1. здійснюватиметься на території усієї Дніпропетровської області. Проекти розвитку вищої освіти – будуть визначати точки економічного зростання.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 4.А.1. Розвиток сучасної високоякісної системи освіти, у тому числі професійної, вищої освіти та науки

Завдання 4.А.2. Розвиток кадрового потенціалу

Завдання 4.А.3. Підвищення громадської активності мешканців

Очікувані результати:

- вдосконалено мережу закладів фахової передвищої, професійної та вищої освіти;
- більш гнучка, практично орієнтована, доступна для населення система освіти;
- проводиться систематичний моніторинг ринку праці та узгодження навчальних програм із потребами ринку праці;

- система вищої освіти регіону готова до надання освітніх послуг за міжнародними стандартами, дипломи вітчизняних навчальних закладів котируються у європейських роботодавців;
- дієвою є модель учнівського самоврядування;
- створені та діють органи самоорганізації населення в усіх населених пунктах області;
- реалізуються громадські компанії щодо покращення благоустрою населених пунктів;
- забезпечено збереження культурної спадщини та традицій Дніпропетровщини.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість (обсяг фінансування) конкурсів за програмами підтримки територіальних громад;
- кількість освітніх навчальних закладів;
- кількість проєктів регіонального розвитку за участю громад;
- обсяг залучених коштів у реалізацію проєктів регіонального розвитку за участю громад;
- забезпеченість закладами освіти сільських територій;
- показники працевлаштування випускників за отриманою спеціальністю;
- кількість студентів в освітніх закладах різного рівня;
- кількість іноземних студентів.

Оперативна ціль 4.В. Забезпечення умов для здорового та культурного розвитку населення

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я до 80 % молодого покоління не отримує належного фізичного навантаження, необхідного для здорового розвитку організму. Причиною цього є різкі зміни образу життя, більшість підлітків віддає перевагу сидінню з гаджетами замість активних рухів, прогулянок і заняттям спортом. Наслідками таких змін є погіршення стану здоров'я нації, якщо тенденція не збережеться надалі, наступні покоління будуть просто фізично нездатними для нормального активного життя.

З іншого боку, спорт в Україні здебільшого стає елітарним. Існуючі спортивні заклади орієнтовані або на професійних спортсменів, або на шари суспільства з рівнем доходу вище середнього. Тому все частіше молодь намагається задовольнити потреби у фізичних вправах займаючись вуличними видами спорту, і як наслідок – підвищений травматизм, хуліганство, розповсюдження наркоманії та інше.

Для забезпечення успішності реалізації даної оперативної цілі пропонуються такі завдання:

Завдання 4.В.1. Розвиток культури та збереження об'єктів культурної спадщини

Завдання 4.В.2. Розвиток фізичної культури та спорту, дозвілля

Завдання 4.В.3. Підвищення ефективності реалізації державної молодіжної та сімейної політики

Очікувані результати:

- збільшення відсотку населення, що віддає перевагу організованому культурному проведенню дозвілля, заняття активними видами фізкультури і спорту;
- покращення культурного рівня населення;
- зменшення травматизму серед молоді;
- покращення стану здоров'я громадян, насамперед, молоді;
- скорочення хуліганства, пияцтва, наркоманії та інших;
- популяризація масових видів спорту;
- зменшення соціальної напруги.

Індикатори досягнення цілі:

- кількість закладів, спортивних площадок для масового зайняття фізкультурою і спортом;
- забезпечення населення закладами культурного відпочинку та дозвілля у розрізі територіальних громад;
- кількість відвідувань культурних заходів на рік;
- відсоток населення, що займається непрофесійними видами спорту;
- відсоток молодих чоловіків, за станом здоров'я придатних до служби в армії;
- кількість молодих сімей;
- кількість молоді, що виїхала на навчання або роботу за кордон;
- задоволення молоді якістю життя (за даними соціальних опитувань).

РОЗДІЛ 8 УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ СТРАТЕГІЇ

8.1. Інституційно-організаційне, науково-комунікаційне та маркетингове забезпечення реалізації стратегії

Реалізація Стратегії є складним багатостороннім процесом, який передбачає виконання одночасно багатьох завдань за участю різних суб'єктів управління. Такими є не тільки структурні підрозділи Дніпропетровської обласної державної адміністрації, які несуть основну відповідальність за виконання Стратегії, а і їх численні партнери з депутатського корпусу, активу територіальних громад області, бізнесу, зовнішні партнери та ін. Усе це ставить питання щодо системи дійового та раціонального управління реалізацією Стратегії.

Інституційно-організаційне забезпечення реалізації Стратегії базується на наступних принципових положеннях:

- несуперечності із стратегіями більш високого рівня (Державною стратегією, галузевими стратегіями);
- забезпечення змістовного взаємозв'язку Стратегії з іншими плановими документами щодо поточної та перспективної діяльності з розвитку регіону;
- своєчасності та попередження;
- персональної відповідальності;

- відкритості та прозорості для громадськості (регулярне оприлюднення звітів з виконання Стратегії на сайтах облдержадміністрації);
- поточної науково-комунікаційної підтримки Стратегії.

Основою управління реалізацією Стратегії є підсумковий документ Стратегії, затверджений сесією Дніпропетровської обласної ради.

На перші три та останні чотири роки складається *План реалізації Стратегії*, до якого включаються.

План реалізації Стратегії є одним з важливих джерел інформації для складання щорічних *Програм соціально-економічного розвитку* (за напрямками) й узгоджується з ними.

Колективним суб'єктом управління Стратегією є Комітет з управління реалізацією Стратегії (КУРС), який створюється розпорядженням голови Дніпропетровської облдержадміністрації.

КУРС очолює перший заступник голови облдержадміністрації. До складу КУРС, окрім ключових працівників облдержадміністрації, включаються також представники депутатського корпусу обласної ради, органів місцевого самоврядування, активні представники громадськості і органів самоорганізації населення, представники підприємницьких кіл і промисловості.

З урахуванням зазначеного можна виокремити наступні *рівні управління реалізацією Стратегії* (рис. 8.1).

Рис. 8.1. Рівні управління реалізацією Стратегії розвитку області

Політичний рівень управління реалізацією Стратегії забезпечується відповідальністю та діяльністю голови облдержадміністрації, голови обласної ради. На цьому рівні визначаються політики реалізації Стратегії, відстежується їх виконання у стратегічній та поточній діяльності, заслуховуються регулярні звіти КУРС, обговорюються на кшталт ухвалення пропозиції щодо внесення змін до Стратегії з урахуванням стану її виконання та актуальних тенденцій, що відбуваються в мінливому конкурентному середовищі реалізації Стратегії.

Технічний рівень управління реалізацією Стратегії виконує КУРС:

- організовує взаємодію структурних підрозділів облдержадміністрації, а також учасників-партнерів виконання Стратегії;
- здійснює моніторинг і контролює виконання та фінансове забезпечення проєктів Стратегії відповідно до її підсумкового документу;
- проводить регулярне кількісне оцінювання рівня виконання проєктів, операційних та стратегічних цілей (пріоритетів) та стратегії у цілому за наведеною нижче методикою;
- здійснює моніторинг досягнення запланованого результату з урахуванням його впливу на рівень соціально-економічних індикаторів (показників) змін ситуації в області;
- аналізує результати кращих проєктів і формує пропозиції щодо їх тиражування на інші населені пункти (громади) області, а також готує пропозиції щодо тиражування касетних проєктів на інші територіальні громади області;
- проводить бенчмаркінг діяльності регіонів-передових аналогів, узагальнює досвід та кращі практики діяльності громад в конкурентному середовищі й формує пропозиції щодо врахування їх у власній Стратегії;
- аналізує дії найближчих регіонів-«конкурентів», ризики та загрози, які можуть від них надійти;
- здійснює підготовку квартальних (піврічних) звітів про стан реалізації Стратегії, надає їх голові облдержадміністрації;
- готує щорічний звіт про стан виконання Стратегії, повний текст якого розміщує на сайті облдержадміністрації в мережі Інтернет;
- формує пропозиції щодо змін до цілей і проєктів Стратегії, індикаторів виконання Стратегії, як відповідь на виявлені виклики, ризики, загрози, можливості.

Засідання КУРС проводяться за рішенням його голови, але не рідше одного разу на квартал.

Поточну підтримку і щоденну координацію ходу реалізації стратегії здійснює **координатор стратегічного планування**, якого призначається головою облдержадміністрації.

Базовою передумовою успішності процесу управління реалізацією Стратегії є *система персональної відповідальності* за виконання елементів Стратегії та Стратегії у цілому. Ця система передбачає декілька рівнів відповідальності:

- на верхньому рівні управління реалізацією Стратегії у цілому застосовується «принцип першого керівника», який передбачає, що загальне керівництво процесом реалізації стратегії здійснює перша особа – голова облдержадміністрації, який поділяє всю повноту відповідальності за реалізацію Стратегії;
 - відповідальність за реалізацію обраних стратегічних цілей (пріоритетів), у тому числі, за смарт-спеціалізацію, покладається, як правило, на його заступників;
 - відповідальність за реалізацію оперативних цілей та завдань покладається, як правило, на керівників відповідних структурних підрозділів облдержадміністрації;
-

- відповідальність за реалізацію проєктів несе призначений керівник проєкту, який очолює команду проєкту.

За необхідністю до базового підсумкового документу Стратегії, затвердженого сесією обласної ради, можуть вноситися **зміни**, які полягають у корегуванні окремих параметрів Стратегії (цілі, проєкти, фінансування, терміни реалізації, виконавці, очікувані результати тощо), причинами чого можуть бути зміни зовнішнього середовища, втрата актуальності визначених стратегічних чи операційних цілей (проєктів) або навпаки набуття актуальності новими цілями (проєктами), результати моніторингу реалізації стратегії і т.п.

Внесення змін до підсумкового документу Стратегії відбувається таким чином:

- на першому етапі командою проєкту ініціюються потрібні зміни та аргументується необхідність їх внесення до плану реалізації Стратегії (всі зміни обґрунтовуються та оформлюються окремим документом, який підписується керівником проєкту та відповідальним за реалізацію відповідної цілі, пріоритету);
- на другому етапі документ подається до КУРС і розглядається на найближчому його засіданні;
- у разі прийняття КУРС запропонованих змін інформація про них доводиться до обласної ради.

Згідно принципу поточної **науково-комунікаційної підтримки Стратегії** протягом її реалізації доручається відповідальним за реалізацію кожної стратегічної цілі (пріоритету), у тому числі, смарт-спеціалізації, протягом кожного року реалізації Стратегії провести якнайменш один науково-комунікативний захід (конференцію чи семінар з напрямів, досвіду й кращих практик реалізації даного пріоритету в Україні та за кордоном із запрошенням фахівців, вчених, провідних практиків; виїзні заїзнення з вивчення передового досвіду; організувати тематичну дискусію у мережі Інтернет; провести дистанційне (очне) навчання з тематики пріоритету тощо).

Важливим напрямом стратегічного управління розвитком Дніпропетровської області є застосування **маркетингового підходу**. Від ефективності та результативності використання цілей маркетингової стратегії залежить, у першу чергу, задоволеність населення послугами, що надаються у відповідній сфері, підвищується довіра до місцевої влади, і, як наслідок, це сприяє цілеспрямованому конструюванню іміджу території області та її населення.

Саме від іміджу громад та території залежить процес залучення зовнішніх інвестицій до розвитку, реалізація перспективних проєктів, активізація інноваційної діяльності, розвиток інших сфер життєдіяльності населення, у т.ч. туристично-культурної, охорони здоров'я, освіти, комунальної та транспортної інфраструктури тощо. Тому одним із завдань органів влади є створення унікального іміджу й бренду Дніпропетровщини, що в цілому сприяє залученню вітчизняних і міжнародних інвесторів у регіон як потенційних ділових партнерів.

8.2. Фінансове забезпечення реалізації стратегії

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок:

- Державного фонду регіонального розвитку;

- коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах;
- субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів регіональних та місцевих цільових програм;
- коштів місцевих бюджетів;
- коштів міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових організацій;
- коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

8.3. Моніторинг та оцінювання ходу реалізації стратегії

8.3.1. Моніторинг ходу виконання Стратегії

Методика реалізації Стратегії передбачає її здійснення в рамках двох послідовних та взаємопов'язаних програмних циклів (етапів):

- перший – 2021 – 2023 роки.
- другий – 2024 – 2027 роки.

На основі моніторингу ходу виконання Стратегії буде здійснюватися оцінка необхідності уточнення чи перегляду окремих елементів Стратегії у контексті нових тенденцій і обставин, що можуть виникати, та впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Моніторинг реалізації Стратегії виконується в двох аспектах (рис. 8.2):

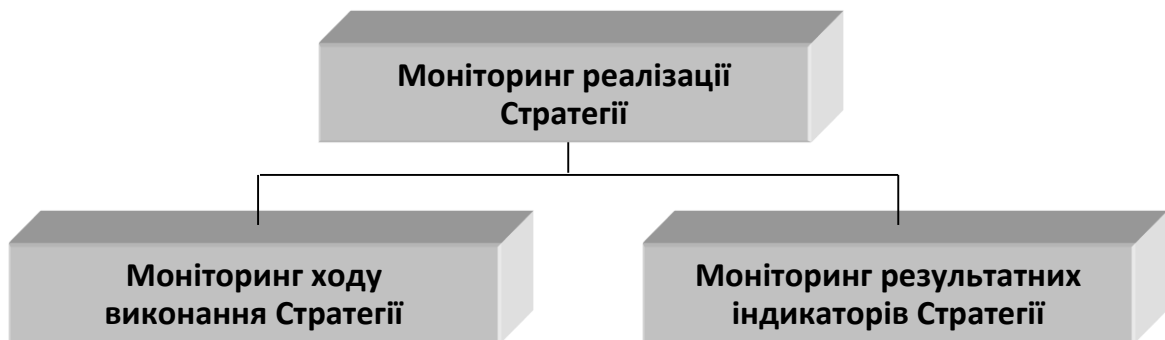

Рис. 8.2. Моніторинг реалізації Стратегії розвитку області

Моніторинг ходу виконання Стратегії має два основних завдання, які виконуються згідно принципу своєчасності та попередження (рис. 8.3).

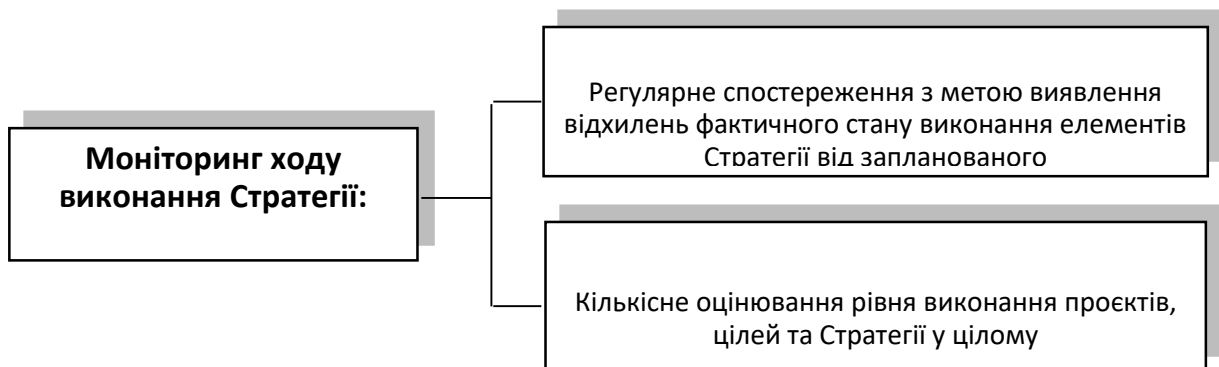

Рис. 8.3. Моніторинг ходу виконання Стратегії розвитку області

Моніторинг ходу виконання Стратегії здійснюється на проектному, цільовому та системному рівнях.

Проектний рівень. На проектному рівні здійснюється моніторинг ходу та оцінювання рівня виконання проєктів. Він виконується за віхами (проміжними опорними точками) реалізації робіт по кожному з проєктів, що визначаються командою проєкту при плануванні етапів його виконання (бажано щоби віха була у кожному кварталі).

Під час моніторингу виконання проєкту проводиться оцінка стану виконання робіт, відхилення від запланованих показників за вартість, часом виконання та якістю отриманого продукту. Також ураховується стан створення продукту проєкту в цілому.

Рівень виконання проєкту (K_p) оцінюється коефіцієнтом по відношенню до планових показників (одиниці – повна відповідність плану) за наступною шкалою (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Шкала оцінювання рівня виконання проєктів (K_p)

Ступінь відхилення від запланованого стану	Незначущі відхилення	Відчутні відхилення	Відставання	Загроза невиконання
Оцінка рівня виконання проєкту, коефіцієнт	0,9 – 1,0	0,75 – 0,89	0,5 – 0,74	менш за 0,5

Кількісна характеристика рівня виконання проєктів здійснюється на основі експертного оцінювання за сукупністю станів виконання робіт проєкту, стану створення його продукту порівняно із запланованим на даний момент рівнем (а не по відношенню до виконання проєкту у цілому).

Наприклад: оцінюється рівень виконання проєкту у момент часу, який складає дві третини запланованого терміну виконання проєкту. Для етапів (робіт) проєкту на цей момент встановлені планові обсяги виконання (чи завдання). Експертна оцінка у даному випадку стосується порівняння планованого на цей момент часу обсягу робіт (завдань) з фактичним їх обсягом. І якщо сумарний стан такий, що існують лише незначні відхилення від плану, оцінка експерта буде знаходитись в інтервалі 0,9 – 1,0 (наприклад, 0,95). Тобто, порівняння фактичного стану здійснюється не по відношенню до завершеного проєкту (у даному випадку воно знаходилось би на рівні десь дві третини виконання: 0,60-0,65).

Окремо здійснюється експертиза фінансового забезпечення проєкту та визначається обґрунтована (уточнена) потреба у поточному фінансуванні проєкту та потреба у фінансуванні проєкту у плановому році

Цільовий рівень. На цільовому рівні здійснюється моніторинг ходу та оцінювання рівня виконання цілей (операційних та стратегічних).

У випадках, коли операційна ціль реалізується кількома проєктами, кількісно оцінка рівня досягнення операційної цілі визначається як середня з оцінок рівня виконання проєктів, що входять до її складу.

За рішенням робочої групи проєктам і цілям можуть надаватися різні коефіцієнти важливості. У такому випадку оцінки можуть підраховуватися як середньозважені.

Наприклад: стратегічна ціль C_{22} складається з трьох операційних (O_{221} , O_{222} , O_{223}) з коефіцієнтами відносної важливості відповідно 0,3; 0,5; 0,2. Оцінки рівня виконання операційних цілей, відповідно, дорівнюють 0,73; 0,66; 0,8. Тоді середня оцінка рівня виконання стратегічної цілі C_{22} буде дорівнювати:

$$C_{22} = 0,75 \times 0,3 + 0,65 \times 0,5 + 0,8 \times 0,2 = 0,71$$

Системний рівень. На системному рівні за аналогічною методикою (як середні або середньозважені оцінки) розраховується рівень виконання кожного пріоритету Стратегії та Стратегії у цілому (через оцінки пріоритетів).

Термін проведення моніторингу ходу виконання стратегії – щоквартально до 15 числа першого місяця чергового кварталу. Безпосередньо організує цю роботу та відповідає за її виконання координатор стратегічного планування зі складу КУРС.

Зведені результати моніторингу ходу виконання Стратегії щоквартально передаються до КУРС з метою обговорення, визначення шляхів реагування на ситуацію та формування пакету змін до Стратегії.

Результати фінансової частини моніторингу (потреба у фінансуванні), зведені по проектах та всім цілям, представляються до КУРС раз на рік (у I кварталі року).

8.3.2. Моніторинг результатних індикаторів Стратегії (оцінювання)

Моніторинг результатних індикаторів Стратегії є складовою моніторингу реалізації Стратегії та базується на наступних трьох блоках індикаторів.

Обов'язковою умовою забезпечення моніторингу реалізації Стратегії є застосування **системи індикаторів**, які використовуються для визначення результативності реалізації Стратегії розвитку області на період до 2027 року.

Як зазначалося вище, у ході моніторингу Стратегії вирішується ціла низка завдань:

- контроль за реалізацією Стратегії в цілому;
- оцінка ступеню просування до стратегічних цілей, досягнення прогресу за операційними цілями;
- аналіз інформації щодо змін зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку регіону для своєчасного уточнення та корегування (актуалізації) цілей Стратегії;
- підтримка в робочому стані органів та структури стратегічного планування.

Моніторинг першого блоку результатних індикаторів виконується як складова моніторингу ходу виконання Стратегії, коли здійснюється експертиза стану виконання етапів (робіт) проекту. При значних відхиленнях у наборі та оцінках вигод громад області, на які впливає проект, можуть бути сформовані пропозиції щодо внесення змін до Стратегії у відповідній частині.

Моніторинг другого блоку результатних індикаторів реалізується при щорічному формуванні звітних даних у терміни, які дозволяють забезпечити звіт статистичною інформацією.

Моніторинг третього блоку результатних індикаторів здійснюється шляхом проведення щорічних соціологічних опитувань мешканців населення області у терміни, які дозволяють урахувати результати опитувань у щорічному звіті КУРС перед обласною радою (у першому кварталі року).

Рис. 8.4. Моніторинг результатів реалізації Стратегії

Разом з тим, моніторинг базується на розгляді обмеженого числа відібраних показників (індикаторів). Індикатори потрібно розділяти на індикатори досягнення: стратегічного бачення; стратегічних цілей; оперативних цілей та виконання проєктів.

Запровадження системи моніторингу передбачає використання індикаторів в рамках концепції **«вхід, процес, продукт, результат»**, на основі якої визначаються індикатори, які поділені на чотири групи:

- вхідні індикатори, що характеризують ресурси та їх обсяг;
- індикатори процесу, що характеризують шлях, за яким здійснюються заходи з визначеними ресурсами;
- індикатори продукту, що характеризують фізичний обсяг товарів та послуг;
- індикатори результату, що характеризують очікувані зміни у суспільстві.

Реалізації Стратегії здійснюється з метою досягнення стратегічного бачення. Відповідно, моніторингу підлягають параметри, які характеризують кількісні та якісні показники його досягнення.

До них належать показники, що використані у соціально-економічному аналізі області, а саме – валовий регіональний продукт на особу, доходи громадян, демографічні показники, рівень екологічного навантаження на одиницю території. У процесі моніторингу ці показники порівнюються із показниками на дату ухвалення Стратегії, а також з відповідними показниками в регіонах, щодо яких здійснювалось порівняння при проведенні соціально-економічного аналізу області на етапі підготовки Стратегії.

Свідченням позитивного результату реалізації Стратегії буде абсолютне зростання показників, а також випередження темпів поліпшення показників (приріст населення на 1000 осіб; ВРП на 1 особу, грн.; доходи громадян, грн.; будівництво житла на 1000 осіб, кв. м; рівень екологічного навантаження) у порівнянні з середньо українськими показниками та показниками регіонів-конкурентів.

Аналогічно загальному моніторингу досягнення стратегічного бачення відбуватиметься моніторинг реалізації стратегічних цілей. Основними кількісними показниками досягнення кожної стратегічної цілі будуть показники, що впливають з переліку проєктів, ініційованих та реалізованих в рамках досягнення кожної стратегічної цілі.

Уніфікована система показників та кількісні індикатори реалізації Стратегії наведено в табл. 8.2 та 8.3.

Показники для моніторингу збираються за результатами кожного року реалізації Стратегії. На основі зібраних даних готується річний звіт та звіт щодо виконання періоду трьохрічного планування.

Річний звіт складається з переліку ключових показників за кожною ціллю, кожним пріоритетом або заходом; містить інформацію про досягнення кожного об'єктивного пріоритету або виконання заходу; оцінку можливостей досягнення поставлених цілей на трьохрічний цикл планування.

Уніфікована система показників

ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ	<ul style="list-style-type: none"> • частка продукції наукоємних та інноваційних виробництв у валовому регіональному продукті області та у об'ємах експорту; • об'єм контрактів у космічній галузі, у тому числі із закордонними партнерами; • кількість створених якісних робочих місць; • валовий обсяг продукції металургійного комплексу області; • частка продукції металургійного комплексу в експорті області; • валовий обсяг продукції сільгоспвиробництва; • валовий обсяг продуктів харчування; • поголів'я великої рогатої худоби; • кількість фермерських господарств; • середній дохід на одного працюючого у сільських громадах; • кількість новостворених підприємств у монофункціональних містах; • частка інноваційно-орієнтованих підприємств по області; • рівень безробіття, середній дохід на душу населення у монопрофільних містах області; • чисельність та вікова структура населення у монопрофільних містах; • збільшення дохідної бази бюджетів (місцевого, обласного) за рахунок туристичної галузі; • кількість відвідувачів області з метою туризму; • кількість фестивалів, форумів, загальнонаціональних та міжнародних змагань, інших масово-розважальних заходів на рік; • кількість позитивних відгуків туристів; • середньорічні інвестиції в галузь; • середні витрати туриста під час перебування в області
ЕКОЛОГІЧНА ТА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА	<ul style="list-style-type: none"> • показники зменшення рівня забруднення повітряного басейну області; • показники зменшення рівня забруднення шкідливими речовинами земельних ресурсів; • показники зменшення рівня забруднення водного басейну області; • ліквідація стихійних сміттєзвалищ на території області та населених пунктів (кількісні показники); • рівень сплати підприємствами та населенням за утилізацію твердих відходів; • зниження (а у подальші роки й повне припинення) зростання обсягів накопичених твердих промислових та побутових відходів; • валовий обсяг товарної вторинної сировини, видобутої з твердих промислових та побутових відходів; • режим самоокупності підприємств з переробки твердих промислових та побутових відходів; • зниження кількості гострих інфекційних захворювань, таких як дизентерія, ящур, сказ, лептоспіроз та інші, що є наслідком покращення санітарно-епідеміологічного стану в області; • показники обсягу енергоспоживання комунальними закладами та приватним сектором; • відсоток оплати населенням послуг з опалення; • відсоток електроенергії виробленої з альтернативних джерел енергії у загальному обсязі споживання електроенергії в області; • кількість встановлених систем індивідуального опалення; • відсоток домогосподарств, що мають індивідуальне опалення або лічильники тепла; • кількість екологічно чистих зон відпочинку на відстані до 50 кілометрів від великих промислових міст області; • кількість людей, що відпочили у цих зонах відпочинку за рік; • зростання бюджету сільських громад від надання послуг зеленого туризму; • позитивна динаміка статистики захворювань та тривалості життя у великих промислових містах та екологічно забруднених сільських районах

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНИХ УМОВ ЖИТТЯ	<ul style="list-style-type: none"> • кількість уведеного в експлуатацію нового житла, у т.ч. соціального; • зменшення кількості громадян, що виїжджають за кордон на тимчасове або постійне проживання; • кількість новостворених зон відпочинку; • рівень задоволення населення умовами проживання, життєдіяльності та відпочинку (за результатами соціальних досліджень); • кількість скарг від населення на організації, що надають житлово-комунальні послуги; • частка невдоволеного населення послугами громадського транспорту (кількість скарг); • зменшення кількості аварій с системі водопостачання та водовідведення; • кількість населених пунктів, не забезпечених на 100% питною водою; • кількість встановлених лічильників води; • вартість послуг водопостачання для населення та підприємств; • зменшення кількості ДТП на дорогах; • зменшення кількості правопорушень; • обсяг збитків від пожеж, повенів, землетрусів та інших стихійних лих на рік; • рівень довіри населення до органів цивільного захисту (за даними соціальних досліджень); • показники рівня захворюваності у розрізі муніципальних утворень області; • показники рівня доступності та якості послуг дитячих навчально-виховних закладів; • кількість реалізованих спільних проєктів органів місцевого самоврядування у соціально-гуманітарній сфері; • кількість діючих організацій культурного відпочинку та проведення дозвілля у розрізі громад – дитячих гуртків, студій та майстерень народних ремесел, фольклорних колективів та інше; • кількість інтернет-користувачів у розрахунку на 100 осіб; • кількість публічних послуг, що надаються в електронному вигляді; • кількість ЦНАПів в області; • якість надання послуг ЦНАПами (скарги, результати опитування)
РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ	<ul style="list-style-type: none"> • кількість (обсяг фінансування) конкурсів за програмами підтримки територіальних громад; • кількість освітніх навчальних закладів; • кількість проєктів регіонального розвитку за участю громад; • обсяг залучених коштів у реалізацію проєктів регіонального розвитку за участю громад; • забезпеченість закладами освіти сільських територій; • показники працевлаштування випускників за отриманою спеціальністю; • кількість студентів в освітніх закладах різного рівня; • кількість іноземних студентів; • кількість закладів, спортивних площадок для масового зайняття фізкультурою і спортом; • забезпечення населення закладами культурного відпочинку та дозвілля у розрізі територіальних громад; • кількість відвідувань культурних заходів на рік; • відсоток населення, що займається непрофесійними видами спорту; • відсоток молодих чоловіків, за станом здоров'я придатних до служби в армії; • кількість молодих сімей; • кількість молоді, що виїхала на навчання або роботу за кордон; • задоволення молоді якістю життя (за даними соціальних опитувань)

**Основні показники економічного та соціального розвитку
Дніпропетровської області на період до 2027 року**

Показник	Одиниця виміру	2021 рік	2023 рік	2027 рік
I. ПРОМИСЛОВІСТЬ				
Обсяг реалізованої промислової продукції у діючих цінах, усього	млрд грн	391,4	411,0	452,1
	у % до п.р.	97,0	100,0	100,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	млрд грн	116,6	122,5	134,7
	у % до п.р.	95,7	98,0	99,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	млрд грн	34,6	34,8	35,8
	у % до п.р.	100,0	100,5	103,0
Виробництво коксу	млрд грн	10,1	10,6	11,6
	у % до п.р.	97,0	99,0	100,5
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	млрд грн	14,4	15,1	16,6
	у % до п.р.	99,0	101,0	101,5
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	млрд грн	15,4	16,1	17,7
	у % до п.р.	95,0	98,3	100,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	млрд грн	130,1	136,6	150,2
	у % до п.р.	94,5	97,0	100,0
Машинобудування	млрд грн	19,2	20,2	22,2
	у % до п.р.	95,0	97,5	100,0
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	млрд грн	35,0	36,8	40,5
	у % до п.р.	87,0	88,0	90,5
II. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО				
Валова продукція сільського господарства за всіма категоріями господарств	млн грн	42510,4	42637,9	43064,3
	у % до п.р.	100,1	100,3	101,0
Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції				
Зернові культури (у заліковій вазі)	тис. тонн	4055	4100,0	4120,5
	у % до п.р.	100,1	101,1	100,5
Цукрові буряки (фабричні)	тис. тонн	47,8	48,2	48,4
	у % до п.р.	112,5	100,8	100,4
Соняшник (у заліковій вазі)	тис. тонн	1290	1299,0	1302,9
	у % до п.р.	93,2	100,7	100,3
Реалізація худоби та птиці в живій вазі	тис. тонн	323,5	324,1	324,4
	у % до п.р.	100,3	100,2	100,1
Молоко	тис. тонн	288,9	288,9	288,9
	у % до п.р.	100,1	100,0	100,0
Яйця	млн шт.	866,9	866,9	866,9
	у % до п.р.	100	100,0	100,0
III. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ				
Обсяг інвестицій в основний капітал за рахунок усіх джерел фінансування у фактичних цінах	млн грн	59000,0	62000,0	65000,0
	у % до п.р.	102,0	102,6	103,0
Обсяг прямих іноземних інвестицій за наростаючим підсумком	млн \$	4673,5	4791,0	5190,9
	у % до п.р.	100,5	101,5	102,5
IV. ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИЙ ОБОРОТ ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ				
Обсяг зовнішньоторговельного обороту	млн \$	18200,0	21700,4	26714,4
	у % до п.р.	108,8	109,6	111,5
Обсяг експорту	млн \$	10825,0	13217,3	16744,5
	у % до п.р.	110,0	111,0	113,0
	млн \$	7375,0	8483,1	9969,9

Показник	Одиниця виміру	2021 рік	2023 рік	2027 рік
Обсяг імпорту	у % до п.р.	107,0	107,5	109,0
V. ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ				
Надходження податкових та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів	млрд грн	76,8	84,3	97,0
Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів)	млрд грн	31,9	35,0	40,3
VI. РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА				
Кількість малих та середніх підприємств	тис. один.	30400	31000	31775
	у % до п.р.	101,8	102,0	102,5
Чисельність найманих працівників у малому та середньому підприємстві	тис. осіб	383,0	391,0	400,0
	у % до п.р.	101,9	102,1	102,3
Чисельність підприємців – фізичних осіб	тис. осіб	137,0	138,0	139,0
	у % до п.р.	100,4	100,6	100,8
Питома вага продукції, виробленої малими та середніми підприємствами	%	46,5	47,5	49,5

Підсумковий звіт про моніторинг за трирічний цикл планування до показників, які передбачаються у річних звітах, містить загальні оцінки ефективності, результативності та стійкості досягнутих результатів.

Моніторингові звіти є відкритими документами і використовуються для уточнення завдань та бюджетних програм області на наступний за звітним бюджетний рік.

Форму моніторингового звіту, відповідального за його підготовку та строки подання визначає обласна державна адміністрація відповідно до власних повноважень та структури.

Для всіх можливих форм організації процесу моніторингу головним є проведення ретельного контролю виконання завдань та реалізації проєктів, коригування та актуалізація, за необхідності, Стратегії з огляду на зміну внутрішньої ситуації в області, прояву зовнішніх викликів та загроз.